

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM
DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ENVER MEHMEDHANLI'NIN HİKÂYELERİNDE YAPI VE
İZLEK

ERCAN YAŞAR

Danışman : Doç. Dr. Ömer Faruk ATEŞ

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Orhan SÖYLEMEZ

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Ali DAŞMAN

KASTAMONU-2024

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

Ercan YAŞAR

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ENVER MEHMEDHANLI’NIN HİKÂYELERİNDE YAPI VE İZLEK

ERCAN YAŞAR

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM DALI
DANIŞMAN: DOÇ. DR. ÖMER FARUK ATEŞ

Bu çalışmada Azerbaycan edebiyatının en önemli yazarlarından biri olan Enver Mehmedhanlı’nın hikâyeleri yapı ve izlek açısından incelenmiştir. Bu inceleme, bakış açısı ve anlatıcı düzlemi, olay örgüsü, zaman, mekân, kişiler ve izleksel kurgu olmak üzere altı başlık altında yapılmıştır. İzleksel kurgu ele alınırken her bir hikâyede ön plana çıkan izlekler tarih, felsefe, sosyoloji, psikoloji ve felsefe gibi disiplinlerden de yararlanılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Yapılan bu incelemede toplum baskısı, aile, özgürlük ve esaret, sözlü kültür ve gelenek, halk ile yöneticiler arasındaki ilişki, fakirlik, masalların gücü, anne hasreti, kimsesiz çocuklar, insanların davranışlarındaki tutarsızlıklar, kadın, aşk ve sevgi, köylü-şehirli çatışması, savaş, umut, yeniden doğuş ve batıl inançlar gibi konulardan hareketle Enver Mehmedhanlı’nın döneminin yaşayışına ve toplumsal sorunlarına nasıl baktığı ortaya konulmuştur. Sonuç bölümünde yapı ve izlek incelemesi neticesinde yazarın hikâyeciliği üzerine ulaşılan hükümlere yer verilmiştir.

ANAHTAR KELİMELEER: Enver Mehmedhanlı, Azerbaycan Edebiyatı, Hikâye, Yapı, İzlek

Nisan 2024, 148 Sayfa

ABSTRACT

MSC THESIS

STRUCTURE AND THEME IN ENVER MEHMEDHANLI'S STORIES

ERCAN YAŞAR

**KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE
DEPARTMENT OF CONTEMPORARY TURKISH DIALECTS AND
LITERATURES**

SUPERVISOR: ASSOC. PROF. DR. ÖMER FARUK ATEŞ

In this study, the stories of Enver Mehmedhanlı, one of the most important writers of Azerbaijani literature, were examined in terms of structure and theme. This analysis was made under six headings: point of view and narrator, plot, time, place, people and thematic fiction. While discussing the thematic fiction, the themes that come to the fore in each story have been tried to be explained by making use of disciplines such as history, philosophy, sociology, psychology and philosophy. In this analysis, social pressure, family, freedom and captivity, oral culture and tradition, the relationship between the people and the rulers, poverty, the power of fairy tales, longing for the mother, orphaned children, inconsistencies in people's behavior, women, love and affection, peasant-urban conflict, war. It is revealed how Enver Mehmedhanlı viewed the life and social problems of his period, based on topics such as, hope, rebirth and superstitions. In the conclusion section, the conclusions reached on the author's storytelling as a result of the structure and theme analysis are included.

KEYWORDS: Enver Mehmedhanlı, Azerbaijani, Literature, Story, Structure, Theme.

April 2024, 148 Page

TEŞEKKÜR

Bu çalışmamda bana yol gösteren, süreç boyunca desteğini esirgemeyen değerli danışmanım Doç. Dr. Ömer Faruk ATEŞ'e teşekkür ederim.

Çalışma sürecimde destek olan değerli hocalarım Prof. Dr. Orhan SÖYLEMEZ'e, Dr. Öğr. Üyesi Döne ARSLAN'a ve Öğr. Gör. Dr. Mustafa ARSLAN'a teşekkür ederim.

Çalışma sürecinde manevi destekleriyle bana güç katan Şehit Bülent Gider Ortaokulu idarecilerine, öğretmen arkadaşlarıma ve kıymetli öğrencilerime teşekkür ederim.

Çalışma süreci boyunca bana güç katan, yorulduğumda destek olan kıymetli eşim Arzu, çocuklarım Ecrin Asya ve Eymen Alper'e sevgilerimi sunuyorum.

Ercan YAŞAR

Kastamonu, 2024

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ ONAYI	ii
TAAHHÜTNAME	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	ix
1. GİRİŞ.....	1
2. ENVER MEHMEDHANLI’NIN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ.....	5
2.1 Enver Mehmedhanlı’nın Hayatı	5
2.2 Enver Mehmedhanlı’nın Edebi Kişiliği.....	7
2.3 Eserleri.....	8
3. HİKÂYELERDE YAPI VE İZLEK	11
3.1 Hikâyelerde Yapı.....	11
3.1.1 Olay Örgüsü.....	11
3.1.2 Hikâyelerde Bakış Açısı ve Anlatıcı Düzlemi.....	18
3.1.3 Şahıs Kadrosu	22
3.1.3.1 Başkişi.....	23
3.1.3.2 Norm karakterler	29
3.1.3.3 Kart karakterler	35
3.1.3.4 Fon karakterler	36
3.1.4 Zaman	38
3.1.5 Mekân	44
3.1.5.1 Çevresel mekânlar.....	44
3.1.5.2 Algısal mekân	46
3.1.5.2.1 Kapalı ve dar mekânlar	46
3.1.5.2.2 Açık ve geniş mekânlar	49
3.2 Hikâyelerde İzlek.....	52
3.2.1 “Bakü Geceleri” Hikâyesinde İzleksel Kurgu	53
3.2.1.1 Toplum baskısı.....	53
3.2.1.2 Aile beklentileri.....	53
3.2.2 “Kervan Durdu” Hikâyesinde İzleksel Kurgu	54
3.2.2.1 Özgürlük ve esaret.....	54
3.2.2.2 Türkü, âşıklık geleneği.....	55
3.2.2.3 Halkın yöneticiler üzerindeki gücü	55
3.2.3 “Kırmızı Goncalar” Hikâyesinde İzleksel Kurgu	56
3.2.3.1 Fakirlik	56
3.2.3.2 Masal.....	56
3.2.3.3 Anne hasreti	57
3.2.4 “Ana Bulvarda” Hikâyesinde İzleksel Kurgu	57
3.2.4.1 Sokakta kalmış kimsesiz çocuklar	57
3.2.4.2 İnsanların davranışlarındaki tutarsızlıklar.....	58
3.2.5 “Cazibeler” Hikâyesinde İzleksel Kurgu	58

3.2.5.1	Kadın.....	58
3.2.5.2	Aşk ve sevgi.....	58
3.2.6	“Ayrıldılar” Hikâyesinde İzleksel Kurgu	59
3.2.6.1	Sosyolojik arka plan.....	59
3.2.6.2	Toplumsal hayatta atın önemi	60
3.2.7	“Buzdan Heykel” Hikâyesinde İzleksel Kurgu	60
3.2.7.1	Savaş	60
3.2.7.2	Anne	61
3.2.7.3	Heykel benzetmesi	61
3.2.7.4	Umut ve yeniden doğuş.....	62
3.2.8	“Ay Işığında” Hikâyesinde İzleksel Kurgu	62
3.2.8.1	Âşıklık geleneği	62
3.2.9	“Ananın Ölümü” Hikâyesinde İzleksel Kurgu:	63
3.2.9.1	Savaş	63
3.2.10	“Efsaneli Dağlar” Hikâyesinde İzleksel Kurgu	63
3.2.10.1	Batıl inanç	63
3.2.10.2	Geyik motifi	64
4.	SONUÇ	65
KAYNAKLAR		71
EKLER		74
EK A	“Bakü Geceleri”	75
EK B	“Efsaneli Dağlar”	122

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar

Çev.	: Çeviri
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
Yay.	: Yayınları/Yayınevi

1. GİRİŞ

Enver Mehmedhanlı'nın hikâyelerinin yapı unsurları ve izleksel kurgu açısından incelenmesini konu alan bu tez, Türkiye'de Azerbaycan edebiyatı sahasında Enver Mehmedhanlı hakkında yapılan çalışmaların azlığı nedeniyle literatürdeki boşluğu gidermek amacıyla yapılmıştır. Enver Mehmedhanlı'nın XX. yüzyıl Azerbaycan nesrinin önemli isimlerinden birisi olmasına rağmen, yazar hakkında lisansüstü düzeyde bir çalışma henüz yapılmamıştır. Bu tez, Türkiye'deki bu eksikliği gidermeyi hedeflemektedir. Araştırmanın temel sorunları, Enver Mehmedhanlı'nın hikâyelerinde yapı unsurlarını kurguya nasıl dâhil ettiğinin ve hangi izlekleri ne şekilde kullandığının tespit edilmesidir. Bu sorunsallardan hareketle yazarın nesir anlayışına ve Azerbaycan nesrindeki yerine ilişkin saptamalar yapma olanağı doğacaktır.

Tezin araştırma evrenini Enver Mehmedhanlı'nın hikâyeleri oluşturmaktadır. Yazarın piyesleri ve senaryo metinleri araştırmaya dâhil edilmemiştir. Toplamda on hikâyenin incelendiği bu çalışmada daha önce Türkiye Türkçesine aktarılmamış olan iki hikâyenin aktarımı da yapılmış ve "Ekler" bölümünde bu metinlere de yer verilmiştir. Hikâyelerin incelenmesi ise yapı unsurlarının ve izleklerin ele alınmasıyla sınırlıdır. Yapı incelemesi bölümünde Mehmedhanlı'nın hikâyelerinin iskeletini oluşturan olay örgüsü, anlatıcı, bakış açısı, kişiler, zaman, mekân gibi unsurların yüklendiği işlevler üzerinde durulmuş ve bu unsurların kendi aralarındaki ilişkiye, anlatı içerisinde oluşturduğu organik bütünlüğe dikkat çekmeye çalışılmıştır. İzleksel kurgu incelenirken metin merkezli bir yaklaşımla bir izleğin hikâyede nasıl yer aldığı, anlatıda nasıl bir işleve sahip olduğu ve hangi bakış açısıyla kurguya dâhil edildiği ele alınmış, fakat yeri geldiğinde tarihî ve sosyal şartların edebî esere olan etkisi de göz önünde bulundurularak tarihsel ve sosyolojik eleştirinin imkânlarından da yararlanan bir metot izlenmiştir. Tezin araştırma yönteminin ilk aşaması literatür taramasına, ikinci aşaması hikâyelerin yapı ve izlek açısından incelenerek tümevarımcı bir yaklaşımla yazarın edebî kişiliğiyle ilgili genel hükümlere ulaşılmasına dayalıdır.

Enver Mehmedhanlı'nın çocukluk yılları Birinci Dünya Savaşı yıllarına rastlar. Bu dönemde Çarlık Rusya'sı işgalinde olan ve Rus emperyalizminin yanı sıra kendi

toplumsal yapısından kaynaklanan sorunlarla da mücadele etmeye çalışan Azerbaycan, Birinci Dünya Savaşı yıllarının zorlu şartlarından olumsuz etkilenir. 1917’de gerçekleşen Ekim Devrimi sonrasında kurulan Sovyetler Birliği’nin politikaları, ideolojik zemini Çarlık rejiminden farklı olsa da Azerbaycan’ı baskı altında tutmaya devam eder. 1930’lu yıllar Stalin’in repressiya adı verilen baskıcı politikalarıyla geçer. 1940’lı yıllarda İkinci Dünya Savaşı’nın yarattığı ortam, savaşın tarafı olan Sovyetler Birliği’ne bağlı olan Azerbaycan’daki şartları daha da zorlu hale getirir. Siyasi rejim değişikliklerinin, savaşların ve toplumsal dönüşümlerin politik ve sosyal yansımaları hayatın her alanında ağırlığını hissettirdiği gibi dönemin yazarlarının hayatına ve eserlerine de etki eder. Zira her yazar, içerisinde yaşadığı toplumsal çevre ile etkileşim halindedir ve bu etkileşim onun eserlerine de yansır. Bu durum XX. yüzyılın başlarından itibaren büyük değişimlerle ve savaşlarla karşılaşan Azerbaycan toplumu ve sanatçıları için de geçerlidir. Enver Mehmedhanlı’nın eserleri incelenirken, tarihsel süreçte yaşanan olayları ve bunların Azerbaycan’da meydana getirdiği sosyo-kültürel değişimleri de göz önüne almak gerekir. Bu nedenle Mehmedhanlı’nın hikâyelerindeki izlekler, söz konusu süreçleri de göz önünde bulundurarak değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Enver Mehmedhanlı’nın İkinci Dünya Savaşı öncesinde ve sonrasında yazdığı birçok hikâyesi bulunmaktadır. Hikâyelerin yazılış tarihleri şu şekildedir: “Bakü geceleri”¹ 1935, “Ayrıldılar”² hikâyesini 1937, “Efsaneli dağlar”³ 1939, “Kervan durdu”⁴ 1944, “Buzdan heykel”⁵ 1944, “Ay ışığında”⁶ 1944, “Ananın ölümü”⁷ 1944, “Kızıl

¹ Hikâyenin orijinal Azerbaycan Türkçesi adı; “Bakı geceleri”dir. Hikâye Türkiye Türkçesine “Bakü geceleri” adıyla çevrilmiştir (Memmedxanlı, 2019, s. 3).

² Hikâyenin orijinal Azerbaycan Türkçesi adı; “Ayrıldılar”dır. Hikâye Türkiye Türkçesine de “Ayrıldılar” adıyla çevrilmiştir (Memmedxanlı, 2019, s. 3)

³ Hikâyenin orijinal Azerbaycan Türkçesi adı; “Efsaneli dağlar”dır. Hikâye Türkiye Türkçesine de “Efsaneli dağlar” adıyla çevrilmiştir (Memmedxanlı, 2019, s. 3)

⁴ Hikâyenin orijinal Azerbaycan Türkçesi adı; “Karvan durdu”dur. Hikâye Türkiye Türkçesine “Karvan dayandı” adıyla çevrilmiştir (Memmedxanlı, 2019, s. 3)

⁵ Hikâyenin orijinal Azerbaycan Türkçesi adı; “Buz heykel”dir. Hikâye Türkiye Türkçesine “Buzdan heykel” adıyla çevrilmiştir (Memmedxanlı, 2019, s. 3)

⁶ Hikâyenin orijinal Azerbaycan Türkçesi adı; “Ay ışığında”dır. Hikâye Türkiye Türkçesine “Ay ışığında” adıyla çevrilmiştir (Memmedxanlı, 2019, s. 3)

⁷ Hikâyenin orijinal Azerbaycan Türkçesi adı; “Ananın ölümü”dür. Hikâye Türkiye Türkçesine de “Ananın ölümü” adıyla çevrilmiştir (Memmedxanlı, 2019, s. 3)

goncalar⁸“ 1945, “Ana bulvarda⁹“ 1945, “Cazibeler¹⁰“ 1966. Hikâyeler dönem özellikleri de göz önünde bulundurularak incelenmiştir.

İki bölümden oluşan bu çalışmada birinci bölümde yazarın hayatı, eserleri ve edebi kişiliği hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde ise Enver Mehmedhanlı'nın on hikâyesi yapı ve izlek olarak ayrı ayrı incelenmiştir. İncelemede Enver Mehmedhanlı'nın hikâyeleri yazılış sırasına göre ve tarihsel bütünlük anlayışına göre çalışılmıştır. Çalışma yapılırken hikâyeler farklı kaynaklara da başvurularak çözümlenmiştir. Sonuç bölümünde bütün hikâyelerin ortak ve farklı yönleri genel bir bakış açısı ile değerlendirilerek hikâyelerdeki yapı ve izlek unsurlarının bütüncül bir şekilde ortaya konmasına çalışılmıştır. Çalışmada hikâyelerin Türkiye Türkçesindeki isimleri kullanılmış olup orijinal isimleri de dipnot olarak gösterilmiştir.

Türkiye’de Türk dünyası edebiyatları ile ilgili farkındalığın daha da artırılması gerekmektedir. Türk halklarının birbirlerini daha iyi tanımaları için edebiyatları ile ilgili bilgi sahibi olmaları gerekir. Bu sebeple mümkün olduğunca daha fazla eserin Türkiye Türkçesine aktarılması önem arz etmektedir.

Nesir türü olarak hikâyenin Azerbaycan edebiyatı içindeki yeri de büyüktür. Azerbaycan edebiyatında hikâye türünün öncülüğünü Mirza Fethali Ahunzade yapmıştır. Realist anlamda hikâye türünün gelişip olgunlaşması Celil Memmedkuluzade, E. Hakverdioğlu, Yusuf Vezir Çemenzenli, Süleyman Sani Ahundoğlu ve Seyit Hüseyin’in katkıları büyüktür. Bu edebiyatçılardan başka Cafer Cabbarlı, S. Rahimoğlu, Mir Celal, Mirza İbrahimioğlu, Mehdi Hüseyin, Ebulhasan, Ali Velioğlu, Enver Mehmedhanlı, Hacıbaba Nezerli, M. Sait Ordubadi, Sabit Rahman, B. Talıplı, İlyas Efendioğlu gibi klasik ve klasik sayılabilecek önemli edebiyatçıların da hikâye türüne katkıları önemlidir. (Hikmet, 2013)

Modern Azerbaycan Hikâyeciliğinde 1960’lı ve 1970’li yıllar bir dönüm noktası olarak kabul edilir. Bu yıllarda Ekrem Eyilisi, Elçin, Anar gibi Hikâyeciler eserlerini

⁸ Hikâyenin orijinal Azerbaycan Türkçesi adı; “Qızıl qoncalar”dır. Hikâye Türkiye Türkçesine “Kırmızı goncalar” adıyla çevrilmiştir (Memmedxanlı, 2019, s. 3)

⁹ Hikâyenin orijinal Azerbaycan Türkçesi adı; “Baş xiyabanda”dır. Hikâye Türkiye Türkçesine “Ana bulvarda” adıyla çevrilmiştir (Memmedxanlı, 2019, s. 3)

¹⁰ Hikâyenin orijinal Azerbaycan Türkçesi adı; “Cazibeler”dir. Hikâye Türkiye Türkçesine de “Cazibeler” adıyla çevrilmiştir (Memmedxanlı, 2019, s. 3)

Mirza Celil Mehmetkuluzade üslubuna benzeterek yazarlar ancak onu taklit etmezler (Karayev, 1999).

Stalin döneminde rejimin resmi sanat görüşü olarak Maksim Gorki'nin ileri sürdüğü sosyal gerçekçilik teorisi zamanla yozlaştırılmıştır. Sosyalist realizm adı altında edebiyatçılardan rejimin emrine ve görüşüne körü körüne uymasını istemişlerdir. Hikâyelerde kolhoz, fabrika, harp gibi temalara bağlı kalmaları istenmiştir. Bu dönem insanların sistemle bütünleştirilmesi gibi değerlendirilebilir. Stalin dönemindeki kolhoz edebiyatı insanların çektiği sıkıntıları ve acıları yansıtmaktan uzaktır (Gedikli, 1987).

Stalin döneminden sonra katı ve yoz kaideler yumuşamış, hatta bazıları ortadan kalkmıştır. Azerbaycan edebiyatçısının önünde daha geniş ufuklar açılmıştır. Ancak yine de S.S.C.B. çatısı altında kaldığı süre zarfında bütün kısıtlamaların kaldırıldığı söylenemez. Bu döneme nisbi hürriyet dönemi de diyebiliriz. Yazarların konu sahası genişlemiştir. Aynı zamanda yazarlar eskinin aksine rejimin aksak yönlerini de tenkit edebilir. Fakat sahip olduğu hürriyetler içinde manevra kabiliyeti pek fazla değildir (Makas, 1991).

1960'lı yıllardan sonra Azerbaycan hikâyeciliği yeni bir döneme girmiştir. Hikâyelerde psikolojik tahliller artmıştır. İnsan ve insanın dünyası derinlemesine incelenmeye başlanmıştır. Kahramanlar alalede meslek gruplarından seçilmiştir. Tasvirlerde özgünlük ön plandadır. Kısacası Çağdaş Azerbaycan nesri; sıradan insanı, günlük olayları, bürokrasi mekanizmasının aksaklıklarını, psikolojik tahlillerle, iç çatışmalarla gerçekçi bir biçimde işlemeye gayret göstermiştir (Adıgüzel, 2006).

2. ENVER MEHMEDHANLI’NIN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

2.1 Enver Mehmedhanlı’nın Hayatı

Enver Mehmedhanlı, 1913-26 yıllarında Azerbaycan’ın o dönemde Rus İmparatorluğu’nun bir parçası olan Göyçay Rayonu’nda doğmuştur. Mehmedhanlı, bağımsız Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti kurulduğunda 5, Bolşevikler Azerbaycan’ı yönettiğinde 8 yaşındadır. Mehmedhanlı, Bakü Teknik Üniversitesi’nde okumuştur. Prestijli Petrol Enstitüsü ‘nde iki yıllık uzaktan eğitimi tamamlamıştır. Teknik eğitime dayalı bir geçmişe sahip olmasına rağmen 1930’larda çeviri yapmaya ve kurmaca eser yazmaya yönelen Mehmedhanlı, II. Dünya Savaşı sırasında Azerbaycan Ordusuna ait Kızıl Ordu gazetesinde muhabir olarak çalışmıştır. 1944-1946 yılları arasında Tebriz yayımlanan ve bir ordu gazetesi olan “Vatan Yolu” nun muhabirliğini yapmıştır. Mehmedhanlı, 18 yıl Azerbaycan sinemasında baş senaryo editörü olarak çalışmıştır. Küba, Türkiye ve İspanya’yı ziyaret etmiştir. Mehmedhanlı 1990 yılında 77 yaşında ölmüş ve Bakü Fahri Manastırı’na gömülmüştür.” (Mammadkhanli, 2013: 9).

Enver Mehmedhanlı, aynı zamanda dramaturg ve senaristtir. “Od İçinde”, “Şarkın Seheri” ve “Şirvan Güzeli” adlı oyunları Azerbaycan’da sahne almıştır. “Bahtiyar”, “Feteli Han”, “Emehbbet Destanı” ve “Babek” gibi birçok film senaryosu yazmıştır. Azerbaycan’ı temsilen 1968 yılında Türkiye’ye gelmiştir. Avrupa ve Rus klasiklerinden tercümeleri de vardır. (Makas, 1991: 157)

Anar’ın babası Resul Rıza, Enver Mehmedhanlı’nın amcasını oğludur. Resul Rıza’nın babası İbrahim ile Enver Mehmedhanlı’nın babası Gaffar Mehmedhanlı kardeşler. Resul Rıza’nın annesi Meryem ile Enver Mehmedhanlı’nın annesi Ümmühan da kız kardeşler. Bu yüzden Resul Rıza ve Enver Mehmedhanlı hayatın her anında birbirlerinin yanında olmuşlardır. Aralarındaki bu akrabalık bağı zamanla kardeşlik derecesindeki bir yakınlığa dönüşmüş ve iki sanatçı kardeş gibi büyümüşlerdir. Yer yer anlaşmazlıkları olsa da hayatın zor zamanlarında birbirilerine destek olmuşlardır. (Anar, 2012: 304, 305).

Anar çocukluğunda Enver Mehmedhanlı'yı babasının erkek kardeşi zanneder. Hatta babasının öz kardeşi olsa belki bu kadar sevemeyeceğini belirtir. (Anar, 2012: 305).

Enver Mehmedhanlı'nın çocukluk yılları Birinci Dünya Savaşı dönemine denk gelmektedir. Ardından İkinci Dünya Savaşı'nın da patlak vermesiyle var olan kötü durum daha da zor bir hale gelmiştir. Savaşların siyasi ve toplumsal yansımaları hayatın her alanında ağırlığını hissettirdiği gibi yazarın hayatına ve eserlerine de etki etmiştir. Sonuçta her yazar eserlerinde yaşadığı toplumsal çevre ile etkileşim halindedir.

Yazarın babasının dedesi Mehmedhan'dır. Rus askerleriyle savaşmıştır. Babası Gaffar Mehmedhanlı da S.S.B.C.'nin tanımladığı asiler listesinde yer almış, Sibiry'a da cezaevinde yatmıştır. Babasının bu durumu sebebiyle yazarın eserleri yakın takip altında olmuştur.

Yazar, İkinci Dünya Savaşı öncesinde ve sonrasında hikâyeler yazmıştır. İkinci Dünya Savaşı öncesinde de yaşadığı bölgede Birinci Dünya Savaşı'nın siyasi ve toplumsal sorunları hayatın bütün alanına yansımıştır. Bütün bunların üzerine eklenen İkinci Dünya Savaşı da var olan kötü durumu iyice derinleştirmiştir. Olumsuz hayat şartları, fakirlik, savaşın getirdiği yoksulluk, ölüm temalarını hikâyelerinde işlemesine neden olmuştur.

Enver Mehmedhanlı 1944 yılında orduyla birlikte İran'a savaş muhabiri olarak gider. Oradaki izlenimleri de hikâyelerine yansımıştır.

Seyahat etmek, satranç oynamak ve ata binmek yazarın hobileri arasındadır. (Anar, 2012: 304, 305).

Enver Mehmedhanlı'nın başının üzerinde inmeyi bekleyen Demokles kılıcı babası Gaffar'dır. Gaffar Mehmedhanlı, Musavat Partisi'nin bir üyesidir. Hükümet karşıtı olup ömrünün son beş yılında da saklanmıştır. 1928 yılında tutuklanan babası, 1931 yılında serbest kalır. 1937 yılında tekrar tutuklama kararı çıkınca kaçak hayatına başlar. 1942 yılında da hayatını kaybeder. Babasının durumu Enver Mehmedhanlı'nın sürekli gözlem altında olmasına sebep olur. (Anar, 2012: 326, 327).

2.2 Enver Mehmedhanlı'nın Edebi Kişiliği

Mehmedhanlı karakterleri üzerinden sosyal adaletsizliğe eleştiri yapmayı seven bir yazardır. Modern düşünürler, kendi devrileri için hassastırlar, topluma karşı sorumluluk ve görev duygusuna sahiptirler. Mehmedhanlı, karakterleri sayesinde okuyucuyu adalete, gerçeğe, taze düşünceye, eylemsizliğe, düşmanlığa, bencilliğe ve modası geçmiş kavramlara karşı yüksek idealler mücadelesine çeker. Mücadelede bazı karakterler ölse bile yazarın sosyal adaletsizlikle mücadeleye olan bağlılığı sarsılmaz.

Mehmedhanlı karakterlerini doğrudan sunmaz. Karakterini tanımlamak için iyi, hoş, dürüst, kötü, cahil, zalim gibi sıfatlar kullanmaz. Bireyselliklerini, kendilerini kaybeden olayların labirentine tepkileri veya eylemleri, niyetleri, tutumları, duyguları ve iç dünyaları aracılığıyla ortaya koyarlar. (<http://www.visions.az>).

Enver Mehmedhanlı'nın hikâyelerinde otobiyografik unsurlar azımsanmayacak kadar fazladır. Bu unsurlar “Bakü geceleri” hikâyesinde gözlemlenebilir. “Ayrıldılar” hikâyesinde de İlyas, dayısının atını sürer ve ölümüne sebep olur. Bu Enver Mehmedhanlı'nın gençlik hatıralarıyla ilgilidir. Dayısı Muhammed Hüseyin Rızayev'in Karagöz ve Ceylan adlı atlarına binip sürmek isteyen küçük Enver'in delikanlılık çağındaki arzularının yansımasıdır (Anar, 2012: 306).

Yazarın dünyayı gezme arzusu eserlerine de yansımıştır. Enver Mehmedhanlı çocukluğunda Gökçay'ın kuru boz tepelerine çıkar ve oradan uzaklara bakar. Büyük şehirleri, denizleri, okyanusları, gemileri hayal eder. Bulunduğu muhite sığmayan, dar mekânlarda zaman sınırlılığından sıkılır. Bu huzursuzluk ve doyumsuzluk onun pek çok eserine yansımıştır. Kahramanları kervanlarla birlikte uzak bölgelere gider. Gençliğinde yazdığı “Kervan durdu” hikâyesinde, yaşlılığında tamamladığı “Babek” romanında dünyaya sığmayan bir karakter olarak karşımıza çıkar (Anar, 2012: 307, 308).

Yazar dünyada gezdiği yerlerle de yetinmez. “Efsaneli dağlar” hikâyesinde gerçek bir hayattan doğa üstü olayların yaşandığı bir âleme geçiş yapar. Orada belalı sevgilisini bulur ve kaybeder. “Ay ışığında” hikâyesinde yüz yaşının üzerinde olan ve atın üzerinde duracak takati olmayan Âşık Valeh yollara düşer (Anar, 2012: 308).

Enver Mehmedhanlı sıradanlıktan hoşlanmayan bir kişiliğe sahiptir. Bunu eserlerine de yansıtmıştır. “Ayrıldılar” hikâyesinde birbirini seven iki gencin sıradan hayattan sıkılarak tuhaf bir şekilde ayrıldığı görülür. Bu ayrılık izah edilebilecek türden değildir. Azerbaycanlı şair “Samet Vurgun bu hikâyeyi beğenmemişti, kabul etmemişti ve hatta “Peki Niye Ayrıldılar” adlı bir makale de yazmıştı.” (Anar, 2012: 308).

Yazar eserlerinde değişiklik yapmaktan da çekinmez. Samet Vurgun’un makalesinden sonra “Ayrıldılar” hikâyesinde değişiklik yapmıştır. “1983 yılında Yıldız dergisinin 3. sayısında Enver Mehmedhanlı’yla röportaj yapan gazetecinin “İmkânınız olsaydı eserlerinizi yeniden yazar mıydınız?” sorusuna yazar şöyle cevap verir: Bundan sonra ne kadar yaşayacağımı bilmiyorum ama bu tahammül edilemeyecek zahmete katlanırdım. Bazı eserlerimi büsbütün değiştirdim, bazılarını ise yeniden yazardım” (Anar, 2012: 310) şeklinde cevap vermiştir. Enver Mehmedhanlı’nın benzer değişiklikleri “Bakü geceleri” hikâyesinde de yaptığı bilinmektedir.

Enver Memmedhanlı, tabiatı çok iyi gözlemler. Ormanları, denizleri, fırtınaları canlı tasvirleri, karakterinin iç dünyasıyla uyum içinde veya çelişkili olabilir. “Sabah geliyordu ya da akşam, güneş doğuyordu, ay batıyordu, nehir denize akıyordu, deniz nehri dolduruyordu, toprak gökyüzüne yansıyor, gökyüzü dünyaya yansıyor. Sanki tüm yaşam, zaman ve sonsuz evren yeniden ortaya çıkıyor ve tekrar çağırıyor, gözlerini büyüleyici bir cilveyle aydınlatıyordu.” (Mammadkhanli, 2013).

2.3 Eserleri

Enver Mehmedhanlı (1913-1990) üretken kariyeri boyunca tiyatro eserleri ve senaryoları yazmıştır. Şerğın Seheri (1947) adlı dramasıyla tanınır. Bu romantik dramda, Azerbaycan’da Sovyet yönetiminin kurulması, ezilen şarkı söyleyen halkın kurtuluşunun başlangıcı olarak tasvir edilir. “Od İçinde” adlı dramında, millî bir problem olan Güney Azerbaycan’da 1945-1946 Pişeverî tarafından yönetilen ulusal hareket hakkında düşüncelerini yansıtırken, “Güney Azerbaycan Sorunu “nu ülkesinin ulusal sorunu olarak görmüş ve bu görüşü başka eserlerinde de dile getirmiştir.

Entelektüellerin duyarlılığı sürekli olarak sorundan sorumlu hissetmektedir (<http://www.visions.az>).

İlk kısa öykü koleksiyonu olan “Bakü Gecelerini” 1935’te yayınlanmıştır. Ardından çok sayıda hikâye, oyun, film senaryosu ve roman yazmaya başlamıştır. Enver Mehmedhanlı, edebiyat sahnesine özgün bir anlayışla girmiş yetenekli yazarlardan biridir. Genç yazar Bakü’yü sadece bir eylem sahnesi olarak değil, çelişkilerle dolu yaşayan ve değişen bir şehir olarak da sunmuştur. Bakü gecelerinin ilk öykülerinde bulunan gerçekçilik ve romantizmin birleşimi, Bakü şehrini okuyucunun gözünde canlandırmıştır. “Bakü Geceleri” hikâyesi 40 yılı aşkındır Azerbaycan’da eğitim faaliyetlerinde kullanılmaktadır. Eser okul ders kitaplarının bir parçasıdır (<http://hieb.science.gov.az/index.php?mod=6&id=281&lng=en>).

1957’de Akademik Dram Tiyatrosu’nda sahnelenen “Doğu Şehri” adlı eser SSCB Devlet Ödülü’ne layık görülmüştür. Ancak dönemin siyasi şartlarına bağlı olarak ödülü kendisine verilmemiştir (<http://www.azerbaijans.com>).

Enver Mehmedhanlı’nın eserlerinin yönetmeni Mehdi Memmedov, Enver Mehmedhanlı’nın sahne eserlerini “anıtsal dramlar, çağdaş yaşam ve sanatın önemli ve karmaşık konularına uygun kapsamlı dramaturji ve ülkemizin oyun yazarlığındaki gerçekçilik geleneği” olarak tanımlamıştır (<http://www.visions.az>).

Azerbaycan’ın Ukar Rayonu’nda onun adını taşıyan bir köy bulunmaktadır. 5 Haziran 2013 tarihinde Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi Nizami Gencevi Edebiyat Enstitüsü, Azerbaycan edebiyatının en önemli isimlerinden biri olan bu yetenekli oyun yazarı, senarist ve çevirmeni onurlandırmak için bir tören düzenlemiştir, Enver Mehmedhanlı’nın doğumunun yüzüncü yıldönümüne adanmış akademik bir konferans gerçekleştirilmiştir (<http://hieb.science.gov.az>).

Mehmedhanlı, Azerbaycan’da savaş sonrası dönemin en ünlü filmlerinden bazılarının senaryoları üzerinde çalışmıştır. En iyi 2 film senaryosu, klasik aşk hikâyesi Leyli ve Mecnun’un 1961 versiyonu ve 1979 tarih filmi ‘Babek’ tir. Her iki film de yazarın Azerbaycan’ın tarihi ve halk kaynaklarına dayanan olgun eserleridir (<http://www.visions.az>).

‘Yangındaki Oyun’, 1945’te İran’da Şah’a karşı ayaklanmanın bastırılmasından sonraki trajik olayları anlatır. Aynı zamanda oyun, adaletsizliğe ve baskıya karşı mücadelede etmenin önemini anlatır. Oyunun dramatik çatışması, canlı karakteri, doğal diyalogu ve gündeme getirdiği konuların önemi bugün Azerbaycan tiyatrosu kıymetli oyunlar haline gelmiştir (<http://www.visions.az>).

Güney Azerbaycan’daki işçi sınıfı II. Dünya Savaşı’nın sonunda Tebriz’de vakit geçirdikten sonra Enver Mehmedhanlı’nın en çok tercih ettiği temalarındandır. En tanınmış Tebriz eserlerinden biri olan “Kırmızı Goncalar”, vicdansız iş adamları için halı ören küçük kız rutubetli mahzenlerde çalışmaktadır (<http://www.visions.az>).

Mehmedhanlı’nın düzyazıları genellikle lirik özellik taşır. 1939’da yazar, eleştirmen Mikayil Rzaguluzade; genç yazarı Azerbaycan lirik, psikolojik ve duygusal düzyazısının kurucusu olarak nitelendirmiştir. 45 yıl sonra başka bir eleştirmen olan Profesör Abbas Zamanov ona “nesir şairi” demiştir.” Enver Mehmedhanlı’nın çalışmaları ilk bakışta basit görünebilir. Ancak detaylı incelendiğinde özenle seçilmiş karmaşık hayat hikâyelerinden oluşan eserleri sanatsal anlatım açısından da çok zengindir (<http://www.visions.az>).

3. HİKÂYELERDE YAPI VE İZLEK

3.1 Hikâyelerde Yapı

Roman, belirli bir mantık ve değerlerin etrafında “inşa edilen bir yapı”dır. Bu bağlamda roman çözümlemesinde yapının ve bu yapıyı oluşturan materyal unsurların arasındaki organik ilişkinin incelenmesi önemli bir yere sahiptir (Ateş, 2014: 20). Bu bölümde Enver Mehmedhanlı’nın hikâyeleri yapı unsurları açısından incelenecektir.

3.1.1 Olay Örgüsü

Olay örgüsü anlatının özel olarak, özenle ve belirli bir amaca göre biçimlendirilmesi olarak tanımlanır. Geleneksel romanlarda çoğu zaman katmanlar hâlinde yer alan olay örgüsü, eserde anlatılan çekirdek ve çerçeve olayları içeren anlatım birliğidir (Duman, 2007: 136)

“Bakü Geceleri” hikâyedeki olayların başkişisi Yunus’tur. Yunus annesi ve babası ile birlikte köyde yaşar. Babası onu okuması için Bakü’ye teyzesinin yanına gönderir. Yunus şehir hayatına çok meraklıdır. Daha önce hiç deniz görmemiştir ve denizi çok merak eder. Yunus trenle Bakü’ye gelir. Teyzesinin evini bulur. Binanın önüne gelince Yakutla tanışır ve ondan etkilenir. Apartmanın çatısında da Yakut’un kardeşi Settar’ın güvercinleri vardır ve sürekli onlarla ilgilenir.

Yunus’un teyzesinin adı Tutu’dur. Yunus eve ilk geldiği günün gecesi kendini sokağa atar. Deniz kenarına gider. Bakü sokaklarında dolaşır. Aynı gece bir düğünden dönen Yakut’la karşılaşır. Aralarındaki duygusallık hızla gelişir.

Tutu teyzenin eşinin adı Ali Mürsel’dir. Ali Mürsel usta bir maden işçisidir. Bir gün yanar dağ patlaması olur. Ali Mürsel de madenci olduğu için afet çalışmalarında görev alır. Uzun süre eve gelemez. Bir ayın sonunda da yanardağ etkisini yitirir.

Yunus kendini Yakut’a iyice kaptırır. Yakut da Yunus’a karşı boş değildir. Ancak bir problem vardır. Yakut’u amcasının oğluna istemektedirler. Bu istemeye annesi hayır

diyemez. Çünkü Yakut'un babası öldükten sonra onların bütün geçimini amcası karşılamıştır. Yakut ne kadar istemese de annesi bu teklifi kabul eder. Yakut da Yunus'a şu an evlense bile geri geleceğini söyler. Yunus da onu her durumda kabul edeceğini Yakut'a bildirir.

Yunus bu duruma daha fazla dayanamaz ve köyüne gider. Ancak babası gelişinden memnun olmaz. Okulu bitiremediğinden yakınır. Annesi ne kadar araya girse de durumu düzeltemez. Yunus kafa dağıtmak için çocukluk arkadaşı Umbay'la ava gider. Ama avda da umduğu gibi iyi gelmemiştir. Köyde kalamayacağını anlar ve geri gelir.

Yakut sürekli annesinin evine gelir. Mutsuzdur. Annesi de onu istemez. Sürekli kavga ederler. Yakut kardeşi Settar'dan Yunus'a mektup gönderir. Onu kaçırmasını ister. O anda bir gürültü kopar. Yine annesi Yakut'u evden kovmuştur. Bu defa Yunus dayamaz ve peşinden gider. Yakut'u sokak ortasında kolundan tutar. O anda bütün mahalleli durumu yadırgar. Çünkü Yunus namahreme el uzatmıştır. Yakut'u kötülerler. Kıyafetlerini yırtarlar. Kocası da bu olayların üzerine Yakut'u hastanelik eder. Yüzü yanmıştır. İki ay boyunca hastanede kalır kimseyle görüşmez.

Tedavisini yapan başhekim Yakut'u Leningrad'a götürür. Yüzünü ameliyat ettirir. Başhekim de Yakut'a âşık olmuştur. Yunus ve Yakut'un aşkı ayrılıkla sonuçlanmıştır. Yunus'un Bakü geceleri masalı burada sona ermiştir.

“Kervan Durdu” hikâyesinde oduncunun oğlu hikâyenin başkişisidir. Her akşam ormandan yanık yanık türkü söyle, bütün köylü de onu dinler. Oduncunun oğlu Çimnaz'a sevdalıdır. Çimnaz da oduncunun oğlunun türkülerini dinlemektedir.

Elyar Han adamları ile birlikte avdan dönerken Çimnaz'ın evinin önüne geldiğinde ormandan gelen türkü sesini duyar. Akşam malikanesinde vereceği ziyafette oduncunun oğlunun türkü söylemesini ister. Adamlarına emir verir ve oduncunun oğlunu yakalayıp getirmelerini ister. Onlardan önce davranan Çimnaz oduncunun oğlunu bulur ama onunla birlikte o da yakalanır.

Oduncunun oğlu ve Çimnaz saraya götürülürler. Akşam ziyafette oduncunun oğlu bütün ısrarlara rağmen türkü söylemez. Para asla kabul etmez. İşkencelere de boyun

eğmez. Zindana atılır. Duruma dayanamayan yaşlı bahçıvan oduncunun oğlunu kurtarır. Ancak aklı Çimnaz'da kalmıştır. Bahçıvan eğer paraya, gösterişe yenilmezse onun da kurtulmasına yardım edeceğini söyler.

Oduncunun oğlu diyar diyar gezerek düğünlerde, şenliklerde türkü söyler. Bölgenin en ünlü sanatçısı olur. Bunun üzerine Elyar Han meclisine onu bir sanatçı gibi davet eder. O şekilde ağırlar. Oduncunun oğlu Çimnaz'ı merak ettiği için bu daveti kabul eder. Ancak saraya geldiğinde Çimnaz onu sarayın hatunu gibi karşılar. Türkülerini dinlemek istediğini söyler. Bu durum karşısında oduncunun oğlu yine türkü söylemekten vazgeçer. Han onu zincirletip zindana attırır. Zindanda üç gün kalır. Dördüncü gün malikanede yangın çıkar. Halkın sevdiği bir sanatçıyı daha fazla esir edemeyeceğini anlayan Elyar Han oduncunun oğlunu serbest bırakır.

Gönlü kırılan oduncunun oğlu bir deve kervanına binerek dönmek üzere oralardan ayrılır.

“Kırmızı Goncalar” hikâyesinde yaşlı Fariz hamallık yaparak geçimini sağlar. Fariz'in dokuma fabrikasında çalışan Süreyya adında bir de torunu vardır. Annesi Süreyya bebekken ölmüştür. Babası ise gurbete çalışmaya gitmiş ancak o günden beri babasından haber alınamamıştır.

Süreyya engellidir. Yürüyemez. Dedesi onu işe götürüp getirir. Bir bodrum katında kıt kanaat geçinirler. Dedesi yemekten sonra Süreyya'ya masal anlatır. Onu mutlu eder. Birbirlerine tutunarak hayatlarını sürdürmeye çalışırlar.

Fariz bir kış günü hamallık yaparken taşıdığı yükün altında kalır ve ölür. İş çıkışı dedesinin mutlaka geleceğine inanan Süreyya sabaha kadar fabrikanın önünde soğukta kalır ve hayatını kaybeder.

“Ana Bulvarda” hikâyesinde Tebriz'de Ana bulvarın arka sokağında askerlik görevini yapan birkaç asker kiraladıkları evde birlikte kalmaktadır. Askerlerden biri gece yarısı şiddetli bir baş ağrısı sonucu uyanmıştır. İlaç içtiği halde baş ağrısı durmaz. Farklı bir ilaç almak için ana bulvarda bulunan eczaneye gider.

Eczaneden çıkınca köpeklere ekmek veren bir dilenci görür. O gün kazandığı parayı neden köpeklere verdiğini merak eder. Sonra onları takip eder. Issız bir sokağa gelirler. Boş bir binanın bodrum katında köpeklerin toplandığını ve dilenci çocuğunda ortalarında kıvrılarak uyuduğunu görür. Çocuğun donmamak için köpekleri beslediğini anlar. Bu olaydan habersiz ana bulvar ertesi gün yine hareketli hayatına devam edecektir.

“Cazibeler” hikâyesinde Fariz Bey üniversitede öğretim görevlisidir. Bir sonbahar günü ders bitiminde çarşıya doğru giderken Refika ile karşılaşır. Refika çocukluğunda Fariz’in alt katında oturmuştur. Sonra da üniversitede öğrencisi olmuştur. Bir yıldır görüşmemişlerdir. Birlikte Kız Kalesi’ne çıkıp Bakü’yü izlerler. Eski günleri yad ederler.

Refika ile Fariz’in yolları hep ayrılmıştır. Refika’nın hayatında Esad, Fariz’in hayatında ise Humar vardır. Refika eve döndüğünde Esat ona nerede kaldığını sorar. Refika Esat’la karşılaştığını söyleyince tartışırlar. Esad’la Fariz üniversiteden tanışmaktadır. Fariz’in Esat’ın, Refika’nın Humar’ın ve Humar’ın amcası Aşur’un da katıldığı bir yemek düzenlenir. Yemekte Humar’ın şarkı söylediği esnada kavga çıkar ve yemek dağılır. Refika Esat’la Fariz de Humar’la birlikte gider.

“Ayrıldılar” hikâyesinde Adile ve İlyas Bakü’de tıp fakültesinde okuyan iki öğrencidir. Birbirlerini severler ve evlenmek isterler. Aileleri de durumlarını bilir. İlyas köy çocuğudur ve evlendiklerinde köyde yaşamak ister. Kırsal bölgede doktorluk yapma niyetindedir. Adile ise şehirlidir, Bakü’de oturur. Ailesi de kendisi de Bakü’de kalmak ister.

Adile ve İlyas, Karakuş Dağlarına doğru geziye çıkarlar. İlyas Adile’nin onunla birlikte o tepeye çıkmasını ister ama saat geç olduğu için zirve ulaşamazlar. Yolun yarısından dönmeye karar verirler. Bu yolculuk İlyas için çok önemlidir. Orada sevdiği kıza göstermek istediği bir şey vardır. Ancak Adile bunu reddeder. Bu olay İlyas için bir dönüm noktasıdır. Sevdiği kızın onunla birlikte köyde kalmayacağı kanaatine sahip olur.

İniş yolundayken uzakta bir atlı belirir. O atlı İlyas’a dayısının atı Terlan’ı hatırlatır. Adile’ye Terlan’ı anlatır. Terlan’a olan hayranlığının en sonunda onun ölümüne sebebiyet verdiğini, bunun pişmanlığını da hâlâ yaşadığını söyler.

Karşılarındaki atlı çocukluk arkadaşı Murat’tır. Murat’ın yanında arkadaşları ve muhtar da vardır. Silahlıdırlar. Kolçomak Hatem ve çetesi Kolhoz hayvanlarını ormana götürmüştür. Onları geri almak için giderler.

Adile’nin babası İlyas’ı akşama yemeğe davet etmiştir. Ancak İlyas, Adile’yi muhtarla gönderip kendisi de Muratlara katılır.

Adile bu hikâyeden çok etkilenir. Hadi sen hikâyeni bitirdin yemeğe geç kalıyoruz der. Beşbulak deresine doğru ilerlediler. Yokuşu çıkarken tepedeki atlının Murat olduğunu gördüler. Murat çetesiyle Göktepe’ye baskın yapmış, Kolhoz’un hayvanlarını almıştı. Muhtar da yanındadır.

Adile eve varır, annesine ve babasına İlyas’ın gelmeyeceğini söyler. Onunla köy hayatını tercih etmediği için kendisini terk ettiğini anlatır. Annesi babası bu duruma başta sevinirler. Ancak Adile gece dayanamaz hale gelir ve İlyas’a gitmek ister. Annesi babası onu durduramayacaklarını anlayınca araba ayarlarlar. Yolda giderken başka bir arabada İlyas’ı vurulmuş olarak görür.

Adile çok pişman olur ama iş işten geçmiştir. Bu pişmanlıkla Adile doktor olunca köye yerleşir ve İlyas’a olan aşkını hep yaşatır.

“Buzdan Heykel” hikâyesinde olay 1941 yılının kış aylarında yaşanmıştır. İkinci Dünya Savaşı dönemidir. Yurdu işgal edilen bir anne namusunu korumak ve evladına bir gelecek sunmak adına karlı bozkırda doğuya doğru ilerler. Ancak hava çok soğuktur. Donacağını anlar ve üzerindeki kıyafetleri bebeğine örter. Takati kesilir ve gidemez olur. Bir ağaca yaslanır. Orada bir heykel misali donar.

Sabah cepheden dönen 3 asker anneyi donmuş halde bulur. Kucağındaki çıkıntı dikkatlerini çeker. İçlerinden birisi buzu kırar ve buzun içinde hayata tutunan bebeği

bulur. Bu mucizeye inanamazlar. Duygulanıp ağlarlar. Sonra da buzdan heykel olan ananın karşısından asker selamı vererek ayrılırlar.

“Ay Işığında” hikâyesinde Âşık Valeh, yaşlı bir âşıktır. Valeh o kadar yaşlıdır ki köyün öbür tarafında oturan çocukları bile artık onun ziyaretine gelemeyecek kadar yaşlıdır. İki torunu vardır. Sırayla her gün biri gelir, ihtiyacını karşılar, gider.

Yaşlı âşık gençliğini özler. Tekrar yollara koyulmak ister. Ancak at üzerinde durma ihtimali yoktur. Yine de yaya olarak yola koyulur. Dinlene dinlene bir alt köye ulaşır.

Köye geldiğinde ilk evin kapısını çalar. Kapıyı öğrencisi Âşık Celal açar. Çok şaşırır. Saygıda kusur etmez. Evine alır. Yedirir, içirir, en iyi şekilde ağırlar. Yemekten sonra Âşık Celal ustasına yeni şarkısını söyler. Sonra yatarlar. Ancak Âşık Valeh de söylemek istemektedir. Ancak herkes uyumuştur. Duygularına engel olamaz ve gece evden çıkıp dere kenarına gider. Orada şarkılarını söyler.

“Ananın Ölümü” hikâyesinde ananın oğlu Murat’tan başka kimsesi yoktur. Murat iki yaşındayken yetim kalmıştır. Anası kendini ona adanmış, bütün taliplerini reddetmiştir.

Anne, oğlunu büyük şehirde okutmuştur. Murat da anasının emeğinin karşılığını verir. Eğitimini bitirir. Şehirde iş bulur. Ardından köye gelir ve annesini de şehre götürmek ister.

Tam o esnada İkinci Dünya Savaşı patlak verir. Köydeki birçok erkek çocuk gibi Murat’ı da askere alırlar. Ana bu duruma çok üzülür. Bir müddet sonra Murat’ın mektupları da kesilir. Ana üzüntüsünden yatağa düşer. Bedeni tükenir ama ölemez. Bütün komşuları artık ölsün ve acısı bitsin diye dua eder. Annenin hayata tutunan sadece kalbi kalmıştır. Oğlu dönmeden onunla vedalaşmadan canını teslim etmek istemez.

Savaş biter ve köyün gençlerinden sağ kalanlar gelir. Ancak içlerinde Murat yoktur. Komşusu Mesme Hanım kara bir taş bulur ve Ananın açık olan eline sıkıştırır. Ana taşı sıkar ve kalbinin üzerine götürür. Sonra da canını teslim eder.

“Efsaneli Dağlar” hikâyesinde hikâyenin başkişisi avcıdır. Bir geyiğin peşine takılmıştır. Geyik onu daha önce hiç gelmediği dağlara sürükler. Sonunda onu peşine taktığının farkına varır ve öldürmekten vazgeçer. Geyik önde avcı arkada uzunca bir süre giderler. Sonunda büyük kayalıkların arkasına gizlenmiş on dört haneli köye ulaşırlar.

Avcı bir eve misafir olur. Misafir olduğu evde Perican yatakta uzanıp uyumaktadır. Geyik Perican’ın geyiğidir. Ona kısmetini getirmiştir. Perican durumu avcıya anlatır. Avcı da Perican’a âşık olmuştur.

On dört haneli köye hemen yeni bir ev yapılır. Avcı ve Perican evlenir. Başlangıçta her şey çok güzeldir. Ancak Perican’ın geyiği de artık gelmez. Perican geyiğini özler. Özlem zamanla meraka dönüşür. Merak korkuyu getirir. Sürekli geyiğinin başına bir şey geldiğini düşünür. Uykularından korkuyla uyanır. En sonunda dayanamayıp kendini ormana atar. Geyiğini arar ve bulur. Sağ olduğunu görür. Sürekli bu döngü devam eder. Belli bir süre geçtikten sonra Perican yine geyiğini merak eder. Ormandan gelen her silah sesinde geyiğinin öldürüldüğünü düşünür. Panikle ormana gider. Avcı da peşinden sürüklenir. Artık bu durum onun için katlanılmaz bir hale gelmiştir.

Avcı artık bu duruma son vermeye karar verir ve ormana gider. Geyiği bulur ve ateş eder. Geyik yaralanır. Perican silah sesini duyunca ne olduğunu anlamıştır. Avcı geldiğinde ona geyik ölürse ben de ölürüm, der. Benim hayatım geyiğin hayatı ile sınırlı, der.

Perican ölüm döşegine yatmıştır. Avcı kendini ormana atar ve geyiği bulur. Su içirir, yarasını sarar. Ancak geyik ölür. Avcı av hayatının son kurşununu kendi saadetine sıkmıştır.

Periyi toprağa verirler. Köylüler avcıya gitmesini söyler. Avcı kendi köyüne döner. Sonra hayatını karartan bu batıl inançlarla savaşmaya karar verir. Kitaplarını da alarak efsaneli dağlara doğru tekrar yola koyulur.

3.1.2 Hikâyelerde Bakış Açısı ve Anlatıcı Düzlemi

Bir hikâyeyi birinci şahısta anlatma diğer yöntemler karşısında üzerinde dikkatle düşünülmesi gereken bir yöntemdir. Böyle bir anlatıcının kuşkusuz yazarla karıştırılmaması gerekir. Hikâyeyi birinci şahısta anlatmanın amacı ve etkisi hikâyeden hikâyeye değişir. Bazı hikâyelerde anlatıcı, diğer kişilere kıyasla daha silik ve “geri planda”dır (Wellek ve Warren, 2019: 290).

“Ana Bulvarda” hikâyesinde yazar hikâyenin içindedir. Olaylara derinlik kazandırmak istemektedir. Birinci kişi ağzından anlatım yapılmaktadır. “Kâbus dolu bir uykudan uyanmışım. Zar zor el yordamıyla ışığı açtım. Başım ağrıdan çatlayacak gibiydi. Bu şiddetli ve sık gelen baş ağrıları artık gecelerimin yoldaşı gibiydi.” (Memmedxanlı, 2019: 185).

Yazar “Ana Bulvarda” hikâyesinde başkişiyi izler ve bir izleme cihazı gibi o an gördüklerini anlatır. Kahramanın öncesine değinmez. Ruh tahlillerini yapmaz. Kullandığı teknik tanık anlatıcı tekniğidir. Bu teknikte “vaka içinde yer alan şahıs kadrosunu teşkil eden fertleri bir kamera tarafsızlığıyla izler; onların geçmişi, ruh halleri hakkında bilgi vermeden yaptıklarını gözler önüne serer.” (Aktaş, 1991: 113).

“Şimdi dilenmek için bu dondurucu soğukta kimse kalmamışken şehrin dilencilerinden birisi olan küçük bir erkek çocuğunun bu ana bulvarda kalması garipti.” (Memmedxanlı, 2019: 185). Yazar kamera gibi gördüklerini anlatır.

“Cazibeler” hikâyesinin ilk yarısında birinci kişi ağzından anlatım yapılmıştır. Yazar olayın başkişisidir.” Enstitüdeki dersim sona ermiş, üzerimdeki kasveti atmak için deniz kenarından yürüyerek gidiyordum. Sahildeki söğüt ağaçlarının altından geçip şehir merkezine doğru giderken Refika ile karşılaştım.” (Memmedxanlı, 2019: 191).

Hikâyenin ikinci bölümünde hâkim bakış açısı vardır. “Esat enstitüden geleli bir saat olmuştu. Henüz sofranın hazırlanmamış olduğu odada volta atıyordu. Daha sonra somurtulu çehresiyle, açılan kapının eşiğinde duran Refika’yı süzdü.” (Memmedxanlı, 2019: 196).

Hikâyenin ilerleyen bölümlerinde Fariz'in bulunduğu mekânlarda ben anlatıcı kullanılırken, Refika'nın Fariz'den ayrı Esat'la bulunduğu ortamlarda hâkim bakış açısı ile olaylar ele alınmış ve üçüncü kişi ağzından anlatım yapılmıştır. “Cazibeler” hikâyesinde karma (çoğulcu) bakış açısı tekniği kullanılmıştır.

Refika ise küçük ve sevimli biriydi. Bu kavaklardan daha önce, burada bir kat altta bulunan balkonda, gözlerimin önünde büyüdü. Ben enstitüde birinci sınıf öğrencisiydim. Köyden gelmişim bu şehre. Asker olan ve sıkı sık yer değiştiren ağabeyimin iki odadan ibaret evinde tek kalıyordum. (Memmedxanlı, 2019: 199). Bu bölümde yazar özetleme tekniğini kullanmaktadır. Kahraman anlatıcı olan yazar önemli gördüğü olayları geçmişten özetleyerek günümüzle bağlantısını kurmaktadır. Bu sayede “hem vakanın yaşandığı devirdeki hali hem ferdi geçmişini hem de anlatma zamanına ait dikkatleri.” (Aktaş, 1991: 101).

Türkçede “ilahî”, “hâkim”, “üçüncü tekil şahıs” ve “sınırsız” gibi adlarla kullanılagelen tanrısal bakış açısı roman ve öykü gibi anlatılarda yazar anlatıcı tarafından çokça kullanılır. “Bir anlamda destandan romana intikal etmiş” bir teknik olan tanrısal bakış açısıyla kurgulanan öykülerde/romanlarda anlatıcı, sınırsız görme ve bilme yetisine sahiptir. Bu bakış açısında “üçüncü tekil şahıs ağzıyla konuşan hâkim anlatıcı, yazarın dilini kullanır.” Dolayısıyla yazarın ne düşündüğü çoğunlukla kahramanın ağzından anlatılır. Kahramanıyla bütünleşen yazar, daha çok iç monolog, bilinç akışı gibi tekniklerle kendi zihninden geçenleri metne katar (Azap, 2017: 30).

“Bakü Geceleri” hikâyesinde tanrısal bakış açısı ve hâkim anlatıcı kullanılmıştır. Her şeyi bilen yazar anlatıcı bu hikâyede kendini hissettirir. Karşılıklı konuşmalara sıklıkla yapılmasına rağmen yazarın geçmiş ve geleceğe dair yaptığı çıkarımlarda tanrısal bakış açısını kullandığı görülür. “Ali Mürsel’in ismini hemen tanıdılar. Abreşon’da kazdığı derin madenlerle meşhurdur. Gazetelerin birinci sayfalarına manşet olur.” (Memmedxanlı, 2019: 115). Yazar sevdiği kız olan Yakut’un amcasının oğluyla evlenmesine karar vermesinden sonra “Sorsam amcaoğlunun elinden neler çekiyor kim bilir?” (Memmexanlı, 2019: 136) cümlelerinde henüz gerçekleşmemiş olaylarla ilgili de çıkarımlarda bulunur.

“Kervan Durdu” hikâyesinde yazar üçüncü tekil kişi (o) anlatıcı kullanmıştır. “Akşam vakti güneş batarken ormandan türkü sesi yükseliyordu.” (Memmedxanlı, 2019: 150).

Yazarın tanrısal bakış açısıyla yazdığı hikâyede yer ve zaman kavramı olmaksızın bilme yetisi vardır. “Zaman gelmiş bu türkü sesiyle ormana bahar gelmiş, yaban erikleri çiçek açmış, Söğüt dalları tomurcuklanmış, kardelenler karların içinde başlarını uzatarak gün yüzüne çıkmış, kırlangıçlar göç ettiği diyardan doğduğu yuvaya geri dönmüştü. Zaman olmuş yine bu türkü sesiyle son bahar gelmiş, hazan yaprakları yere dökülmüş, rüzgârın nefesi çok soğumuş ve ötücü kuş uçup tekrar gurbet diyarlara gitmiş.” (Memmedxanlı, 2019: 150).

Anlatıcı karakterlerin iç dünyasını en ince ayrıntısına kadar da bilir. “Çimnaz her akşam ormandan gelen o sesi dinliyordu ama bir kez bile köyün kızları ve erkeklerine katılıp o meçhul sesin sahibini aramak için ormana gitmemişti. Çünkü türkü söyleyen o kişinin türküleri kendisi için söylediğine inanıyordu. Eğer ormana giderse onunla karşılaşacağına ve hayatında değişiklikler baş göstereceğine inanıyordu.” (Memmedxanlı, 2019: 151).

Enver Mehmedhanlı “Kırmızı Goncalar” hikâyesinde tanrısal bakış açısını kullanmıştır. Bu bakış açısının avantajlı yönlerinden faydalanmayı tercih etmiştir. Olaylara hâkim olmak, kişi, zaman ve mekânlar arasında istediği gibi gidip gelmek bu hikâyede de onun tercihi olmuştur.

Öyle günler yaşamıştı ki yaşlı Firuz, Nihayet şehrin büyük pazarında iş bulmuş, bütün gün kafasını bile kaldırmadan çalışmış, yük taşımış, bazı anlar boyu büyük depoların yanında oturup bir iş çıkması için beklemiş, depoların duvarlarına yaslanırken gah uyuya kalmış gah irkilip uyanmıştı.

Çok yaşlıydı artık, kimse onu çalıştırmaz olmuştu. Gün boyu boş oturmasına içten içe üzülmüyordu. Halbuki tüm hayatı boyunca taşıdığı yükleri üst üste koysalar kocaman bir dağ olurdu. (Memmedxanlı, 2019: 173).

Yazar her şeye hâkimdir. Kahramanının hayatı boyunca taşıdığı yüklere kadar bilgi sahibidir. Onların üzüntülerini, acılarını, endişelerini hatta kendilerine bile itiraf edemedikleri duygularını bilir.

Enver Mehmedhanlı'nın "Ayrıldılar" hikâyesinde tanrısal bakış açısı ve hâkim anlatıcı tarzı kullanılır. Hikâyenin başlangıcında Karakuş Dağlarına çıkan Adile ve İlyas'ı yukarıdan gözlemliyormuş gibi anlatan tanrısal bir bakış açısı görülür.

Adile adımlarına dikkat ediyor ve dallara takılmasın diye eteğini elleriyle topluyordu. İlyas ise kızın kolundan tutmuş bu taşlı ve çok eğimli yolda inerlerken kaymasın ve kendisi kaymasına rağmen patikanın kenarında dalları yere değen ağaçların dallarına tutunarak sağ eliyle kızı tutuyor, ayaküstünde durması için onu koruyordu." (Memmedxanlı, 2019: 46).

Hikâyenin ilerleyen kısımlarında diyaloglar aracılığıyla ben anlatıcı tipi de karşımıza çıkmaktadır. Yine hikâyenin genelinde her şeyi görme ve bütün duyguları tahmin etme yetisine sahip hâkim anlatıcı ağırlığını hissettirir. "- Neden oturmuyorsun? -Gezelim. Bugün çok gezelim... Biraz dinlen. Sonra devam edelim yürümeye." (Memmedxanlı, 2019: 47).

Bu bölümde ben anlatıcı devreye girer. Hemen ardından ise hâkim bakış açısı başlar. "Adile ellerini kaldırarak arkasından gelen İlyas'ın ensesinde birleştirdi. Ellerini ve gözlerini kapatarak sanki hayallere daldı. Sonra birden derin bir uykudan uyanmışçasına irkildi." (Memmedxanlı, 2019: 48).

"Buzdan Heykel" hikâyesinde yazar her şeyi bilme ayrıcalığına sahip tanrısal bakış açısını tercih etmiştir. "Ve şimdi bembeyaz bir zulmet içinde doğuya doğru uçsuz bucaksız karlı çöllerde تنها bir gölge ilerliyor." (Memmedxanlı, 2019: 5).

Hikâyenin tamamında bu bakış açısı hakimdir. Yazar bütün olayları görür, sezer ve bilir. Kahramanın iç okumalarını da yapar. "Anne zamanla yoruluyor. Soğuk zehirle sıvanmış bir kılıç gibi kesiyor. Çaresiz anne bu kılıcın bağrındaki yavrusunun canına kıydığını düşünüyor ve annenin kısık gözleri sığınacak bir yer arıyor." (Memmedxanlı, 2019: 6).

"Ay Işığı" hikâyede tanrısal bakış açısı ve hâkim anlatıcı yöntemi kullanılmıştır.

Âşık Valeh o kadar yaşlanmıştı ki yüzyıllar boyunca kervanını yola salmış, dallarının birçoğu kurumuş, bazıları siyahlaşıp kütüğe dönüşmüş ve başına tarihten önceki yıldırımlar düşmüş gibi yaşlı bir çınar ağacına benzemişti. (Memmedxanlı, 2019: 79).

Anlatıcı mekânlar arasında geçiş yapabilen, kahramanların iç dünyalarını en ince ayrıntısına kadar analiz edebilen bir kudrete sahiptir. “Ama Salat’ın dağlarda şiir okuyan çiçekleri kaile almıyordu. O ilk bahar gecesini doldurmuş bütün bu ihtiraslı hışırtı ve fısıltılar içinden başka bir sesin yükselmesini bekliyordu.” (Memmedxanlı, 2019: 88).

“Ananın Ölümü” hikâyesinde yazar, tanrısal bakış açısı ve hâkim anlatıcı ile kaleme alınır. Diğer hikâyelerinde olduğu gibi yazar-anlatıcı, bu geniş açılı bakış açısının tüm imkânlarını kullanır. Tanrısal anlatıcı, hikâyede bulunan kahramanların duygu ve düşünce dünyasına vakıftır. Böylece karakterlerin içinde bulundukları durumu, geçmişlerini hatta gelecekte yaşayacaklarını bile okura yansıtır. “Ana ölüm döşeğindeydi ve bu son günlerinde gözlerini açamıyor, konuşamıyordu. Kendinde değildi. Mum uzun süre önce erimiş, tükenmişti. Bir parça titrek alevi kalmıştı sadece erimiş mumun üzerinde. Şimdi o da can çekişiyor, göz kırpyor ama bir türlü sönmüyordu.” (Memmedxanlı, 2019: 9) Anlatıcı bütün mekânı kamera gibi izler ve her şeye tam anlamıyla hâkim olur.

“Efsaneli Dağlar” hikâyesinde yazar tanrısal bakış açısı ve hâkim anlatıcı kullanılır. Hâkim anlatıcı, zamana ve mekâna nüfuz eder. Sadece karakterlerin eylemlerini değil düşünce ve niyetlerini de okur. Böylece roman kişilerinin geçmiş, hal ve gelecekleri üzerinde söz söyleme hakkına sahip olur. Hatta karakterin kendinin anlayamadığı durumlar bile yazar-anlatıcı için aydınlık ve anlaşılırdır. “O bu dağlara ilk kez geliyordu. Üç gündür uzak dağlarda yitirdiği avını arıyordu. Onu buralara Kalın Oran Ormanlarında peşine düştüğü bir geyik getirmişti. Acemi olduğu bu ormanda artık umudunu geyikten kesmişti ki bir anda karşısında geyiği gördü.” (Memmedxanlı, 2019: 15) Burada yazar kahramanın avından umudunu kesmesine kadar olaya hakimdir. Psikolojik tahlillerini yapar, ruh hallerini yorumlar.

3.1.3 Şahıs Kadrosu

Kişiler dünyası; romanın tematik ve karşı güç bağlamında derinlik ve boyut kazanmasını sağlayan yapısal unsurlardan biridir. Dramatik aksiyonu sağlayan

görüntü seviyeleri, kişilerin sembolik açılımlarına göre şekillenir. (Korkmaz ve Şahin, 2018: 198)

Yazarın hikâyelerinde şahıs kadrosu çok çeşitlidir. Hamal, öğrenci, madenci, öğretim görevlisi, avcı, oduncu, dilenci gibi mesleklere bakıldığında yazar hayatın her alanına değinmiştir.

3.1.3.1 Başkişi

Başkişi romanın varoluş nedenidir; vakanın merkezinde yer alır ve entrik kurguya doğrudan yön verir (Korkmaz ve Şahin, 2018: 198). Başkişiler, iç dünyaları ve hayatları en ayrıntılı şekilde verilen karakterlerdir. Bunlar, daha canlı olmasa da daha karmaşık bir şekilde, hikâyenin akışı içinde çatışmalar ve değişme süreçleri yaşayan karakterlerdir (Stevick, 1988: 179).

“Bakü Geceleri” hikâyesinin başkişisi köyünden Bakü’ye tahsil için giden Yunus’tur. Yunus köyde büyümüş ve büyük şehre gidince de onun tesirine kapılmış bir öğrencidir. Bakü’ye teyzesinin yanına okumaya gelmiştir. Gelir gelmez kendisini Bakü sokaklarına, Hazar Denizi kıyılarına atmıştır. “Gecenin bitmesini, sabahın olmasını beklemeye sabrım kalmamıştı. Montumu aldım, kapıya yöneldim. Teyzem gittiğimi fark etmişti. Çok uzaklara gitmememi evin etrafında biraz gez gel demişti. Yüreğimin sabırsızlığıydı, intizarımın tükenişiydi, sihirli bir sesin beni çağırışıydı.” (Memmedxanlı, 2019: 101).

Yunus Yakut’u çok sever ama onun için gerekli fedakarlığı yapmaz. Yakut bu sevgide daha cesur ve bedel ödeyen taraf olmuştur. Yunus Yakut’a olan sevgisini anlatır ama Yakut evlenirken köyüne gider. Kaçmayı tercih eder. Yakut evlendikten sonra da sürekli annesinin evine gelir. Huzursuzdur ama Yunus, onu bu çıkmazdan kurtarmaz. Yakut mutsuz evliliğine isyanı sonucu şiddet görür ve yoğun bakıma düşer. O esnada da Yunus Yakut’u kazanmak için mücadele etmez. Buradan Yunus’un çok yönlü bir kişiliğe sahip olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü olayın gidişatına göre Yakut’un çektiği sıkıntılarda onu bu kadar yalnız bırakmaması gerekir.

“Çok yönlü kişiler, tüm yönleriyle yaratılmış karmaşık kimselerdir. Çok yönlü roman kişileri, bizi inandırıcı bir biçimde şaşırtabilen kişilerdir, çünkü gerçek yaşamın hesaba kitaba uymayan değişkenliğine sahiptirler” (Forster, 1982: 25).

“Kervan Durdu” hikâyesinin başkışısı oduncunun oğludur. Hikâyenin en başında ormanda herkesten gizli bir şekilde türkü söyleyen güzel sesli bir gençtir. Türkülerini ormanda söylemesi özgürlüğüne düşkün olduğunu göstermektedir. Birilerini eğlendirmek ya da onlar istediği için türkü söyleme niyetinde değildir. Civarın en güçlü hanı olan Elyar Han ne yaptıysa ona kendi meclisinde türkü söyletememiştir. Maddi hiçbir teklifi kabul etmediği gibi işkencelere de boyun eğmez bir karaktere sahiptir. “Oduncunun oğlu şansın açıldı. Bundan sonra ormanda bir daha odun kesmene gerek yok, çünkü benim şenliklerimin hanendesi olacaksın.” (Memmedxanlı, 2019: 158).

Bu olaydan sonra saraydan ayrılan oduncunun oğlu, Çimnaz’ı geride bırakır. Onu unutamaz ve gezgin şarkıcı olur. Sesinin güzelliği sayesinde kısa sürede tanınan bir halk sanatçısı olur. Zaten karakterinde halka karşı bir sevgi ve sempati vardır. Emredici kişilere karşı da itaatsizlik ve zorbalığa karşı direnme eğilimi görülür. Maddeden çok manaya önem veren bir yapıya sahiptir. Paraya karşı esir olmama, zorba bir güç karşısında eğilmeme gibi değerleri temsil eder. Bu yüzden hükmedicilerin emirleri onun geçersizdir. Hikâyede sevdiği kız Çimnaz ise oduncunun oğlunun tam tersine gösterişe yenik düşmüştür. Han’ın servetine kanıp haremi olmuştur. Oduncunun oğlu bu durumu öğrendiğinde ise hayalindeki Çimnaz yok olur. Artık dönmek üzere uzaklara gider.

“Kırmızı Goncalar” hikâyesinin başkışısı Süreyya’dır. Süreyya küçükken geçirdiği hastalık sebebiyle yürüyemeyen bir kız çocuğudur. Annesi ve babası olmadığı için çalışmak zorundadır. Çünkü yaşlı dedesi her gün iş bulamaz. Geçimlerini dedesiyle birlikte çalışarak sürdürmektedirler. Başkışısı fabrikada çalışan engelli bir kız olan Süreyya’dır. Süreyya’nın duygularını yazarın gözlemleri aracılığıyla öğreniriz. Halı üzerine çizdiği kırmızı gonca motiflerini en iyi onun yaptığını görülür. Yazar engelli bir çocuğun da farklı yeteneklerinin olabileceğinin altını çizer. Dedesine olan bağlılığı da eserin akışını etkiler. Fabrikanın önünde kış günü dedesini inadına beklemesi ölümüne sebep olur. Süreyya’nın doğumundan itibaren zor geçen günleri gece sabaha kadar dışarıda kalmak suretiyle donarak ölmesiyle son bulur. En az yaşamı kadar

ölümü de zor olmuştur. Yazar birçok hikâyesinde olduğu gibi bu hikâyesinde de mutsuz bir sonu tercih etmiştir. Onun hikâyelerinde iyiler kazanmaz.

Başkişi Süreyya çok düşüncelidir, kibardır, küçücük yüreği ile iyi niyetini her zaman ön planda tutar. Dedesine çok bağlıdır. Çalışmak zorunda olduğunu bilir. Hayatın zorluklarının farkındadır. Evin geçimine de katkı sağlar. “Kız anlamıştı dedesinin bugün cebinde hiç parası yoktu. Küçük Süreyya eski yırtık çarşafının ucuna düğümlediği bugünkü yevmiyesi olan iki Kran¹¹’ı çıkarıp fırıncıya verdi.” (Memmedxanlı, 2019: 175).

Süreyya engelli olmasına rağmen çalışan ve aynı zamanda işini çok iyi yapan bir kızıdır. Fabrikanın ustabaşı yetenek isteyen nakışları ona yaptırır.

O bütün gün parlak gözlerini, attığı ilmiklerden ayırmadan şefkatle, sevgiye susamış yüreğinin resmini sanki elleriyle yaptığı tüm o renkli nakışlara işlerdi. Bu nedenle de fabrikanın yaşlı nakkaşı, hazırladığı çeşitli figürler içine yerleştirdiği kırmızı goncaları her daim Süreyya’ya işletirdi. Süreyya bu goncaları öyle güzel işlerdi ki sanki bu goncalara güneş vursa hepsi açılıp kızıl güllere dönüşecek, gözleri kamaştıracaktı. (Memmedxanlı, 2019: 177.).

Bu bölümde yazar her ne kadar Süreyya’nın bedensel engeli olsa da farklı alanlarda yaşlılarından çok daha iyi olabileceğinin mesajını verir.

Hikâyenin başkişisi Süreyya fabrikanın önünde donarak hayatını kaybeder. Yazarın “Buzdan Heykel” hikâyesinin başkişisi de bozkırda donarak hayatını kaybeder. Bu iki hikâyenin sonuç benzerlikleri dikkat çeker.

“Ana Bulvarda” hikâyesinin başkişisi dilenci çocuktur. Yazar hareketli bir kamera gibi onu izleyip okuyucuya olayları yansıtmıştır. “Şimdi ise dilenmek için bu dondurucu soğukta kimse kalmamışken şehrin dilencilerinden birisi olan küçük bir erkek çocuğunun bu ana bulvarda takılıp kalması çok garipti.” (Memmedxanlı, 2019: 187).

Yazar bu hikâyede başkişiyi gözlemleyerek onun davranışlarını kendi süzgecinden geçirerek okuyucuya aktarmıştır. Dilenci çocuğun kazandığı parayla ekmek alıp köpekleri doyurmasını bir çıkar ilişkisi gibi yorumlamıştır. Dilenci çocuk köpekleri

¹¹ Kran: İran gümüş pulu

besleyerek hepsini bir bodrum katında toplar. Onların vücut ısısıyla o mekânı ısıtır. Kışın dondurucu soğuşunda bu şekilde hayatta kalır. Yazar bu gözlemlerini yaparken sadece dilenci çocuğun durumunu yansıtır. Sokak hayvanları ile ilgili bir değerlendirmede bulunmaz.

Sürünün bütün köpekleri buradaydı, bu küçük yere sıkışmış, dağınık bir şekilde yatıyorlardı. Çocuk ise bu sürünün ortasına girmiş, elleriyle karnına doğru çektiği dizlerini tutmuş yan yatıyordu.

Gizem çözülmüştü; çocuk, ayazdan, dondurucu kış gecelerinde soğuktan donup ölmek ve sıcak bir kucak bulup yatmak için gündüz dilenip kazandığının hepsini yemeyerek kendi payından da kısarak bu sürüye paylaştırıyormuş. (Memmedxanlı, 2019: 49).

Yani dilenci çocuğun hayatta kalabilmesi için sadece dilenmesi yeterli değildir. Aynı zamanda o köpekleri beslemek zorundadır.

Yazar başkişi aracılığı ile şehir hayatının gösterişi ve zenginliğinin yanında madalyonun diğer yüzünü göstermeye çalışmıştır. Ana bulvarın cazibeli dünyasının arka sokaklarında yaşanan dramlardan kimsenin haberi olmadığını belirtir. Hatta bütün dinlere de atıf yaparak bu fakirliğin altını çizer.

“Cazibeler” hikâyesinin başkişisi Refika’dır. Refika enstitüdeki öğretmeni Fariz’e âşık olan bir öğrencidir. Aralarında duygusal bir yakınlaşma olur ama yaş farkı vardır. Refika, Esat’la evlenmiştir. Fariz’e olan aşkını da hiçbir zaman ortaya çıkarmamış, içinde yaşamıştır. Refika, Fariz’i gördüğü zaman onunla görüşür, sohbet eder. Birlikte vakit geçirmekten keyif alır ve mutlu olur. Fariz’le görüştüklerinde mesafeyi korur iki arkadaş gibi vakit geçirir. Çünkü evlidir ve iki çocuğu vardır. Bu evliliğinden de pişman değildir. Esat’a yalan söylemez. “Bu zamana kadar nerede kaldın? Açlıktan ölmek üzereyim! Ona rastladım, biraz gezdikten sonra kalenin üzerine çıktık” (Memmedxanlı, 2019: 196).

Esat, Refika ve Fariz’in eski yakınlık durumlarını bildiği için birlikte gezmelerine sinirlenir. Refika’ya kızar ve sitem eder. Refika ise bu durumu anlayışla karşılar ve sessiz kalır. Burada Refika’nın Esat’a karşı ne kadar dürüst olduğunu görülür. Kızacağını ve kıskanacağını bildiği halde doğruyu söyler. Esat, Refika ve Fariz’in birlikte gezdiğini duyunca çok sinirlenir. “Biliyordum, dedi, biliyordum tekrar başlayacağını, yine başladı öyle mi?” (Memmedxanlı, 2019: 196).

Esat'ın bütün ithamlarına karşılık sessiz kalır, ona iyi davranır. “Yakınıma gel hele, saçlarını tarayayım, çok dağınıklar.” (Memmedxanlı, 2019: 196). Refika ailesine bağlıdır. Esat da bunun bilincindedir.

“Ayrıldılar” hikâyesinin başkişisi İlyas'tır. İlyas Bakü'de tıp fakültesinde okuyan bir öğrencidir. Doktor olduğunda kırsal bölgelerde görev yapmak istemektedir. “Buradaki hastalara da bakacak birisi gerek” (Memmedxanlı, 2019: 49) düşüncesiyle köy hayatını tercih etmektedir.

İlyas evine ve ailesine bağlı bir gençtir. Adile onunla geceleri de şehirde gezmek istemektedir. Adile İlyas'a:

-O zaman dinle annem diyor ki, neden o çocuk seni hep gündüzleri gezdiriyor? Gece ay ışığında çıkarsa ya seni gezmeye (Memmedxanlı, 2019: 51).

İlyas'ın Adile'ye cevabı:” Ne aylı ne de aysız gecelerde annem dışarıya çıkamam izin vermiyor. (Memmedxanlı, 2019: 51). İlyas Adile'yi sevmektedir ama onun istediği yaşam tarzına girmek ruhuna aykırıdır. “Kervan Durdu” hikâyesindeki oduncunun oğlu ile İlyas'ın karakteri benzerlikler taşır. Oduncunun oğlunun Elyar Han'ın bütün maddi tekliflerini reddetmesi, yaptığı bütün işkencelere rağmen çizgisinden taviz vermemesi ile İlyas'ın, Adile'nin şehir hayatına olan ısrarı karşındaki tutumunun benzer noktaları vardır. İlyas, Adile'ye köy hayatını sevdirmek istemektedir. O sebeple onu dağın zirvesine çıkarmaya, oradan manzarayı izletmek ister. Ancak Adile yarı yolda yorulur ve dönmek ister.

İlyas'ın bir başka dikkat çekici yönü dayısının atı Terlan'a olan sevgisidir. Onun gözünde Terlan'ın yeri çok başkadır. “Terlan göğü inletirdi kişnediğinde.” (Memmedxanlı, 2019: 53).

Adile'nin şehir ısrarı İlyas için kırılma noktası olmuştur. Adile'yi sevse de kafasında bitirir. Geri dönüş yolunda karşılaştığı çocukluk arkadaşı Murat'la Kolçomak Hatem'in çetesinin peşinden gitmeye karar verir. Adile'yi de muhtarla geri gönderir. “Hakkını helal et Adile, dedi. Bundan sonrasını sen muhtar amcayla gidersin.” (Memmedxanlı, 2019: 70).

İlyas gittiği bu çatışmada hayatını kaybeder.

“Buzdan Heykel” hikâyesinin başkişisi annedir. Anne cefakardır. Uçsuz bucaksız karlı çöllerde çocuğunu kucağına alarak ona bir gelecek çizmeye çalışmaktadır. Yurdu işgal edilen anne düşmana esir düşmek istememektedir.

O genç bir anne, yavrusunu bağrına basmış, yurduna saldıran vahşi düşmanın elinden kaçmış. Namusunu kara ellerden kurtarmış, kendisini ve bebeğini bu merhametsiz gecenin ellerine çoktan bırakmıştır (Memmedxanlı, 2019: 5).

Anne fedakardır. Kendi canı pahasına evladının canını korur.

Âşık Valeh “Ay Işığında” hikâyesinin başkişisidir. Bütün olayların merkezinde o vardır. Etrafında mesleğinden dolayı saygı duyulan bir kişidir. Sakin bir köyde hayatını sürdüren emekli bir âşıktır. Bütün hayatını düğünlerde saz çalarak geçirmiştir.

Âşık Valeh çocuklarını, büyötmüştür. İhtiyarlığının ilerleyen aşamasında evde oturmaktan çok sıkılır ve gezgin hayatına karar verir. Bedeni çok yaşlıdır. At üzerinde duramayacak kadar yaşlıdır. Ruhu gençtir. Hâlâ ilk günkü âşıklık heyecanı vardır.

Ama yaşlı âşık gitmeliydi. Nereye gidecekti ve gideceği yollardan geri dönecek miydi? Bu veya bundan daha karamsar bir fikir artık onun ayaklarına kelepçe takamayacaktı. Çünkü gitmese yüreği esaret altına alınmış bağdan kurtulamayacaktı (Memmedxanlı, 2019: 83).

Hayatı gezmekle geçmiş bir aşığın yaşlılığında yatarak ölmek istemediği görülür. Yaşlılığın bedenine vurduğu prangayı söküp atmak ister. Eski günlerine özlem duyar. Gezginiğe duyduğu bu özlemi hayata geçirir.

“Ananın Ölümü” hikâyesinde anne hikâyenin başkişisidir. Yazarın “Buzdan Heykel” hikâyesinde olduğu gibi ana yine fedakardır.

Oğul daha iki yaşını doldurmadan babasından yetim kalmıştı ve o zaman ana daha çok güzel, çok gençti. Birçok defa onu istemeye gelseler de her defasında gelenleri kapıdan içeri bile almamış, genç vücudunun, şefkat isteyen kalbinin, genç ve mis kokulu kadınlığının bütün istek ve arzularını boğmuştu (Memmedxanlı, 2019: 11).

Bütün bu fedakarlıkların üzerine oğlunun başarıları ile gururlanırken işler tersine döner. Oğlu askere alınır. Cepheye gönderilir. Ana buna da sabır gösterir ama oğlundan gelen mektuplar kesilince ananın da sağlık durumu bozulur. Hastalıkla bedeninin tükenmesine rağmen oğlunun sevgisini taşıdığı kalbi onu bekler. Ananın durmayan kalbi oğluyla yaşayamadığı basit bir hayata isyanın sembolüdür. Oğlu gelmeden ölmek istemez.

“Efsaneli Dağlar” hikâyesinin başkişisi avcıdır. Avının peşine takılıp efsaneli dağlara doğru gider. Orada Perican’ı bulur. Geyik Perican’a kısmetini getirmiştir. Aslında avcı da kısmetine gitmiştir. Evlenme teklifine hayır demez. Yeni ev kurulur. Bütün bu aşamalarda halinden memnundur. Perican evliliğin ilk ayları geçtikten sonra geyiğini aramaya başlayınca avcı onu kıskanır. Kıskançlık duygusuyla geyiği öldürür. Bu olay Perican’ın ölümüne neden olunca oradan ayrılmak zorunda kalır.

3.1.3.2 Norm karakterler

Norm karakterler, romanda başkahramandan sonra en etkili kahramanlardır. Norm karakterlerin pek çok fonksiyonu vardır. (...) norm karakter pek çok şekilde ve özellikle derinliği olan perspektiflerle, roman başkişisinin kusurlarını yansıtan bir ayna gibi kullanılabilir. Bazen derinlemesine anladığı gerçekleri yansıtarak, bazen de sağ duyunun ve aklı başında gerçeğin sözcüsü olarak roman başkişisinin moral körlüğünü ve hatalarını aydınlığa çıkarabilir. (Stevick, 2004: 179).

“Bakü Geceleri” hikâyesinde norm karakter Yakut’tur. Yakut, Yunus’la aynı apartmanda oturur. Yunus ve Yakut birbirlerine âşık olur. Amcasının oğluyla evlendirilecektir. Amcaları babaları öldükten sonra onların geçimine yardım ettiği için hayır diyemez. Yunus’a şöyle bir teklifte bulunur: “Evlendiğim ilk gece o kişiye ben başkasını seviyorum diyeceğim. Kovsun beni evinden. Bilir misin evlendikten sonra ata evine geri gelen birisine nasıl bakarlar? Bütün insanların gözünde rüsva olmuş bir kıza sahip çıkabilecek misin? (Memmedxanlı, 2019: 128).

Yakut, kavuşabilmek için Yunus’a bir seçenek sunar. Yunus ise önce köye gider ve ardından yaşananlara kayıtsız kalır. Yakut mücadelesini sürdürür. Yunus da acı çeker

ama yaptıkları sadece çektiği acıyla sınırlıdır. Hikâyede Yakut aracılığı ile başkişi olan Yunus'un hataları görülür.

“Kervan Durdu” hikâyesinin norm karakteri Çimnaz'dır. Kırılma noktaları hep onunla başlamıştır. Çimnaz oduncunun oğlunun sevdiği kızdır.

Elyar Han'ın adamları oduncunun oğlunu aramak için ormana gittiğinde onlardan önce davranır ve onu bulur. “Çabuk ol kaçalım burdan! Elyar Han'ın adamları bunlar. Seni yakalayıp götürecekler. Bunu haber vermeye geldim sana.” (Memmedxanlı, 2019: 156). Kendisine âşık olan oduncunun oğlunu bu hareketiyle iyice kendisine bağlamıştır.

Oduncunun oğlu Elyar Han'ın malikanesinde zindana atıldığında kendisi gibi Çimnaz'ın da zinda atıldığını düşünür. Onu zindandan yaşlı bahçıvan kurtarır. Oduncunun oğlu yaşlı bahçıvana “Dede o esir kızı da kurtarmak için bana yardım eder misin?” (Memmedxanlı, 2019: 161) der. Bahçıvan oduncunun oğluna:

Yaşlı Bahçıvan, akşam o kızın önüne sandıklar, hediyeler serdiler oğul. Ne diyebilirim ki kız çocuğu işte. Eğer simli kumaştan dokunmuş hırka, altın liralara işlenmiş yakalık gözlerini kamaştırıp aklını çelmez ise, kaçıp kurtulmak isterse ona da yardım ederim. Şimdilik kaç sen kendini kurtar. (Memmedxanlı, 2019: 161).

Çimnaz tercihini şandan, şöhretten yana kullanmıştır. Elyar Han'ın haremi olmuştur. Olayların yönünü etkilemiştir. Ormanda türkü söyleyen oduncunun oğlu Çimnaz'ın aşkıyla gezgin bir sanatçı olmuştur. Çimnaz'ın zorla tutulduğunu düşünmektedir. Öyle olduğuna inanmak istemektedir. Gerçek doğrudan karşına çıkmadığı için hep Çimnaz'ın da onu beklediği düşüncesindedir.

Oduncunun oğlu Çimnaz'ı görebilmek için Elyar Han'ın meclisinde türkü söyleme davetini kabul eder. Saraya girdiğinde gördüğü şey artık gerçeklerin ilanıdır. “Orada, atlas minder üzerinde tavus kuşu gibi süslenmiş bir kadın oturuyor, süslü püslü elbisesi değerli taşlarla bezenmiş, boynunda salkım salkım gerdanlıklar, altın zincirler ve inci kolyeler göz kamaştırıyordu.” (Memmedxanlı, 2019: 166).

Çimnaz burada da oduncunun oğlu için bir kırılma noktası olur. Çok üzülür, yıkılır. Yine türkü söylemez, işkence görür. Sonra da bir daha dönmek üzere oradan ayrılır.

“Kızıl Goncalar” hikâyesinde norm karakter Firuz’dur. Firuz fedakârlığın sembolüdür. Toruna bakmak için çalışmak zorundadır. Güçten kesilmiş olmasına rağmen iş bulmadığı gün, çalışmadığı gün üzüntüsü çok büyüktür. “Çok yaşlıydı artık, kimse onu çalıştırmaz olmuştu. Gün boyu boş oturmasına içten içe üzülüyordu.” (Memmedxanlı, 2019: 173).

Firuz, yaşlı olmasına rağmen her sabah, her akşam torununu sırtında taşır. Onun hayata katılmasını sağlar. Günümüz teknik imkanlarında bile birçok engelli çocuk evden çıkamaz ya da kısıtlı ölçülerde çıkarken Süreyya, normal bir birey gibi çalışmakta, gününü dolu dolu geçirmektedir. Her ne kadar hayatın zorlu şartları onu çalışmaya itse de Süreyya’da para kazanmanın verdiği özgüven vardır. İş yerindeki arkadaş ortamında sosyalleştiği de görülür. Bütün bunlar dedesinin onu eve hapsetmeyip yaşlı bedeniyle sabah akşam taşımasının doğal sonucudur.

Her geçen gün güçten düşerken, kendi bedenini bile taşımakta zorluk çekerken her akşam torunun fabrikadan eve taşıyordu. Yaşlı adam yavaş adımlarla ilerliyordu çünkü kuş gibi hafif olan torununu her sırtına alışında sanki sırtına bir dağ alıyordu ve bu sırtına yüklendiği dağ talihinin ona yüklediği ve son nefesine kadar taşıyacağı bir yük idi. (Memmedxanlı, 2019: 174).

Yaşlı Firuz aynı zamanda başka görevler de üstlenir. Hayata engelli başlamış, annesini görmeden kaybetmiş, babasının nerde olduğunu bilmediği bir torunu vardır. Firuz, onun sadece temel ihtiyaçlarını karşılamaz. Aynı zamanda akşam yemeklerini yedikten sonra o rutubetli bodrum katında torununa birbirinden güzel masallar anlatır. Torununu bu masallarla o köhne hayattan bir an olsun çıkarıp renkli dünyalara götürür.

Yaşlı adam her akşam yemekten sonra o karanlık bodrum katında sofrada torununu biraz olsun tebessüm ettirmek için birbirinden renkli masallar, hikâyeler anlatarak torununu eğlendirmeye çalışırdı. Küçük kız ise nefes almadan, heyecanla dedesini dinler. Yaşlı adam anlattıkça hayalindeki elmas saraylara gider, renkli dünyalar onun aklını başından alırdı. Yatağa gittiğinde ise çeşit çeşit altınlar süslerdi rüyalarını (Memmedxanlı, 2019: 175, 176).

“Ana Bulvarda” hikâyesinde norm karakter Tebriz’de görevli bir askerdir. Başkişiyi takip etmesi, onun yaşadıklarını aktarması bu özelliğini tam olarak yansıtmaktadır. Norm karakter “başkişinin yaşadığı tecrübenin derinliklerine dalmamızı sağlayan bir sıçrama tahtası olabilir.” (Stevick, 2004: 179).

“Çocuk kendisi için bir şey ayırmamıştı.” (Memmedxanlı, 2019: 188). Norm karakter olan asker, başkişi olan dilenci çocuğun günlük kazandığı bütün parayı köpeklere yedirmesini gözlemler. “Yarın sadaka için açılan elleri boş kalırsa o zaman köpek sürüsüne gösterdiği merhamet ona çok pahalıya patlayacaktı.” (Memmedxanlı, 2019: 188). Norm karakter olan asker, hikâyede başkişi olan dilenci çocuğu farklı yönleri ile tanımamıza destek olur.

“Cazibeler” hikâyesinin norm karakteri Fariz Bey’dir. Fariz enstitüde öğretim görevlisidir. Refika ile karşılaştıklarında birlikte iki arkadaş gibi vakit geçirdiklerinde çok mutludur.

Fariz’in kalp rahatsızlığı vardır. İlk öğrendiğinde çok korkar ama sonra duruma alışır. “İlk defasında ürkütüyor insanı bu amansız ağrı daha sonraları alışıyorsunuz.” (Memmedxanlı, 2019: 193).

Fariz hikâyedeki olayların kırılma noktalarında etkilidir. Enstitüde öğrencilik yıllarında Refikaların üst katında oturmaktadır.

Öğrenci bursuyla geçiniyordum ve boğazımdan kısıp ucuz gofret alırdım. Yüz gram. İki yüz gram. Küçük Refika bana her el açtığında birer birer aşağı atıyordum. O da bir tavuk misali tek tek yerden topladığı gofretleri yedi. Tombul ellerini, ağzını, burnunu gofrete bulardı (Memmedxanlı, 2019: 199).

Refika ile tanışıklıkları bu şekilde başlar. Daha sonra “Refika yedi yaşına basıp okula başladığı yıl bizim binadan taşınarak yeni evlerine gittiler.” (Memmedxanlı, 2019: 200).

“Refika ile tekrar karşılaştıklarında o artık enstitünün birinci sınıf öğrencisiydi.” (Memmedxanlı, 2019: 200). Refika Fariz’e âşıktır ama Fariz’in duygularını tam olarak belli etmez. Sonuçta Fariz, Hamur’la kendi isteği ile evlenmiştir.

“Ayrıldılar” hikâyesinde Adile çok baskın bir norm karakterdir. Olayların yönünü değiştirme, verdiği kararlarla sonucu etkileme yönünden tam bir norm karakter olma özelliği taşır. Hikâyenin başında İlyas’la Karakuş Dağları’na tırmanırken belli bir süre gittikten sonra: “Uzaktan bakınca dağın tepesi bana çok yakınmış gibi geldi. İyi ki çok geç olmadan farkına vardım. Geri dönmek gerekli.” (Memmedxanlı, 2019: 47).

Bu cümle İlyas ve Adile'nin aşklarının dönüm noktası olur. Dağın zirvesinde İlyas'ın Adile'ye göstermek istediği bir şey vardır. Orası İlyas için önemli bir yerdir. Bu olay ayrılımlarına sebep olur. İlyas ölür ama Adile hâlâ o gün İlyas'ın onu terk edecek kadar önemli olan şeyi öğrenemez. Ömrü boyunca bu merak ve pişmanlıkla yaşar. İlyas öldüğünde ona sarılıp “Yarı yoldan dönmeseysen, orada o dağın başında bana göstermek istediğin neydi?” (Memmedxanlı, 2019: 76) diye sorar.

Adile'nin o dağın başında yarım bıraktığı İlyas'ın umutları ve hayalleridir. İlyas o olaydan sonra Adile ile kendine bir gelecek görememiş ve ayrılmayı tercih etmiştir. Bu olay İlyas'ın da ölümüne sebebiyet vermiştir. İlyas ondan ayrılınca arkadaşı Murat'la birlikte gider. Çete ile girdiği çatışmada ölür.

Adile, İlyas'tan ayrıldıktan sonra iki kırılma noktası yaşanır. İlki şehre ailesinin yanına gittiğinde ailesinin tutum ve tavırları, şehirli konuşmaları artık ona itici gelir. Sevdığı adamdan ayrılmak onun bu konuda fikirlerinin değişmesine sebep olur. O gece o hayatı terk etmeye İlyas'a dönmeye karar verir. “Siz kalın, gece kendim yaya olarak yola koyulacağım.” (Memmedxanlı, 2019: 74).

İkinci kırılma noktası ise, Adile yaşadığı vicdan azabıyla İlyas'ın yarım bıraktığı hayatı sürdürür. İlyas'ın taşrada doktorluk yapmak hayalini gerçekleştirir. Mesleğini İlyas'ın köyünde yapar.

Cepheden dönen üç asker “Buzdan Heykel” hikâyesinde norm karakterdir. Çünkü bir bebeğin yaşamasına vesile olurlar. Bir umudu yaşatırlar. “Ufaklık sağ arkadaşlar! Duyun! Ufaklık sağ ve bütün dünya duysun! Ufaklık sağ!” (Memmedxanlı, 2019: 8). Bebeği kurtararak olayın seyrini değiştirirler.

“Ay Işığında” hikâyesinin norm karakteri Âşık Valeh'in çırağı Âşık Celal'dir. Gezgin hayatına geri dönen yaşlı ustasına ilk kapısını açan onu ilk misafir eden odur. Âşık Valeh onunla vakit geçirirken yılların tozunu üzerinden atmış yeniden hayat bulmuştur.

Âşık Celal akşam ustasıyla otururken ona türkü söyler. Bunun üzerine Âşık Valeh: “Müthiş çaldın, müthiş okudun, dedi yaşlı. Tanrım sana kıymasın ki bu dünyada benim

ocağını söndürdüğünde o ocaktan kopan bir kıvılcım senin ocağında kalsın.” (Memmedxanlı, 2019: 86) der.

Ustasını misafir etmesi, ona türkü söylemesi Âşık Valeh için de bir kırılma noktası oluşturmıştır. Başkişinin hayatında değişikliğe sebep olmuştur. Gece herkes yattığında Âşık Valeh kalkar. Çalıp söyleme isteğine daha fazla direnemez ve evden çıkar. “Hayır, ona تنها bir yer lazımdı. Canlı kulağından uzak تنها bir alan lazımdı.” (Memmedxanlı, 2019: 87).

“Ananın Ölümü” hikâyesinin norm karakteri Mesme Hanımdır. Mesme Hanım ana ölüm döşegindeyken onun en çok yanında olan komşusudur.

Mesme Hanım hikâyede olaya yön verir. Ana ölüm ızdırabı çeker. Bütün bedeni ölmesine rağmen kalbi oğlu gelip elini tutmasını bekler. Savaş biter, ancak ananın oğlu gelmez. Artık bu ızdırabın bir şekilde bitmesi gerekir. Tam bu sırada Mesme Hanım devreye girer:

Mesme Hanım dayanamamıştı. Hızlıca ayağa kalkmış, kendisini açık kapıdan dışarıya atmış, gidip duvarda asılan çantayı karıştırmış ve sonunda oradan yuvarlak, düz ve siyahımsı bir taş bulup çıkarmıştı.

Sonra geri dönerek içeri girmiş, aynaya taraf giderek yatağa doğru eğilmiş ve bu siyah taşı elleri titreyerek ananın yataktan sarkmış açık kalmış avucuna sıkıştırmıştı. (Memmedxanlı, 2019: 14).

Bu kara taşı evladı niyetine bağrına basan ana, Mesme Hanım’ın bu fikri sayesinde ölüm ızdırabından kurtulur.

“Efsaneli Dağlar” hikâyesinin norm karakteri Perican’dır. Geyiğini kısmetini bulmak için gönderir. Geyik de ormanda av yapan avcıyı peşine takar ve efsaneli dağlara getirir. Başkişi olan avcının başından geçen olayların akışını yönlendirir. Avcıyı etkiler, kendine âşık eder ve onunla evlenir. Olayların gelişme aşamasında avcı büyülenmiş gibidir. Sadece akışa ayak uydurur.

Birlikte belli bir süre mutlu bir hayat yaşadıktan sonra Perican olayların yönünü yeniden değiştirir. Avcıyla olan evlilik hayatı rutine bağladıktan sonra evlenmeden önceki hayatında geyiği ile olan arkadaşlığını özler. Bu bir saplantı haline gelir. Evdeki

huzuru kaçıır. Gece gündüz ormanda geyiği arar. Olaylar avcının geyiği vurmasına kadar artarak devam eder.

3.1.3.3 Kart karakterler

Romanda tek bir özelliğin sembolü olan kart karakterler her şeye rağmen tabiatlarındaki esas nitelikleri muhafaza ederler ve değişmezler (Kırmaz, 1997:300). Bu karakterler, anlatılarda dramatik aksiyon içerisindeki çatışmayı sağlamak amacıyla sıklıkla kullanılırlar. Bu tür karakterleri yazar çatışmayı sağlamak üzere yakınında tutar ve temsil ettiği değerler anlatıda görüntülendiğinde hemen sahneye sürer. Tek bir duygunun, ideolojinin kişileşmiş hali olan bu tür karakterler tek boyutludur ve asla değişmezler; her görüldüğünde aynı tepkiler verirler (Uzunkaya, 2017: 116).

“Bakü Geceleri” hikâyesinde Vaksey, Yakut’un annesi, kart karakterlerden birisidir. Yakut’un amcasının oğlu ile evlenmesine izin verir. Mutsuz olan Yakut’un bu evliliği sürdürmesinde ısrar etmesi çatışmaya sebep olmuştur.

Yakut’un amcasının oğlu bir diğer kart karakterdir. Yakut’ a şiddet uygular. Yoğun bakıma düşmesine sebep olur. Tek yönlü bir kişiliğe sahiptir. Settar da tek yönlü bir karakter olarak okurun karşısına çıkar. Çatıda kuşlarını besler. Hep göz önündedir. Yakut’un kardeşidir ve ablası ile Yunus’un arasında mektup taşır.

“Kervan Durdu” hikâyesinin kart karakteri Elyar Han’dır. Başkişiye hasım gibi davranır. Oduncunun oğluna kendi meclisinde şarkı söyleterek ününe ün katmak ister. Onu kendi çıkarları için kullanmak niyetindedir. Oduncunun oğlu ona bu fırsatı vermediğinde zindana attırır. Başkişinin sevdiği kızın zenginlikle gözünü boyar ve haremi yapar. Adeta başkişiden intikam alır.

“Cazibeler” hikâyesinin kart karakteri Esat’tır. Esat Refika ile evlidir. Fariz’e karşı hasım durumundadır. Onu sevmez. Refikayı ondan kıskanır.” Demek yine başladı, yine başladı öyle mi? Otuz yaşını geçtin artık, iki de çocuğun var, gerçi yirmi tane olsa ne olacaktı ki. Siz böylesiniz işte! Böylesiniz siz!” (Memmedxanlı, 2019: 196).

“Ayrıldılar” hikâyesinde kart karakterler Adile’nin annesi ve babasıdır. İlyas’ın yaşadığı hayata karşı olumsuz bir tutum içindedirler. Kızlarının İlyas ile birlikteliğini onaylamakla birlikte İlyas’ı da değiştirmek isterler. Şehre yerleşmesi konusunda baskı kurarlar. “Annem üniversiteyi bitirdikten sonra şehirde bir ev alıp alamayacağını sordu. Babam da eğer şimdiden üstüne düşerse beş yıla kadar ancak ona sıra gelir dedi.” (Memmedxanlı, 2019: 49). İlyas’ın düşünceleri onlar için önemli değildir. Başkişinin ruhsal olarak kendini gerçekleştirmesi yönünde en büyük engeldirler. Tek arzusu mesleki hayatını kırsal bölgelerde doktorluk yaparak sürdürmek isteyen İlyas’ın bu hayalinin önündeki en büyük karşıt güçlerdir. Adile’nin annesi ve babası “tek bir karakteristik özelliğin vücut bulmuş şekli” (Harvey, 2004: 175) olarak karşımıza çıkar.

3.1.3.4 Fon karakterler

Fon karakterlerin en önemli nitelikleri; akılda kalmamaları, okuyucuyu derinden sarsacak eylemde bulunmamaları, hatırlanır bir yüzlerinin olmamasıdır; onların asıl varlığı, devrin toplumsal dokusunu yansıtarak okuyucudaki gerçeklik duygusunu beslemek, inandırıcılığı arttırmak ve anlatının devrine ait bir gerçeklik duygusuna bir fon teşkil etmektir (Korkmaz ve Şahin, 2018: 22).

“Bakü Geceleri” hikâyesinde Tutu teyzenin eşi Ali Mürsel, düğünden dönen kadınlar, Yunus’un babası ve annesi, çocukluk arkadaşı Umbay, Arabacı Oruç, Yakut’un amcası hikâyenin fon karakterleridir. Olayın akışına etkileri yoktur. Başkişinin sosyal çevresini zenginleştirirler.

“Kervan Durdu” hikâyesinde oduncunun oğlunun söylediği türküyü dinleyen küçük köyün kızları, Elyar Han’ın adamları, Elyar Hanın misafirleri, Elyar Han’ın davetlerinde müzik aleti çalan tarıcı, hizmetliler, oduncunun oğlunun annesi ve babası, deve kervanı götüren sarvan derinliği olmayan silik karakterlerdir.

“Kırmızı Goncalar” hikâyesinde; fabrikadan çıkan büyüklü küçüklü kızlı erkekli çocuklar, mesai bitiminde engelli Süreyya’nın dışarı çıkmasına yardım eden 7-8 yaşlarında iki kız çocuğu, akşam eve giderken ekmek aldıkları fırıncı, fabrikada türküyü söyleyen kız, yetenek isteyen işleri Süreyya’ya yaptıran fabrikanın yaşlı nakkaşı, Yaşlı

Firuz sırtındaki yük ile yuvarlandığında sırtındaki yükü alan iki hamal, Süreyya fabrikasının önünde soğukta dedesini beklerken onu dilenci zannederek önüne para koyan iki kişi, soğuktan donan Süreyya'yı fabrikada muayene eden doktor fon karakterlerdir. Olaya etki etmemekle birlikte başkişinin olayın içindeki rolünü pekiştirirler.

“Ana Bulvarda” hikâyesinde yazarın askerlik görevini yaparken aynı evde kaldığı birkaç arkadaşı ve yaşlı eczacı fon karakterlerdir.

“Cazibeler” hikâyesinde Refika ve Fariz Kaleye çıkarken Kız Kalesi'nin tepesinde duran üç erkek fon karakterlerdir. Yazar anlatıcı onları bahane ederek gençliğinde onlar gibi oraya gelip çekirdek yediklerini belirtir. Fon karakterleri olay akışı içinde geçiş yaparken bir basamak olarak kullanır. Kalenin önünden geçen yaşlı adamı gören Fariz yaşlılığımı gördüm diyerek fon karakter aracılığı ile sonraki yıllardaki kendi yaşlılığını arasında ilgi kurar.

Fariz'le evlenen Humar, Fariz ve Humar'ın Moskova'da konservatuar sanatçısı olan kızları Sevinç, Farizlerin apartmanının bodrum katında kalıp bahçeyle ilgilenen Elif Bey, Refika'nın annesi ve babası, Humar'ın amcası Aşur, Savcı hikâyesinin diğer fon karakterleridir.

“Ayrıldılar” hikâyesinde İlyas'ın annesi, kız kardeşi ve dayısı, komşuları Areste bacı, Malakan köyünde oturan dayısının cephe yoldaşı Vasili, köyün muhtarı, İlyas'ın çocukluk arkadaşı Murat ve Murat'ın arkadaşları, Kolçomak Hatem ve çetesi, Faytoncu Timur fon karakterlerdir. Bu kişiler dekoratif kişiler olsa da hikâyeye kazandırdıkları canlılık açısından oldukça kıymetlidir. Her ne kadar arka planda olsalar da sosyolojik tespitlerin yapılmasını sağlarlar. İlyas'ın annesi hiçbir olayın içinde doğrudan olmasa bile oğlunun köyünde görev yapmasını istemesi başkişinin düşüncelerini etkiler. Bu düşünceler de olayın seyrine yön verir.

“Buzdan Heykel” hikâyesinin fon karakteri annesinin kucağındaki bebektir. Dekor görüntüsündedir. Ancak umudun sembolüdür.

“Ay Işığında” hikâyesinde Âşık Valeh’in oğulları, kızları, Âşık Valeh’i sırayla gûnaşırı ziyaret eden torunları Nağdalı ve Mahralı, en son düğününde çaldığı ve Âşık Valeh’e her sabah bir kase kaynar süt ve bir tandır ekmeği getiren komşunun gelini, Âşık Celal’in sevdiği olan Salatın fon karakterlerdir.

“Ananın Ölümü” hikâyesinde ananın komşuları olan yaşlı köy kadınları, ananın başında Yasin okuyan imam, ananın cepheye giden oğlu Murat ve Mesme Hanım’ın torunu küçük kız fon karakterlerdir. Bu kahramanlar hikâyede figüran konumundadır.

“Efsaneli Dağlar” hikâyesinde Perican’ın annesi ve babası Eşref, Perican’ın köylüleri ve avcının annesi fon karakterlerdir. Hikâyenin belli başlı yerlerinde ortaya çıkıp görevlerini yerine getirdikten sonra kaybolurlar. Perican’ın köylüleri avcıyla evlendiğinde onun evini yaparlar. Hikâyenin sonunda da Perican öldükten sonra avcıyı köyden gönderirler. Hikâyede dekoratif unsur görevindedirler.

3.1.4 Zaman

Kurmaca anlatılarda üç zamandan söz edilir; bunlar kurmacanın ana eksenini ve kurmacada olayların gerçekleştiği “Olay (vaka) zamanı”, metinde doğrudan yer almayan ancak okurun zihninde yazar ve metnin yazımı arasında ortaya çıkan “yazma zamanı” ve son olarak da metin yazıldıktan sonra okurun varlığı ve okuma eylemiyle ortaya çıkan “okuma zamanı”dır (Aktaş, 2005: 116).

Zaman, insanoğlunun bütün varlık eylemlerini içine alan bir kavramdır. İnsan, kültür, süre ve dil boyutlarıyla zamanın içindedir. Hem gerçek hem de kurmaca dünyada ait olunan sosyal çevre, yaşanan geçmiş, yaşanılması planlanan gelecek zaman içinde yansır. Dilbilimci Emile Benviste’e göre “dünyanın fiziksel zamanı tek düze, sonsuz, çizgisel, istendiği biçimde bölümlenebilen bir süreklilik niteliği taşır” (Benviste, 1995: 130).

“Bakü Geceleri” hikâyesinde bir yanardağ patlamasından bahsedilmektedir. “Şimdi peş peşe iki patlama birbirini izledi ve başını göğe kaldırmış heybetli ejderha her tarafı, aşağıda çok uzaklarda kimi deniz sularını, yukarıda gök kubbeyi kırmızı bir renge boyamıştı.”. (Memmedxanlı, 2019: 112). Buradan hikâyenin yanardağ patlamasıyla

ilgili bir tarihte geçtiğini görülür. Adı geçen yanardağ “Lökbatan Çamur Volkanı”dır. Bu şekilde olayın geçtiği gerçek zaman ile bağlantı kurulabilir.

Hikâyenin kronolojik bir zaman diliminde ele alındığı görülür. Geriye dönüşler yoktur. Olay Yunus’un köyünden eğitim için ayrılması ile başlar. 2 yıl gibi bir sürede tamamlanır. Eğitim hayatı bitmeden sona erer.

“Kervan Durdu” hikâyesinde zaman bir yıldan fazlaca bir süreyi kapsar. “Aylar geçmiş, yıl dönmüştü ama o bir kere bile olsun sevgilisine ihanet etmemiştii.” (Memmedxanlı, 2019: 162). Hikâyenin başında bir günde olaylar serim bölümünden düğüm bölümüne geçer. Sonra oduncunun oğlu gezgin şarkıcı olur. Bu bölüm çok hızlı geçer ama bir yıllık süreyi kapsar. Bu zaman diliminde sadece şarkıcılık yaptığını biliriz. Hikâyedeki zamanın son bir gününde ise olay çözömlenir. Kronolojik olarak zaman bir yıl olsa da olayların yoğun olduğu esas zaman hikâyedeki ilk gün ve son gündür.

“Kırmızı Goncalar” hikâyesinde belirli bir zaman ibaresi kullanılmamaktadır ama hikâyede anlatılan kısım dede ve torununun hayatının bir yıllık kesitini okuyucuya sunar. “

Bir yıldan fazladır küçük Süreyya her sabah güneş doğmadan bu fabrikada yüzlerce kız ve erkek çocukla birlikte günlüğü az bir parayla nafakalarını çıkarmaya çalışıyordur (Memmedxanlı, 2019: 176).

Bu zaman diliminde Süreyya fabrikaya gider, dedesi hamallık yapar. Hayatlarını bu şekilde sürdürürler. Olaylar kronolojik sıralama ile devam ederken geriye dönüşler de yapılır. Yazar, bu geriye dönüşlerle şu an yaşadıkları zamandaki sosyal ve ailevi durumlarının sebeplerini okuyucuya göstermek ister. “Annesi daha onu emzirirken hayatını kaybetmiş” (Memmedxanlı, 2019: 174). Burada yazar 8 yıl öncesine dönüş yapmıştır.

Hikâye kış mevsiminde sona ermiştir. “Bu yıl hüznölü geçen sonbaharın ardından şiddetli rüzgarlarla kış gelmişti (Memmedxanlı, 2019: 177). Sürayya da hikâyenin sonunda donarak hayatını kaybeder.

Gerçek dünyadaki bütün oluş ve hareketler, zamandan bağımsız olmadığı gibi, kurmaca dünyadaki bütün durum ve hareketler de bir zaman dilimi içinde gerçekleşirler ve az veya çok her olay veya şahıs, içinde olduğu zamanın izlerini taşır. Bu yüzden okuyucular olayların ne zaman oluştuklarını merak ederler (Narlı, 2002: 94).

“Ana Bulvarda” hikâyesinde olay bir kış gecesinde başlar. “Gece hava çok soğuk olduğundan havuzun suyu donmuştu.” (Memmedxanlı, 2019: 185). Sabah olmadan da olay tamamlanıyor. “Şehir ise yarın yine ana bulvarı yavaş yavaş artan patırtı ve gürültüyle dolduracaktı.” (Memmedxanlı, 2019: 190). Yazar bu iki saatlik zaman diliminde gerçekleşen olayları anlatır.

“Cazibeler” hikâyesinde birinci bölümü bir sonbahar gününde geçmektedir. “Hüzünlü bir sonbahar günüydü.” (Memmedxanlı, 2019: 191). O gün Refika ve Fariz’in enstitüde karşılaşmasıyla olay başlar. Günü birlikte gezerek ve sohbet ederek geçirirler. Hikâyede geriye dönüşler oldukça fazladır.

Biz de delikanlılık zamanlarımızda gruplar halinde sık sık buraya gelirdik. O dönemler içerisi bakımsız olan bu kalenin gündüz bile kapkaranlık olan iç merdivenlerinden yukarı çıkardık ve orada kalenin yuvarlak küçük meydanında birden ışıkla buluşurduk. Üstten şehri seyredirken deniz ufuklarına dalıp sonsuzlukta hayallere daldık (Memmedxanlı, 2019: 192).

Aynı günün gecesi hikâyede başka bir zaman dilimidir. Fariz ve Humar evlerinde Moskova’dan kızlarının aramasını beklerler. “Sevinç’in bu gece Moskova’dan telefonla araması gerekiyor” (Memmedxanlı, 2019: 197). Beklenen telefon bir türlü gelmez. “Gece saat iki buçuktu” (Memmedxanlı, 2019: 198). Saatler geçer, Fariz gelmeyen telefonun verdiği huzursuzlukla uyuyamaz. Balkona çıkar. Artık sabah olmak üzeredir. “Gece artık bitmek üzere olduğundan yıldız burçları artık yerlerinde görünmüyorlardı” (Memmedxanlı, 2019: 1198). Fariz balkondayken eski anıları gözünün önünde canlanır ve Refika’nın çocukluğunu hatırlar:

Öğrenci bursu ile geçiniyordum ve boğazımdan kısıp ucuz gofret alıyordum. Yüz gram. İki yüz gram. Küçük Refika bana her el açtığında o gofretlerden birer birer aşağı atıyordum (Memmedxanlı, 2019: 199).

Zaman olarak Fariz Refika'nın çocukluğuna ve kendi öğrencilik yıllarına dönmüştür. O dönemde Refika ve Fariz aynı binada otururlar. Fariz'in öğrencilik yılları olarak da isimlendirebileceğimiz zaman dilimi hikâyenin konusunun temelini oluşturur. Refika 7 yaşına basıncaya kadar o binada oturmuştur. Daha sonra oradan taşınsa da bu tanışıklığın üzerine üniversite de tekrar karşılaşmışlardır. "Refika ile tekrar karşılaştığımızda o artık enstitünün birinci sınıf öğrencisiydi" (Memmedxanlı, 2019: 200). Bu dönem de hikâyede ayrı bir zaman dilimidir ancak üzerinde çok durulmamıştır.

Geriye dönüşler haricinde olayın anlatıldığı zaman dilimi Fariz ve Refika'nın bulunduğu sonbahar günü ve gecesidir.

"Ayrıldılar" hikâyesinde geçen zaman Adile ve İlyas'ın öğrencilik yıllarıdır. Olay bir gün içinde gerçekleşmiştir. Günün mevsimi ya da ayı tam olarak belli değildir. Ancak Adile ve İlyas'ın Karakuş dağlarına gzmeye gittikleri için kış mevsimi olmadığı anlaşılır. "Oldukça sık ormanlarla örtülü Karakuş Dağlarına çıktıkları patikayla şimdi artık dönüş yolundaydılar" (Memmedxanlı, 2019: 46).

Hikâyedeki gerçek zaman bir gün olmakla birlikte geriye dönüşlerle zaman çeşitlendirilmiştir. Geçmiş zamanın anlatıldığı bölümlerde özetlemeler yapmıştır. Özetlemeler yaparken de yer yer atlamalar yaptığı görülür. Dayısıyla olan İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki anıları hikâyede geniş yer tutar.

"Üç yıl sonra dayım Rusya'dan savaş bitip döndüğünde on üçümü bitirmiştım, Eylül'ün son günleriydi." (Memmedxanlı, 2019: 53). İkinci Dünya savaşının 1945 Eylül ayında sonlandığı düşünüldüğünde hikâyedeki bu tarihin gerçek hayatla örtüştüğü görülür.

Geriye dönüşler ve atlanarak yapılan özetlemeler hikâyede geniş yer tutar. "Üç yıl önce ise o dayımla beraber uzaklara, tehlikeli bir sefere giderken ben tek başıma o tepe üstünde oturup kalmıştım." (Memmedxanlı, 2019: 54).

Bütün bu geriye dönüşler ve özetlemeler Karakuş Dağları'ndan dönerken mola verdikleri esnada gerçekleşmiştir. Mola bittiğinde hikâyenin gün içindeki kronolojik

zamanı başlar. İlyas dönüşte çocukluk arkadaşı Murat’la kalır. Adile’yi muhtarla evine gönderir. Aynı günün gecesi Adile’nin pişman olduğu ve Murat’ın öldüğü gecedir.

Murat öldükten sonra hikâyeye 5 yıl atlanarak devam edilmiştir. “Beş yıl önce hayatımda değişim yapmış o unutulmaz gün.” (Memmedxanlı, 2019: 77).

Olayların sırası, süresi ve sıklığı bu zaman dilimi içinde düzenlenir. Her anlatıcı, bu süreyi istediği şekilde verebilir. Alışılmış olanı kronolojik düzenlemedir. Meselâ olaylar bir kişinin doğumundan itibaren başlar, ölümüne kadarki hayatını sırayla anlatabilir. Anlatıcı bu sırayı, hikâyesine iyice hâkim ise, değiştirebilir. Sondan başlayarak “geriye doğru”, veya ortadan başlayarak “geriye ve ileriye doğru” gidebilir (Narlı, 2002: 94).

“Buzdan Heykel” hikâyesinde olay 1941 yılında gerçekleşmektedir. “Kırk bir yılının kışı. Soğuk bir gece” (Memmedxanlı, 2019: 5). İkinci Dünya Savaşı dönemidir. Anne ve çocuğunun soğuk bir kış gecesinde karlı bir bozkırda kalması. Zaman bir gece ile ve ertesi gün ile sınırlıdır. Donmuş anneyi bulan askerlerin gelmesi ile hikâye tamamlanmıştır.

“Ay Işığında” hikâyesinde net bir zaman kavramı yoktur. Yaşlı Âşık Valeh aşağı köye bir ilk bahar sabahı gitmektedir.” Bir ilk bahar sabahının alacağa karanlığında yaşlı âşık ayağa kalkmış.” (Memmedxanlı, 2019: 83). Daha sonra yürüyerek yola çıkmıştır. “Akşamüstü gelip yol kenarında gövdesi iki yana ayrılmış o yalnız çınara yaslanıp durmuştu.” (Memmedxanlı, 2019: 85). Ardından da akşam Âşık Celal’in evine gelmiş. “Âşık Celal yaşlı üstadını kapının önünde gördüğünde gözlerine inanamadı.” (Memmedxanlı, 2019: 85). Aynı gece Âşık Valeh’in dere kenarında saz çalması ile hikâye tamamlanır.

Hikâyede Âşık Valeh’in anılarından yola çıkarak özetleme tekniği kullanılarak geriye dönüşler yapılmıştır. “Âşık Valeh ise son kez o gelinin düğününde çalıp çağırmıştı” (Memmedxanlı, 2019: 80).

Vaka bir müddet zarfında cereyan eder. Anlatıcı bu vakayı, yine bir müddet zarfında öğrenir ve nakleder. Bu sonuncusunu yazma zamanıyla karıştırılmamalıdır. Vaka ve anlatma zamanı itibarî olmalarıyla, bildiğimiz zamandan ayrılırlar (Aktaş, 2005: 103).

“Ananın Ölümü” hikâyesinde zaman ananın ölüm döşeğinde olduğu an ile başlar. “Ana ölüm döşeğindeydi.” (Memmedxanlı, 2019: 9). Hikâyedeki gerçek zaman ise İkinci Dünya Savaşı yıllarıdır. “Ananın oğlu savaşın ilk gününden beri cepheyleydi.” (Memmedxanlı, 2019: 10).

Hikâyenin kronolojik zamanı birkaç gündür. Ananın ölüm döşeğinde olduğu esnada başlayan hikâye ana ölünce bitmiştir. “Bu son günlerinde gözlerini açamıyor, konuşamıyordu.” (Memmedxanlı, 2019: 9). Ancak yazar geriye dönüşleri ustaca kullanmıştır. Geriye dönüşlerde bir kronolojik sıralama gözetmeyerek zamana ustaca hükmetmiştir. Ananın ölüm döşeğinde başlattığı olayda ilk geriye dönüşü oğlunun askere gittiği zamana yapar. Bu zamandaki geri dönüşün üzerinden bir yıl geçer. Oğlundan mektup gelmez olur. Ardından Murat’ın bebekliğine gider. “Daha iki yaşını doldurmadan babasından yetim kalmıştı” (Memmedxanlı, 2019: 11). Bu noktadan sonra yazar yaptığı özetlemelerde zamanda kronolojik sıralamayı dikkate alır. Murat’ın şehre okumaya gittiği zamana değinir. Birkaç cümlede ayları yılları bitirir. “Aylar geçmiş, yıllar geçmiş, oğlu şehirde büyük ilim okumuştur” (Memmedxanlı, 2019: 12). Daha sonra okulunu bitiren Murat’ın fabrikada iş bulduktan sonra köye gelmesi ve annesini şehre götürmek istediği zaman vardır. “Toparlan ana şehre götürüyorum seni” (Memmedxanlı, 2019: 12). Yazar bu zaman dilimini İkinci Dünya Savaşı yıllarına denk getirerek başlangıçta yaptığı ilk geri dönüşle aynı yere çıkar. Sarmal bir şekilde özetleme tekniği ile atlayarak gittiği zamanı birleştirir. Bunu yaparken de konu bütünlüğüne dikkat eder.

“Efsaneli Dağlar” hikâyede belirgin bir zaman kavramı yoktur. Olayın başlangıç zamanı avcının ava sıkmasından üç gün sonradır.” O bu dağlara ilk kez geliyordu. Üç gündür uzak dağlarda yitirdiği avını arıyordu.” (Memmedxanlı, 2019: 15).

Olaylar olağanüstü olduğu için zaman kavramı duygu değişimleri ile sınıflandırılabilir. Hikâyenin ilk zamanı Perican’ın evlenmek istediği zaman dilimidir. Hayalini kurduğu

kısmetini beklediği zaman. “Gece rüyamda gördüğüm, gündüz yolunu beklemekten yorulup yatağa düştüğüm.” (Memmedxanlı, 2019: 20).

Avcının gelmesi yeni bir zaman dilimi başlar. Perican ve avcının evlendiği ve çok mutlu oldukları zaman dilimi başlar. “Güneş onun için doğuyor, ay ona gülümseyerek gökyüzünde süzülüyor.” (Memmedxanlı, 2019: 20).

Evliliğin ilk ayları bittikten sonra yeni bir zaman dilimi başlar. Bu zaman diliminde Perican geyiğini özler. Onu arar. Avcıya eskisi kadar ilgi göstermez. Her günü ve gecesi ormanda geyiğini aramakla geçer. “Ah geyiğim, dedi. Çok gezdim, çok aradım” (Memmedxanlı, 2019:22).

Perican için saplantı haline dönüşen bu zaman diliminden sonra avcının geyiği vurmasıyla olayların yönünün değiştiği yeni bir zaman dilimi başlar. “Avcı son kurşununu kendi saadetine sıkıyordu” (Memmedxanlı, 2019:40). Bu zaman diliminde Perican toprağa verilir. Köylüler avcıyı köyden gönderir.

3.1.5 Mekân

Anlatı türlerindeki mekân kurgusaldır ve içinde yaşayan insanların bakış açılarını, algı kapasitelerini ve duygusal gelişmeleri doğrultusunda şekillendirilmiştir; sürekli yeniden yaratılır, biçimlendirilir ve mekân etkin kurucu bir değer olarak üzerindeki etkiler, onları tinsel doğuş ve oluşlara hazırlar (Korkmaz ve Şahin, 2017: 10).

3.1.5.1 Çevresel mekânlar

Çevresel mekân olay merkezli anlatılarda kullanılan ve üzerinde geçilen yerdir (Korkmaz ve Şahin, 2017: 13).

“Bakü Geceleri” hikâyesinde çevresel mekânlar çeşitlidir. Hikâyenin ana kahramanı Yunus’un doğup büyüdüğü köy, Bakü’ye giderken kullandığı tren garı, Bakü, Abşeron Yarımadası, Lökbatan Kasabası, Ali Mürsel’in çalıştığı Hazar Denizi kıyısındaki Lökbatan Petrol ve Maden Sahası, Güneşin batışını izlemekten keyif aldığı Hazar Denizi kenarındaki Xırdalan, köyüne döndükten sonra çocukluk arkadaşı Umbay’la

ava gittikleri Sarı Kaya mevkisi, Yakut'un yüzü yandıktan sonra tedavi için gittiği Leningrad çevresel mekânlardır. Yunus köyünde doğar, oradan eğitim için Bakü'ye gider. Bu mekânlar Yunus'un hayatında önemli yer tutar.

“Kervan Durdu” hikâyesinde çevresel mekân Çimnaz ve oduncunun oğlunun yaşadığı köy, köyün yakınındaki orman, Elyar Han'ın konağı olayların gerçekleştiği zeminlerdir. Oduncunun oğlunun ormanda türkü söylemesiyle başlayan olay Elyar Han'ın köye gelmesiyle düğümlenir. Elyar Han'ın konağı hikâyenin orasında ve sonunda iki defa olaylara zemin görevi üstlenir. Konağın mekân olarak kullanıldığı ilk bölümde olay iyice düğümlenir. Sonuç bölümünde ise bütün soru işaretleri bu mekânda giderilir.

“Kırmızı Goncalar” hikâyesinde çevresel mekânlar yaşlı Firüz'un hamallık yaptığı Tebriz sokakları, Süreyya'nın çalıştığı Fabrika, Firuz ve ve Süreyya'nın yaşadıkları bodrum katı, Yaşlı Firuz'un engelli torununu sırtında işe getirip götürdüğü fabrika ile ev arasındaki güzergâhtır. Olayların zemini bu mekânlardır.

“Cazibeler” hikâyesinde çevresel mekân Bakü'dür. Fariz'in görev yaptığı, Refika'nın öğrenci olduğu enstitü başka bir çevresel mekândır. Esat ve Refika'nın yaşadığı ev ve Fariz'in yaşadığı apartman da geriye dönüşlerde sıklıkla kullanılan çevresel mekândır. Fariz ve Refika'nın birlikte çıktıkları Kız Kalesi de olayların zemini niteliğindedir.

“Ayrıldılar” hikâyesinde çevresel mekân Karakuş Dağları ve Adile'nin evi çevresel mekândır. Olay Karakuş Dağları'nda başlayıp orada sonuçlanmıştır. Geriye dönüşlerde İlyas'ın köyü ve evi ve dayısının cephe yoldaşının köyü olan Malakan köyü de olayların fiziksel zeminidir.

“Buzdan Heykel” hikâyesinde çevresel mekân karlarla kaplı uçsuz bucaksız bozkırdır. Ana kendi canını ve evladını kurtarmak için kendini bu bozkıra atmış ve orada hayatını kaybetmiştir.

“Ay Işığında” hikâyesinde çevresel mekân Âşık Valeh'in köyü ve Aşağı köydür. Olaylar Âşık Valeh'in köyünde başlar. Aşağı köy olan Âşık Celal'in köyünde

tamamlanır. Âşık Valeh'in aşağı köye giderken kullandığı güzergâh da yine çevresel mekândır.

“Ananın Ölümü” hikâyesinde çevresel mekân ananın yaşadığı köydür. Ağırlıklı olarak olaylar o köyde bulunan ananın yaşadığı evde geçmektedir.

“Efsaneli Dağlar” hikâyesinde çevresel mekân avcının avlandığı orman, avcının geyiğin peşine takılarak gittiği sarp kayalıklar, Perican'ın yaşadığı on dört haneli köydür. Olaylar bu mekânlarda ete kemiğe bürünür.

3.1.5.2 Algısal mekân

Algısal mekânlar, kişi-yer ilişkisini sorunsal açıdan yansıtan, dönüştürülmüş, anılaştırılmış yerlerdir; yalnızca topografik bir yer değil, anlam üreten, anıları barındıran, kişinin iç dünyasını yansıtan bir değerdir (Korkmaz ve Şahin, 2017: 13).

Enver Mehmedhanlı'nın hikâyeleri algısal mekân olarak iki başlık altında incelenmiştir: kapalı ve dar mekânlar, açık ve geniş mekânlar.

3.1.5.2.1 Kapalı ve dar mekânlar

Labirent izlekli anlatılarda mekân yalıtık ve tek boyutludur; karakter, zaman, mekân ve onu çevreleyen bütün elemanlarla hatta kendisiyle bile kavgalıdır. Böyle durumlarda mekân, insanı ezmek için üzerine yürüyen karşı güçlerin simgesel göstergesidir (Korkmaz ve Şahin, 2017: 13).

“Bakü Geceleri” hikâyesinde Yunus'un doğup büyüdüğü ev, hikâyenin başında annesi ve babasıyla mutlu bir şekilde yaşadığı mekândır. Annesi ve babası onu bu evden Bakü'ye okuması için gönderir. Ancak Yakut'la ayrıldıktan sonra Bakü'de kalmak istemeyen Yunus, köyüne geri gelir. Geri geldiğinde o huzurlu mekân gitmiş yerine kasvetli, huzursuz bir ev kalmıştır. Çünkü annesi ve babası onun bu şekilde köye dönmesinden çok rahatsız olur. Eğitimini yarım bırakmıştır. “Başımızı öne eğdi, okuyamadı. Suyun süzüldüğü gibi kalktı köye geri geldi, Pişmiş tavuğu yemeye geldi” (Memmedxanlı, 2019: 130). Yunus köyde uzun süre kalmaz ve Bakü'ye geri döner.

Yakut'un amcasının oğluyla evlendikten sonra sık sık evden kaçarak annesinin yanına geldiği görülür. “Kız sürekli kocasının evinden kaçıp anasının evine gelir” (Memmedxanlı, 2019: 136). İstemediği bir evlilik yapan Yakut için kocasının evi kapalı ve dar bir mekândır.

“Kervan Durdu” hikâyesinde kapalı ve labirentleşen mekânlar ağırlıklıdır. Olayların kırılma noktası bu mekânlardır. Elyar Han'ın malikânesi bu mekânlardan birisidir. Yine Elyar Han'ın zindanı da kapalı ve dar mekânlara örnek verilebilir. “Hizmetçiler onu salona götürmeye geldiler. Birbirlerinden süslü bir şekilde döşenmiş odalardan geçerken nihayet yıllardır tek bir defa bile yüzünü görmediği Çimnaz'la göz göze geldi.” (Memmedxanlı, 2019: 166). Çimnaz'ı bu şekilde gören oduncunun oğlu için artık malikane yaşanılmaz bir yer olur. Türkü söylemez ve işkenceye maruz kalır.

Labirentleşen mekânları, “insanı ezmek için üzerine yürüyen karşı güçlerin simgesel bir göstergesi” (Korkmaz, 2007: 403) olarak değerlendirebiliriz. Oduncunun oğlu Elyar Han'ın istediğini yapmadığı görülür. Misafirlerinin yanında türkü söylemez. Bunun üzerine Elyar Han oduncunun oğlunu zindana atar. Zindan da hikâyedeki kapalı mekânlardandır.” Elleriyle duvardan tutunup ayağa kalktı. Ruhunu, sanki bedenini kapıya sürüklüyordu. Yoklamak gerekiyordu, eğer kapı çok sağlamsa o zaman toprak zemini kazmak gerecekti.” (Memmedxanlı, 2019: 161).

“Kırmızı Goncalar” hikâyesinde en belirgin kapalı mekân Süreyya'nın donarak öldüğü fabrikanın önüdür. Dedesinin öldüğünden habersiz olan Süreyya iş çıkışında onu dedesinin alacağından emindir. O kadar emindir ki arkadaşlarının onu evine götürme teklifini kesin bir dille reddeder. “Hayır, dedi. Dedem nerede olursa olsun birazdan gelecektir” (Memmedxanlı, 2019: 180). O saatten sonra fabrikanın önü Süreyya için dayanılması zor bir mekâna dönüşür.

Küçük kız irkildi, ağlamamak için dudaklarını ısırıldı. İçini başka bir korku sarmıştı şimdi. Yanından geçip gidenler onu dilenci zannedecekti ve bazıları dönüp eteğine para atacaktı. (Memmedxanlı, 2019: 180).

“Ana Bulvarda” hikâyesinde kapalı ve dar mekânlardan biri yazarın evidir. Yazar bu mekânda tek kalmamaktadır ev arkadaşları vardır. “Bu gurbetteki şehirde askerlik

görevini yapan birkaç arkadaşla birlikte aynı evde kalıyorduk.” (Memmedxanlı, 2019: 185). Gece yarısı bastıran şiddetli baş ağrısı ile evinde duramaz ve kendini sokağa atar. “Giyinip aşağı indim” (Memmedxanlı, 2019: 185).

“Cazibeler” hikâyesinde Refika’nın Esat’la birlikte kaldığı kapalı dar mekân örneğidir. Refika Fariz’e âşıktır. Ama bu evde Esat’la birlikte yaşamaktadır. O gün eve geldiğinde de zaten hoş karşılanmamaktadır. “Bu zamana kadar neredeydin? Açlıktan ölmek üzereyiz?” (Memmedxanlı, 2019: 196).

“Ayrıldılar” hikâyesinde Karakuş dağları başlangıçta iki sevgilinin geziye çıktığı açık bir mekân iken olayın devamında kapalı bir mekâna dönüşür. İlyas dağın zirvesine Adile ile birlikte çıkmak ister. Bu İlyas için önemlidir. Ancak Adile’nin yarı yolda yoruldum diyerek dönmek ister. “Uzaktan bakınca dağın tepesi bana çok yakınmış gibi geldi. İyi ki geç olmadan farkına vardım. Geri dönmek gerekli...” (Memmedxanlı, 2019: 47). Adile’nin bu tercihi Karakuş Dağları’nı o ana kadar kahramanların huzur bulduğu bir mekân olmaktan çıkarıp İlyas’ın üzerine çöken kasvetli bir mekâna dönüştürür. Hatta artık Adile ile yürümeye bile tahammül edemez. İlyas bir yolunu bulup kaçmak ister. Geri dönüşte arkadaşı Murat ve muhtarla karşılaşır. “Arkadaşlar izin verirseniz ben de sizinle geleyim.” (Memmedxanlı, 2019: 70). der. Muratlara katılır. Adile’den, o ortamdan uzaklaşmak ister. Adile’yi de muhtarla evine gönderir.

Adile’nin ailesinin yaşadığı ev de kapalı mekânlardandır. Adile İlyas’tan ayrıldıktan sonra pişman olur. O evden de o yaşam tarzından da sıkılır. Aşk ağır basar ve İlyas’ı geri kazanmaya karar verir. Huzursuz olduğu o mekândan ayrılır. “Bavulları, bağlamaları bir faytona topladılar. Adile de hemen faytona geçip oturdu.” (Memmedxanlı, 2019: 75).

“Buzdan Heykel” hikâyesinde annenin kaçmaya çalıştığı vatani artık güvenli olmadığı için kapalı mekândır. Çünkü artık orada savaş vardır. “O anne, yurduna saldıran vahşi düşman elinden kaçmış” (Memmedxanlı, 2019: 5).

Soğuk ve uçsuz bucaksız bozkır da labirentleşen mekâna örnektir.” Ayaz ise buzlu bir ateş gibi annenin yüzünü, gözünü kesiyor.” (Memmedxanlı, 2019: 6).

“Ay Işığında” hikâyesinde Âşık Valeh’in yaşadığı ev kapalı ve dar bir mekândır. Yıllarca köyden köye, düğünden düğüne gezen Valeh, uzun yıllardır bu evde emeklilik hayatı yaşamaktadır. Ancak artık dayanamaz ve kendini yollara vurur. “Ama yaşlı âşık gitmeliydi. Nereye gitmeliydi ve gideceği yollardan geri dönecek miydi? (Memmedxanlı, 2019: 83).

“Ananın Ölümü” hikâyesinde ananın ölüm döşeğinde olduğu ev kapalı mekândır. Onun yanına gelen herkes çok üzülür onun için dua eder. Ev artık ananın ızdırap çektiği bir yerdir.

Bu zaman kadınlar Allah’ım sen koru nidasıyla birbirlerine bakıyor ve ananın ölüm azabını bu kadar uzattığı için ana kalbinin bu inadına şaşır kalıyordu. (Memmedxanlı, 2019: 9).

“Efsaneli Dağlar” hikâyesinde avcı ve Perican evlendikten sonra Perican’ın geyiği artık onun yanına gelmez olur. Bunun üzerine Perican her gün geyiğin başına bir şey geleceğinden korkarak kendini ormana atar. Avcı da onun peşinden gider. Bu noktadan sonra orman avcı ve Perican için kapalı ve labirentleşen bir mekâna dönüşür.

Çok yorulmuşlardı. Avcı dayanamayıp taşın üzerinde sızdı. Peri geyiklerin geldiğini gördü. Maralına seslendi. Perinin sesini duyan geyik onun yanına geldi. Peri avcıya seslendi. Avcı da gördü geyiği. Sonra bir bulut geldi ve ay ışığı gitti. Geyik gözden kayboldu. Peri çok üzüldü. Avcı geyiğin durumu gayet iyi diyerek onu teselli etti. Ancak ay ışığı olmadığı için geceyi orada geçirmeye karar verdiler. (Memmedxanlı, 2019: 23).

3.1.5.2.2 Açık ve geniş mekânlar

Açık mekânlar içtenlik mekânlarıdır. (...) Bu mekânlarda karakter, kendisiyle, çevresiyle ve bütün evrenle uyum içindedir. Kapalı ve dar mekânlar nasıl çatışma mekânları ise, açık ve geniş mekânlar da uyum ve huzurun mekânlarıdır. (Korkmaz ve Şahin, 2017: 21).

“Bakü Geceleri” hikâyesinde açık mekânlar fazladır. Yunus’un sevdiği kız olan Yakut’la vakit geçirdiği mekânlar açık ve geniş mekânlardır. Yakut’la güneşin batışını izlediği Abşeron Yarımadasındaki Xırdalan mevki, Bakü sokakları, Yakut’u avludayken izlediği Tutu teyzenin oturduğu ev bu mekânlara örnektir.

“Kervan Durdu” hikâyesinde açık mekânlardan birisi köydür. Aşağıdaki bu kesit köy halkının yaşadığı mutluluğu ve huzuru ifade etmektedir. Ormandan gelen bu türkü sesiyle birlikte bütün köy içten bir mekâna dönüşür. Huzur içinde işlerini günlük işlerini yaparlar.

Ormanın kenarındaki bu küçük köy o bahar olduğu gibi bu sonbaharda da her akşam ormandan gelen sesi dinlemişti.

Köyün zor günlerinde, tarlalar kuraklıktan yanıp kavrulduğunda, o ses çölde tek başına kalmış birisinin duyulmayan feryadına dönüşüyor ve kanadı kırılıp çok uzaklara uçamıyordu. Ama tarlalar, araziler bereketlerle yeşerdiğinde, tarlalarda karakılçık buğdaylar başlarını yere eğdiğinde, o ses yeniden kanatlanıyor kıvrak bir umutla göğe yükseliyor ve her daim çok uzaklarda olan saadet sanki insana bir adım daha yakın görünüyordu (Memmedxanlı, 2019: 150).

Orman da başkışı olan oduncunun oğlu için güvenli bir mekândır. Türküleri onun söylediğini kimse bilmez. O da bilinmesini istemez. Bu yüzden de ormanı türkü söylemek için tercih eder. Huzurunun kaçmaması için de kimliğini gizler. “Ama o ses kimin sesiydi, bunu hiç kimse bilmiyordu.” (Memmedxanlı, 2019: 151).

“Kırmızı Goncalar” hikâyesinde açık ve geniş mekânlar iki tanedir. Birinci yaşlı Firuz ve torunu Süreyya’nın yaşadığı bodrum katıdır. Burada dede torun güzel vakit geçirirler.

Yaşlı adam her akşam yemekten sonra, o karanlık bodrum katında sofrada torununu biraz olsun tebessüm ettirmek için birbirinden renkli masallar, hikâyeler anlatarak torununu eğlendirmeye çalışırdı. Küçük kız ise nefes almadan, heyecanla dedesini dinler, yaşlı adam anlattıkça hayalindeki elmas saraylara gider, renkli dünyalar onun aklını başından alırdı. Yatağa gittiğinde ise çeşit çeşit altınlar süslerdi rüyalarını (Memmedxanlı, 2019: 175).

Hikâyedeki ikinci açık mekân Süreyya’nın çalıştığı fabrikadır. Orada arkadaşlarıyla birlikte olmaktan mutludur. Yaptığı işi sevmektedir.

“Ana Bulvarda” hikâyesinde dilenci geceleri kaldığı arka sokaktaki boş evin bodrum katı açık ve geniş mekândır. Mülküne sahip olmadığı ama kendini ait hissettiği tek yerdir. Dilenci çocuk hem kazandığı parayla aldığı ekmekleri hem de kaldığı bodrum katını köpeklerle paylaşır. Orada kendini güvende hisseder. Köpeklerin ortasında boş bir yere yatar ve köpeklerin vücut ısılarının ortamı ısıtmasıyla da hayatta kalır. “Sürünün tüm köpekleri buradaydı. Bu küçük yere sıkışmış, dağınık bir şekilde

yatıyorlardı. Çocuk ise sürünün ortasına girmiş, ellerini karnına doğru çektiği dizlerini tutmuş yan yatıyordu.” (Memmedxanlı, 2019: 189).

“Cazibeler” hikâyesinde açık ve geniş mekânlar daha ağır basmaktadır. Uzun süredir karşılaşmayan Fariz ve Refika eski günleri yad etmek adına bu mekânlarda vakit geçirmişlerdir. Enstitüden şehir merkezine giden yol, deniz kenarı, Kız Kalesi.

İlk olarak enstitüden şehir merkezine giden yolda karşılaşırlar. Ayaküstü sohbet ederler. İkisi de karşılaştıkları için çok mutludur.” Gözleri mutlulukla parladı.” (Memmedxanlı, 2019: 191).

Kız Kalesi ise hikâyedeki en belirgin açık ve geniş alandır. Eski hatıralarının da bulunduğu bu mekânda Refika ve Fariz çok mutludur. “Gözlerimiz her buluştuğunda o ilk anın hayreti ve sevinci ile doluyordu, daha sonra rüya alemindeki olaylar başlıyordu. Hareketlerimize, sözlerimize, bakışlarımıza pranga vuruyordu.” (Memmedxanlı, 2019: 194).

“Ayrıldılar” hikâyesinde ilk bölümünde Karakuş Dağları açık ve geniş bir mekândır. İlyas’ın kendini bulduğu, yaşamaktan keyif aldığı yerlerdir. Kendisini huzurlu hisseder. İlyas çok istekli bir şekilde sevdiği kız olan Adile’ye Karakuş Dağları’nın zirvesinden manzarayı seyrettirmek ister. “Eğer bir kere bile olsun o kadar yükseklikten o manzarayı izlemiş olsaydın asla unutmazdın bunu.” (Memmedxanlı, 2019: 47).

“Buzdan Heykel” Çifte kayın ağacının altı bir nebze olsun anne için güvenli bir mekândır. Karlı bozkırın ortasında bu noktayı kendisi için ve çocuğu için güvenli olduğunu düşünür. Haklı da çıkar. Kendi ölmüştür ama bebeği hayata tutunmuştur.

Biraz ilerde çift bir şekilde bitmiş kayın ağacı iki beyaz sütun gibi göklere yükseliyordu. Anne o ağaçlara doğru ilerliyordu. Kucağındaki yavrusuyla o ağaçlara yaslanıp duruyor. Şimdi ayakta kalmak, bir şeylere güvenmek için bu sonsuz karlı çöllerde bu bir çift çıplak kayın ağacından başka bir şey yoktu. (Memmedxanlı, 2019: 7).

“Ay Işığında” hikâyesindeki neredeyse bütün mekânlar açık ve geniş mekânlardır. İnsanların huzurludur. Çok uzun süre yaşarlar. “Yaşlanmış oğullarından saçlarına ak

düşmüş torunlarından hiçbiri onun gibi ömrünü söz aşkına kurban vermemişti.” (Memmedxanlı, 2019: 82).

Âşık Valeh’in evinin önü, aşağı ve yukarı olmak üzere iki köy, Aydın Kırı (yonca biçtikleri yer), Âşık Celal’in evinin bahçesi, Yaşlı çınar ağacının altı da açık ve geniş mekânlardır.

“Ananın Ölümü” hikâyesinde oğlu Murat’ın tahsilini tamamlayıp iş bulduğu ve bunu annesiyle paylaştığı zamanlar evleri açık ve geniş mekândır. Ana bu mekânda o esnada hayatının en mutlu anlarını yaşamaktadır. Evladı okumuş, iş bulmuş, komşulara karşı onu gururlandırır.

“Efsaneli Dağlar” hikâyesinde Perican ve avcının evleri onların huzurlu yuvasıdır. Günleri çok mutlu geçer. Bu mekân onlar için açık ve geniş mekândır.

Avcı artık o köyde kalmıştı. Eşref Baba ormandan getirdiği ağaçlarla derme çatma bir ev yapmıştı. Avcı ve Perican evlenip bu evde yaşamaya başladılar. 14 haneli köy 15 hane olmuştu.

Perican çok mutluydu. Güneş sanki onun için doğuyordu. Her şey o kadar güzeldi ki. (Memmedxanlı, 2019: 20).

3.2 Hikâyelerde İzlek

“İzlek” kavramıyla da karşılanan “tema”, “özellikle manzume ve şiirlerde hâkim olan ve karşıdakine aşılacak için işlenen, geliştirilen duygu” şeklinde tanımlanır. “Tema” denildiğinde genellikle “konu” akla gelir, fakat iki kavram arasında bazı farklılıklar vardır. Tema daha çok, konunun bazı olay, imge ve sembollerin dolaylı bir tarzda, yinelenmesi yoluyla ifade edilen bir yan koludur. Konunun yazar ya da şaire özgü değerlendirişi olarak tanımlanan izlek, sanatçının konuya öznel bakış açısını verir (Ateş, 2014: 149)

3.2.1 “Bakü Geceleri” Hikâyesinde İzleksel Kurgu

3.2.1.1 Toplum baskısı

Yakut’un babası ölünce amcası onlara maddi destek sağlar. Bu yüzden Yakut’un annesi bu durumu bir minnet borcu olarak değerlendirir. Gün gelip Yakut’u amcasının oğluna istediklerinde bu sebeplerden dolayı hayır diyemez. Ancak yapılan bu gönülsüz evliliğin neticesinde Yakut sürekli kaçıp annesinin yanına gelir. Annesi de mahalleli ne der diyerek Yakut’u her gelişinde geri gönderir. Bir annenin evladını bu sebepten dolayı evden göndermesi toplum baskısına örnektir.

Yakut en son annesinin evine geldiğinde, annesi tekrar geri gönderir. Bu defa Yakut’un tepkisi yüksek olur. Olaylar sokağa taşar. Yunus Yakut’un feryadına daha fazla kayıtsız kalamaz. Peşinden gidip kolundan tutar. Bunu gören mahalleli de sokağa iner. Evli bir kadına dokunduğu için Yunus’a tepki gösterirler. “Artık bütün evlerin kadınları ve kızları bağıra çağıra aşağı indiler. Namahrem bir kadına yakın düşmeyi kişiliğine reva görmemişti. Yakut’un anası gelip kenara oturup saçını başını yolmaya başladı.” (Memmedxanlı, 2019: 141)

Olaylar kontrolden çıkar. “Mahallenin kadınları Yakut’un üzerinde ne varsa parçalamışlardı. Yakut yarı çıplak halde kadınların kollarında savruluyordu.” (Memmedxanlı, 2019: 142). Mahallelinin ardından kocası ve kocasının ailesinden şiddet görür. Yüzüne yanıcı madde atarlar. Haftalarca yoğun bakımda kalır.

3.2.1.2 Aile beklentileri

Yunus genç bir delikanlıdır. Hayatı boyunca köyünden çok fazla dışarı çıkmamıştır. Eğitim görmek için Bakü’ye gider. Ailesinin tek istediği çocuklarının okumasıdır. Ancak Yunus orada şehrin cazibeli hayatına kapılır. Yakut’u görür ve ona âşık olur. Yakut amcasının oğlu ile evlendiğinde Yunus köyüne geri döner. Bu geri dönüş ailesini hayal kırıklığına uğratar. “Başımızı öne eğdi, okuyamadı. Suyun süzüldüğü gibi kalktı köye geri geldi, Pişmiş tavuğu yemeye geldi.” (Memmedxanlı, 2019: 130). Babası çok katıdır. Böyle bir geliş kabullenmez. Annesi de çok üzgündür ama babasını da biraz yumuşatmak ister. “Güzel okuduğu için aylık alır çocuk, trenin

parasını da cebinden vermiştir. Ne halasına ne de eniştesine ağız açmıyor.” (Memmedxanlı, 2019: 130).

3.2.2 “Kervan Durdu” Hikâyesinde İzleksel Kurgu

3.2.2.1 Özgürlük ve esaret

Hikâyede belirgin bir şekilde özgürlük izleği vardır. Başkişi oduncunun oğlu özgürlüğün simgesidir. Özgürlük izleğine karşılık esaret izleği de ön plandadır. Özgür kalmaya çalışan oduncunun oğludur. Onu esir almaya çalışan Elyar Han’dır. Hikâyenin başında türkülerini sadece ormanda söyler. Türkü sesini duyan Elyar Han bu sesin meclislerinde kendisi için türkü söylemesini ister. Adamlarını ormana gönderir. “Çocuklar dinleyin beni! Bizim bugünkü avımız henüz sona ermedi, ancak bu geceki ziyafette bu sesi dinleme zevkine erişirsek bu av sona erecektir. (Memmedxanlı, 2019: 153).

Özgürlüğüne düşkün olan oduncunun oğlu Elyar Han’ın meclisinde türkü söylemez. Elyar Han onun inadını kırmak ister. Meclisteki misafirlerine de mahcup olmak istemez. Bunun için haddinden fazla maddi kıymet teklif eder. Bunlar da işe yaramayınca onu zindana attırır. “Sürükleyip zindana atın ne bir lokma ekmek ne de bir yudum su verin!” (Memmedxanlı, 2019: 160).

Esaret ve özgürlüğün savaşı zindanda devam eder. Sabah özgürlüğün tarafını seçen sarayın yaşlı bahçıvanı oduncunun oğlunu gizlice saraydan çıkarır. Oduncunun oğlu saraydan çıkmıştır ama sevdiği kız hâlâ esirdir. Sarayın yaşlı bahçıvanı ona söz verir. Eğer Çimnaz kaçmak isterse ona yardım edeceğini söyler (Memmedxanlı, 2019: 161).

Ancak Çimnaz sarayda önüne serilen hediyelere kanar. Kumaştan dokunan hırkalar, altın liralara aklını çeler. Elyar Han oduncunun oğlunun özgürlüğünü kısıtlayamaz ama sevdiğini dolaylı yollardan da olsa esir alır.

3.2.2.2 Türkü, âşıklık geleneği

Oduncunun oğlunun her gün akşama doğru ormanda türkü söylemesi ve köylülerin bunu keyifle dinlemesi türkünün toplum tarafından sevildiğini ve bir karşılığının olduğunu gösterir. “Akşam vakti güneş batarken ormandan türkü sesi yükseliyordu.” (Memmedxanlı, 2019: 151). Bu türkü sesi günlük bir olay olmayıp bir yaşam biçimi haline gelmiştir. “Ormana sırtını dayamış o küçük köy, o bahar olduğu gibi bu son baharda da her akşam ormandan gelen o sesi dinlemişti.” (Memmedxanlı, 2019: 151).

Oduncunun oğlu Elyar Han’ın malikânesindeki zindandan çıktıktan sonra Çimnaz’ın olan sevdasıyla gezgin bir âşık olur. “O günden itibaren oduncunun oğlunun gezgin hayatı başladı.” (Memmedxanlı, 2019: 162). Oduncunun oğlunun toplumda önemli bir karşılığı var ki “artık herkes onun yolunu, gelişini bekler olmuştu. Hatta sesini bir daha duyabilmek için arkasından at sürüp o köyden diğer köye, o şehirden diğer şehre onu takip edenler bile vardı.” (Memmedxanlı, 2019: 162). Bu durum halkın sanata ve sanatçıya verdiği önemi gösterir.

3.2.2.3 Halkın yöneticiler üzerindeki gücü

Oduncunun oğlu iki defa Elyar Han’ın malikânesine gitmiştir. İlkinde ormanda yakalanır, elleri bağlanır ve esir muamelesi görür. “Çimnaz, oduncunun oğlunu ormanın derinliklerine götürmeden Elyar Han’ın adamları onları çembere alarak yakalayıp ellerini bağladılar.” (Memmedxanlı, 2019: 159). İkincisinde ise çok ünlü bir sanatçı olduğunda Elyar Han’ın daveti üzerine misafir olarak gider. İlk gittiğinde Han’ın dediğini yapmaz ve zindana atılır. Zindandan onu iyi niyetli bahçıvan kurtarır. İkinci defa ünlü bir sanatçı olarak gider. Elyar Han’ın meclisinde türkü söylemeyi reddeder. “İkinci kez onu rezil eden adam, ilk seferinde olduğu gibi bir oduncunun oğlu değildi. Halkın sevdiği birisiydi ve yüzlerce hayranı vardı. Kan bürümüştü.” ((Memmedxanlı, 2019: 168). Elyar Han adamlarına emir verir.” Götürün bunu zincire vurun, aklı başına gelene kadar da kolları ve ayakları zincirli kalsın.” (Memmedxanlı, 2019: 169).

Üçüncü gün malikânede yangın çıkar. Çıkan yangının sebebini Han anlar. Oduncunun oğlunu sevenler boş durmayacaktır. Tepkileri daha fazla üzerine çekmemek için oduncunun oğlunu serbest bırakır. Halkın birliği Elyar Han’a geri adım attırır.

3.2.3 “Kırmızı Goncalar” Hikâyesinde İzleksel Kurgu

3.2.3.1 Fakirlik

Dede torun çok büyük bir yoksulluk içindedir. Rutubetli bir bodrum katında yaşarlar. Torun engelli, dede çok yaşlıdır. Torun fabrikada çalışır. Yaşlı Firuz hamallık yapar ama yaşlı olduğu için iş bulamaz. Dedenin yaşlılığından dolayı iş bulamadığı zamanlarda torunu imdadına yetişir. Ancak aldıkları sadece ekmektir. Öyle günlerde yaşlı Firuz da kendini kötü hisseder. Fırıncıdan Süreyya’nın o günkü yevmiyesi ile lavaş alırlar. “Yaşlı adamı birden ter bastı, anlaşılıyor ki bu akşam boğazlarından geçecek olan bir lokma, torununun küçücük elleriyle kazandığı para sayesinde olacaktı.” (Memmedxanlı, 2019: 176). Dönemin zorlu şartlarına dede ve torunun fiziksel durumları eklenir.

3.2.3.2 Masal

Yazar hikâyelerinde farklı izleklere değinmeyi sever. Bu durum yazarın özgünlüğünü de pekiştirir. Hikâyelerine zenginlik katar. “Kırmızı Goncalar” hikâyesinde de masallara değinir.

Yaşlı adam her akşam yemekten sonra o karanlık bodrum katında sofranın başında torununu biraz olsun tebessüm ettirmek için birbirinden renkli masallar, hikâyeler anlatarak torununu eğlendirmeye çalışırdı. Küçük kız ise nefes almadan, heyecanla dedesini dinler. Yaşlı adam anlattıkça hayalindeki elmas saraylara gider, renkli dünyalar onun aklını başından alırdı. Yatağa gittiğinde ise çeşit çeşit altınlar süslerdi rüyalarını. (Memmedxanlı, 2019: 176).

Hikâyede bütün olumsuzluklara karşı Süreyya’nın tam anlamıyla mutlu olduğu tek andır. Masallar onu hayatın ona yüklemiş olduğu yaşının çok üzerindeki rolden çıkartıp çocukluğuna döndürür. İçinde bulunduğu fakir ve zorlu hayattan kısa süreliğine de olsa ayrılır. Yaşamak istediği, hayal ettiği o hayata adım atar. Bu durum Süreyya’ya çok iyi gelir. Bulundukları şart ve imkanlarda bunu sadece masallar yapabilir. Yazar zorlu hayat şartlarında çocuk haliyle fabrikada çalışan, annesini hiç

tanımayan, babasını hiç görmemiş engelli bir çocuğu yatağına mutlu yatıracak bir seçenek bulur.

3.2.3.3 Anne hasreti

Süreyya'nın annesi o daha bebekken hayatını kaybeder. “Annesi daha onu emzirirken hayatını kaybetmiş.” (Memmedxanlı, 2019: 174). Annesini hiç görmemiştir. Günlük hayat koşturmacasında bu durumunu düşünmeye de çok vakti yoktur. Ama akşam yatağına girdiğinde kendisiyle baş başa kaldığında anne özlemi büsbütün üzerine çöker. Çektiği bu özlem annesini rüyasında görmesini sağlar.

Genç ve güzel bir kadın sayısız kez rüya ile gerçek arasında bir yerde, aydınlık bir odanın kapısından Süreyya'yı çağırırdı. Süreyya her seferinde “anneciğim” diyerek bu kadına doğru yürüdü. Süreyya her defasında uykudan uyandığında hiç görmediği annesinin ne canlı yüzünü ne de hayalini hatırlayamazdı. (Memmedxanlı, 2019: 177).

3.2.4 “Ana Bulvarda” Hikâyesinde İzleksel Kurgu

3.2.4.1 Sokakta kalmış kimsesiz çocuklar

“Ana Bulvarda” hikâyesinde kimsesiz bir dilenci çocuk izleği vardır. Mücadelesi tamamen hayatta kalmak üzerine kurulur. Yazar dilenci çocuğun yaşam mücadelesini kendi penceresinden bize aktarır. Çocuğu takip eder ve nasıl hayatta kaldığı konusunda okuyucuyu bilgilendirir.” Gizem çözülmüştü. Çocuk ayazdan, dondurucu kış gecelerinde soğuktan donup ölmek için ve sıcak bir kucak bulup yatmak için gündüz dilenip kazandığının hepsini yemeyerek kendi payından da kısarak bu sürüye paylaştırıyormuş.” (Memmedxanlı, 2019: 189).

Hikâyede dilenci çocuğun duygularına yer verilmez. Olay yazarın dış gözlemleri ve tespitleri ile şekillenir.

Çocuk yalın ayak ve kafası açıktı. Kâh koşuyor, kâh durup arkasından giden köpekleri çağırıyordu. Koltuğunun altındaki iki ekmek de artık tükenmiş, sürüdeki köpek sayısı ise biraz daha artmıştı (Memmedxanlı, 2019: 188).

3.2.4.2 İnsanların davranışlarındaki tutarsızlıklar

Yazar aslında asıl yapılması gerekenin öncelikle bu çocuklara sahip çıkılması olduğunun altını çizmeye çalışmıştır. Önceliğin bu olduğunun, bu olmadan diğer yapılanların anlamsız olduğunu belirtmiştir. İnsanların bu ruh halini de anlayamadığını belirtir. Dini inançlara da atıfta bulunarak bu konuya dikkat çekmeye çalışır.

Yarın bu bulvarda dini ayırma, yobazlığa, ayrımcılığa müsaade edilmeyecekti. Bir taraftan ana bulvardaki siyah elbiseli, beyaz şapkalı Hristiyan rahiplerin manastırlarından yükselen çan seslerini dinlerken, diğer taraftan da ülkenin kutsal şehrine giden Müslüman hacılarını, ilahi sesleriyle o manastırın yakınlarındaki dönemeçten yabancı markalı otobüslere bindirip gönderecekti. (Memmedxanlı, 2019: 189, 190).

3.2.5 “Cazibeler” Hikâyesinde İzleksel Kurgu

3.2.5.1 Kadın

Humar’ın Fariz’e yaptığı çıkış, kadının hayatın dengesi üzerindeki önemini altını çizer. Kadının hissiyat gücünün etkisi değerlendirilir.

Ama ben kadını. Senden bir yaş büyüğüm. Sen benim bildiklerimi hiçbir zaman bilemezsin. Sen bilim adamısın, dört boyutlu zaman hakkında bilgin var. Öyle fikirlerin var ki benim anlamam imkânsız. Bunun için sen yine de benim bildiklerimi hiçbir zaman bilemeyeceksin. Ben kadını. Kadının verdiği kurbanlar olmasa dünya şu an çöldü, sahraydı. Zorbalığın, şiddetin karşısında olmuşuz hep. İnsanların üzerinde her zaman kaba kuvvet kullanarak kötülüğünü şerrin üstesinden gelinemez. Eğer biz göz yaşına, yalvarmaya ve en sonunda hileye baş vuruyorsak bunların hepsi yaşamak, hayatı, iyiliği korumak içindir (Memmedxanlı, 2019: 205, 206).

Bu bölüm yazarın bize Enver Mehmedhanlı’nın kadının toplumsal hayattaki önemine bakış açısını yansıtır.

3.2.5.2 Aşk ve sevgi

Yazarın hikâyesini şekillendiren, olayları farklı noktalara getiren, yer yer kahramanlar arası çatışmaları tetikleyen kurgu Refika’nın Fariz’e olan aşkıdır. Fariz’in ona karşı ne hissettiği tam olarak bilinmez. Fariz’de Refika’nın yanında huzurludur. Ancak hikâyede Refika’ya âşık olduğuna dair bir bölüm bulunmamaktadır.

Birlikte vakit geçirmekten mutlu olan Refika ve Fariz’in neden evlenmediğine dair tek bilğimiz Refika’nın Esat’a söylediği şu cümledir: “O gökyüzü bana ışıktı ama Humar’ı sevdi. Ben de her zaman o gökyüzüne âşıktım ama seni sevdim.” (Memmedxanlı, 2019: 196).

3.2.6 “Ayrıldılar” Hikâyesinde İzleksel Kurgu

3.2.6.1 Sosyolojik arka plan

İlyas ve Adile tıp fakültesinde birlikte okumaktadırlar. Adile’nin ailesi şehirli ve köy hayatını yadırgar. Hatta kızları tıp fakültesini bitirince şehir merkezinde çalışmasını isterler. “Tıp fakültesini bitirdiğimde beni buraya yollarlarsa annem kendini öldürür.” (Memmedxanlı, 2019: 51).

İlyas’ın ailesi ise köyde yaşar. Adile’nin ailesi İlyas ve kızının evlenmesine izin verir ama İlyas’ın şehre geleceği kanaatindedirler. Aksi onlar için mümkün değildir. Adile de köyde yapamayacağını İlyas’a sürekli söyler. “Çünkü sorunu yine getirip o köye bağladın. Ben şehirli bir kıyım. Şehrin gece hayatına aşığım. Köyün karanlık ve sakin gecelerini sevmem.” (Memmedxanlı, 2019: 52).

Adile ve ailesi İlyas’a şehirde yaşaması için sürekli baskı yapar. Bu baskı artık İlyas’ sıklmaya başlar.

Annem üniversiteyi bitirdikten sonra şehirde bir ev alıp almayacağını sordu. Babam da eğer şimdiden üzerine düşerse beş yıla kadar ancak ona sıra gelir dedi (Memmedxanlı, 2019: 52).

İlyas’ın kulağı Adile’nin söylediklerine tıkalıdır. Onun da kendi hayatından taviz vermeye niyeti yoktur. “Şehirdeki rahatlık dayanıp döşenmiş geniş evlere bağlı” (Memmedxanlı, 2019: 52).

3.2.6.2 Toplumsal hayatta atın önemi

İlyas'ın dayısı ve atı Terlan arasındaki bağ da çok kuvvetlidir. Atının üzerinden inmez, onunla savaşımlara gider, ona gözü gibi bakar. Hikâyede at önemli bir yer tutar. “At, kahramanın yanından ayırmadığı ikinci bir kalbidir.” (Yıldız ve Arslan Kalay, 2016: 110).

Adile İlyas'a Terlan'ı sorduğunda İlyas dayısının atı Terlan'ı şu şekilde betimler. “Elma gözlü, kız gibi güzel, rüzgâr gibi hızlı bir attı.” (Memmedxanlı, 2019: 53).

Dayısı savaşlarda Terlan olmasaydı çok zor durumda kalacağını belki de hayatta olmayacağını defalarca anlatmıştır.” Terlan olmasaydı, ben sonuncu savaştan sağ çıkamazdım.” (Memmedxanlı, 2019: 56).

Bütün bu anlatılar İlyas'ı çok etkiler. Terlan hayranlığı her geçen gün artar. Bu bir beğenin ötesine geçer ve kontrol edilemez bir kıskançlığa dönüşür. Terlan artık İlyas'ın rüyalarına kadar girer.

Ve aynı gece Terlan'ı rüyamda gördüm. Gördüm ki Terlan'ın sırtında ateşli savaşın olduğu büyük bir çöldeyim. Kırmızılılarla beyazlar üzerine hücumla geçiyorum. Terlan ok gibi sıçırıyor, bir göz kırışında bizi bölüklerden geriye bırakıyor, düşman safları içinde yeri kazıp göğe savuruyor. Biz karşımıza çıkan ne varsa deviriyoruz, dağıtıyoruz. Düşman atlarını çaylaktan korkmuşçasına bölük pörçük ediyoruz. Lakin biraz sonra düşman bizi bir yüzük kaşı gibi çembere alıyor, kılıç darbesinden gözlerim kararıyor, yüzü yere doğru Terlan'ın boynuna düşüyorum, turna boynunu kucaklıyorum. Terlan kişneyerek saha kalkıyor, sonra ileriye atılıp düşman çemberini yararak beni götürüp kaçırıyor. Geriden bizi takip ediyorlar, yüzlerce at ayak sesinden yer titriyor. O zaman Terlan'ın ayakları yerden kesiliyor. Terlan artık koşmuyor belki de kanatlanıp uçuyor (Memmedxanlı, 2019: 56).

3.2.7 “Buzdan Heykel” Hikâyesinde İzleksel Kurgu

3.2.7.1 Savaş

İkinci Dünya Savaşı'nın dünya için nasıl bir yıkım getirdiğini bu hikâyeden de açık bir şekilde anlaşılır. İnsanlar emek verdiği, yıllarını geçirdiği vatanlarından bir parça eşya alamadan kaçmak zorunda kalır. Kutsal olan yaşama hakkı yok sayılır. Bir şekilde hayata tutunmak isteyen insanların da sadece belli bir kısmı bunu başarabilir. Göç yıllarında doğal şartlardan ya da çete baskınlarından hayatını kaybeden insanlar hep

olmuştur. “Yurduna vahşice saldıran düşman” (Memmedxanlı, 2019: 5) dan kaçmak zorunda kalırlar.

3.2.7.2 Anne

Anne bu hikâyede burada canını verir ve bunun karşılığında yavrusunu kurtarır. Evladının üzerine örttüğü kıyafetler kar ve buzla kaplanarak evladı için anne vücuduna monte edilmiş bir sığınak görevi üstlenir. Bu duruma anne karnından ikinci bir doğuş da denilebilir.

Ve anne ani hareketle üzerindeki yün ceketini çıkarıyor, yavrusunu sıkı sıkı sarmalıyor ama ayaz kızgın bir demir gibi annenin yüzünü, gözünü dağladıkça, iliklerine kadar işleyen soğuktan vücudu titredikçe, anne öyle zannediyor ki, bu donan onun yavrudur. Anne bu sefer başındaki kalın yazmayı da çıkarıyor, yine yavrusunu sarmalıyor ve kendisi ise savunmasız haliyle ayaz karşısında daha da savunmasız kalıyor.

Şimdi o, donduğunu anlıyor, ayazın buzlu kemendinden kurtuluşa inancı yoktur ve güvendiği tek şey yaslandığı bu bir çift kayın ağacı onu ayakta tutacaktır. O şimdi yine eliyle üzerinden bir şeyler çıkarıp yavrusunu sarmalıyor ve titreyen son nefesini, duyulmayan son sözünü de yavrusunun üzerine örtüyordu;” korkma tıfılım, korkma ufacığım, son nefesimin sıcaklığı da senindir (Memmedxanlı, 2019: 8).

3.2.7.3 Heykel benzetmesi

Heykel tarihi şahsiyetleri ölümsüzleştirmek için, onlara duyulan saygıyı göstermek için inşa edilir. Yazarın buradaki izleksel kurgusu da dikkat çekicidir. Bebeği götüren askerlerin oradan ayrılırken annenin heykeline kafa selamı vermeleri de bu kurguyu daha anlamlı hale getirir. “Sonra başlarını kaldırıp yeniden annenin buzdan heykeline bakıyorlar ve yere kadar secde ederek son kez annenin buzdan heykelinin karşısında baş eğiyorlar.” (Memmedxanlı, 2019: 9). Bu nokta da artık anne önünde saygı ile eğilecek ölümsüz bir varlığa dönüşür.

Ve şimdi genç ananın buz heykeli artık onlar için tunçtan yapılmış, ana yüreğinin ölmezliğini tecessüm ettiren ve muhteşem bir abide gibi her zaman onların hayalinde kalacak ebedi bir heykeldir (Memmedxanlı, 2019: 9).

3.2.7.4 Umut ve yeniden doğuş

Savaşın acımasızlığı anneyi ve bebeğini kışın ayazında uçsuz bucaksız bozkırlara, ölüm yolculuğuna göndermiştir. Anne bu yolculukta hayatını kaybeder. Ancak kucağındaki bebeği yaşatmayı başarmıştır.

Ve o vakit üçü de aynı anda annenin kucağındaki yavruya doğru eğiliyor, bakıyorlar, gözlerine inanamıyorlar. Bakıyorlar, boğazlarında düğümlenen kederden dolayı hiçbir şey diyemiyor. Sabah aydınlığından gözleri kamaşan yavru ise donmuş ana kucağından hayretle onlara bakıyor ve gülümsüyor (Memmedxanlı, 2019: 9).

Bu olayla bebek anne karnından ikinci defa dünyaya gelmiştir. İlk doğduğunda ağlayarak gelmiştir, ikinci doğduğunda ise gülümseyerek gelir. “Sabah aydınlığından gözleri kamaşan yavru ise donmuş ana kucağından hayretlerle ona bakıyor ve gülümsüyor.” (Memmedxanlı, 2019: 9). Aslında bebek o karlı bozkırda bir milletin yaşayan umutlarını temsil eder.

3.2.8 “Ay Işığında” Hikâyesinde İzleksel Kurgu

3.2.8.1 Âşıklık geleneği

Âşık Edebiyatı an’anesi Azerbaycan halk edebiyatının en zengin kolunu teşkil eder. Bu an’ane eski olduğu kadar geniş bir sahaya da yayılmıştır. İlk numunelerini halkın bedii düşüncesi şekillendirmiş olup yıllarca halkla yan yana olmuşlardır (Ahundov, Ferzeliyev ve Abbasov, 1985: 7).

Hikâyenin tamamı âşıklık geleneği üzerine kurgulanmıştır. Çok yaşlı bir aşığın yatağında ölmek istemediği, kapalı ev hayatına isyan ettiği bir hikâyedir. “Çünkü yaşlı adam tüm ömrü boyunca ne kadar saz havaları bestelemişse hepsini omzunda sazı, elinde kamçısı, at belinde koşturup düğünlere, el şenliklerine gittiği ova yollarında, dağ yollarında, çöl yollarında bestelemişti. Sözlerini de yollarda yüzüne çarpan rüzgarların nefesi fısıldamıştı ona.” (Memmedxanlı, 2019: 83).

Âşıkların ustalarına saygıları da sonsuzdu. “Âşık Celal üstadının karşısındaydı ve dizleri üstünde konuşmadan oturmalı idi.” (Memmedxanlı, 2019: 86).

3.2.9 “Ananın Ölümü” Hikâyesinde İzleksel Kurgu:

3.2.9.1 Savaş

Savaş insanların en değerlilerini alır. Bu hikâyede de öyle olmuştur. Ana oğlunu okutur. Oğlu da anaya çok bağlıdır. Savaştan bir gün önce oğlu anasına şöyle der: “Toparlan ana, şehre götürüyorum seni, orada büyük bir fabrikada işe başladım.” (Memmedxanlı, 2019: 13). Savaşa giden Murat geri gelmez. Bu yüzden anaya da huzurlu bir ölüm görünmez. “Göğsü ölmüştü, elleri, ayakları ölmüştü. Sadece kalbi ölmemişti.” (Memmedxanlı, 2019: 12).

Ana ölmek için oğlunun gelmesini bekler. “Bir defacık oğlunu görüp mutlu ölmek için bu kadar inat ediyordu.” (Memmedxanlı, 2019: 12). Ama oğlundan gelen mektuplar kesilince umutları da azalır.

Ananın oğlu savaşın ilk gününden beri cephedeydi ve bu oğuldan yegâne evlattan başka kimsesi yoktu. Şimdi bu oğul o kadar uzaktaydı ki düşmanın arkasındaki bir ormandan gönderdiği mektuplar haftalarca yol kat ederek köye ulaşabiliyordu (Memmedxanlı, 2019: 12).

3.2.10 “Efsaneli Dağlar” Hikâyesinde İzleksel Kurgu

3.2.10.1 Batıl inanç

Bâtıl inanç ve davranışların kültürel, ekonomik, sosyolojik, psikolojik ve belki de biyolojik olmak üzere pek çok nedeni olabilir. (...) Her bâtıl inanç türü farklı nedenlerle ortaya çıkabilir. (...) Bir bâtıl inancın birden fazla da nedeni olabilir (Köse ve Ayten, 2009: 49)

Perican’ın hayatının devam etmesinin geyiğin yaşamasına bağlı olması batıl inanç olarak karşımıza çıkar. Avcının bu durma karşı çıkar. Batıl inanç olduğunu da belirtir.

Ama tabuları yıkmak zordur. O da bunu başaramaz. Yazar hikâyede batıl inançların gerçekleşmesine izin verir. Geyiğin kısmet getireceğine inanan Perican'ın kısmeti gelir. Geyik ölünce Perican ölür.

3.2.10.2 Geyik motifi

Geyik, Türk Destanlarında, ormanların, dağların ve sarp kayalıkların bir görünüp bir kaybolan gizemli hayvanlarından biridir. Avlanması zor bir hayvan olduğu için bir yandan ulaşılmaz sayılırken diğer yandan öldürülmesi güç olduğu için de ölümsüz sayılmıştır. İslam öncesi Türk halkları için Geyik Tanrı'nın hayvanıdır. Geyik motifi, Türk efsanelerinde geyiğin kutsallığı ve dokunulmazlığı olarak farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Geyikgiller ve geyik sembolü, dilimizde, müziğimizde, destanlarımızda, edebiyatımızda, halımızda, takımızda, kısacası sosyal yaşantımızın pek çok yerinde farklı renk ve şekillerde yer almaktadır (Aytaş, 1999: 161-170).

Hikâyede de tıpkı Türk Destanlarında olduğu gibi geyik bir görünüp bir kaybolur. Avcıya kendini kolay kolay avlatmaz. Sırta kadem basar, sonra tekrar ortaya çıkar. Avcıyı peşine takıp sarp kayalıklara sürükler. Perican'a kısmetini götürür. Hikâyenin şekillendiricisi konumundadır.

4. SONUÇ

Enver Mehmedhanlı Azerbaycan edebiyatının en önemli yazarlarından biridir. Birinci Dünya Savaşı yıllarında çocuk olan yazar, savaşın getirdiği ekonomik zorluklar ve siyasi gelişmeler ekseninde eserler vermiştir. Sıkıntılar devam ederken patlak veren İkinci Dünya Savaşı da var olan kötü durumu iyice derinleştirmiştir.

Yazarın hikâye ve roman yazarlığı dışında senaryo yazarlığı ve gazetecilik yönü de vardır. Savaş muhabirliği de yapan yazar, kurguda olay örgüsünün ağır bastığı eserler yazmayı tercih etmiştir. Yazarın bu gazetecilik ve muhabirlik yönü, eserlerindeki dilin sade olmasına katkı sağlamıştır.

Savaşın etkileri yazarın hikâyelerinde doğrudan ve dolaylı bir şekilde görülür. “Buzdan Heykel” ve “Ananın Ölümü” hikâyeleri doğrudan İkinci Dünya Savaşı ile ilgilidir. İki hikâyede de analar fedakardır ve hikâye sonunda analar ölür. Diğer hikâyelerde doğrudan savaştan bahsedilmese de savaşın getirdiği ekonomik çöküntü hikâyelerin temalarına yön vermiştir. Toplumun fakirleşmesinde savaşın etkisi çok büyüktür. Enver Mehmedhanlı’nın eserlerinde fakirlik önemli bir yer tutar. “Kırmızı Goncalar” ve “Ana Bulvarda” hikâyelerinde kahramanlar temel yaşam malzemelerine ulaşmakta zorlanır. Akşamları kuru ekmek yer, rutubetli bodrum katlarında yaşamını sürdürür.

Yazar eserlerinde farklı anlatım teknikleri kullanır. Çoğunlukla olayları tek zincir halinde kaleme almıştır. “Ayrıldılar” hikâyesinde ise modern anlatılarda gördüğümüz iç içe geçmiş zincirler şeklinde bir anlatım tarzı kullanmıştır. Hikâye olay örgüsü grift bir şekilde kurgulanmıştır.

Yazarın hikâyelerinde hatıra tekniği de kullanılmıştır. Mehmedhanlı, “Ananın Ölümü” ve “Cazibeler” hikâyesinde başkişilerin geçmişte yaşadıkları olayları ben anlatıcı kullanarak anlatır. Kullanılan bu teknik sebebiyle yazarın hikâyelerinde kişisel görüşleri yansıtan öznel bir üslup ön plandadır. Bu durum yazarın hikâyelerinde okuyucu ile samimi bir iletişim kurmasını sağlamıştır.

Yazarın birçok hikâyesi geek hayattan kesit gibidir. “Bakü Geceleri” hikâyesinin başkişisi Yunus’un yazar bizzat kendisi olduğu düşünölmektedir. Yazar hikâyelerini aktarırken ağırlıklı olarak tanrısal bakış açısını kullanmıştır. “Cazibeler” hikâyesinin birinci bölümünde yazar birinci kişi ağızından anlatım tekniğini kullanmıştır. İkinci bölümde ise üçüncü kişi ağızından anlatım yaparak tanrısal bakış açısına geçiş yapmıştır. Bu hikâye karma bakış açısı yöntemini tercih etmiştir. “Ana Bulvarda” hikâyesinde ise yazar birinci kişi ağızından anlatım yapmıştır. Yazar iç diyalog ve iç monolog teknikleriyle de kahramanların iç duygularını bize yansıtmış, psikolojileri hakkında çıkarımlar yapmamızı sağlamıştır.

Yazar hikâyelerinde geriye dönüş tekniğine de oldukça hakimdir. Mehmedhanlı bu tekniğı kullanarak “Cazibeler” ve “Ayrıldılar” hikâyesinde okuyucuyu geniş bir zaman dilimine götürür.

Enver Mehmedhanlı’nın hikâyelerinde başkişiler fedakâr kişilerdir. “Buzdan Heykel” hikâyesinde anne evladı için canını verir. “Kırmızı Goncalar” hikâyesinde yaşlı Firuz torununun geçimini sağlamak için hamallık yapar.

Yazar hikâyelerinde başkişilerini toplumun aksak yönlerini göstermek için de kullanır. “Ana Bulvarda” hikâyesinde dilenci çocuk vasıtasıyla insanların duyarsızlığına dikkat çekmeye çalışmıştır.

Yazarın hikâyelerinde aydın kişiler ve öğrenciler geniş yer bulur. “Cazibeler” hikâyesinde Fariz ve Esad enstitüde öğretim görevlisidir. Aynı hikâyede Refika üniversite öğrencisidir. Sevinç de Moskova’da konservatuar eğitimi görmektedir. “Ayrıldılar” hikâyesinde Adile ve İlyas tıp okumaktadır. “Ananın Ölümü” hikâyesinde Murat da şehirde iyi bir öğrenim görmüştür. “Bakü Geceleri” hikâyesinde Yunus üniversite eğitimi için köyünden ayrılıp Bakü’ye gitmiştir.

Enver Mehmedhanlı hikâyelerinde kahramanlarına zıt özellikler yüklemiştir. Onların kişilik özelliklerini, bastırılmış duygularını folyo karakterler kullanarak ortaya çıkarmıştır. “Kervan Durdu” hikâyesinde oduncunun oğlunu kurtarmak isteyen Çimnaz, onunla birlikte Elyar Han’ın adamlarına yakalanır. Oduncunun oğlu Elyar Han’a hiçbir şekilde boyun eğmez iken Çimnaz önüne serilen kaliteli kumaşlara ve

gösterişli takılara aldanır. Çimnaz'ın bu tercihi oduncunun oğlunun ideal yönlerinin daha da ön plana çıkmasına katkı sağlar.

Enver Mehmedhanlı karakterlerini toplumun her kesiminden seçmiştir. Öğrenci, doktor, maden işçisi, asker, hamal, fabrika işçisi, dilenci, çiftçi, avcı bunlara örnektir. Bu çeşitlilik onun hikâyelerine zenginlik katmakla birlikte yazarın toplumun her alanına hâkim olduğunu göstermektedir.

Yazar seçtiği kahramanlara zorluklarla mücadele etmeyi ve zorlukların üstesinden gelmeyi misyon olarak yüklemiştir. Yazarın başkişilerinin üstlendiği sorumluluk çok önemlidir. “Kervan Durdu” hikâyesinin başkişisi oduncunun oğlu para ile satın alınamaz. Zindanlarda sindirilemez. Haksızlığı ve zorbalığa boyun eğmez. “Buzdan Heykel” hikâyesinde ana, evladı için ölür ama onu yaşatır. Hikâyede ana ölür ama yazar onu tunç bir heykele benzeterek ölümsüzleştirir, kahramanlığını ödüllendirir. “Kırmızı Goncalar” hikâyesinde kahramanları üzerinden yoksulluğun, yaşlılığın, engelli olmanın mutluluğa engel olamayacağını dede ve torun üzerinden göstermiştir.

Enver Mehmedhanlı'nın hikâyelerinde zaman genellikle kronolojik olarak işler. Olaylar belli bir akışa göre devam eder ve sonuçlanır. Sadece “Cazibeler” ve “Ayrıldılar” hikâyelerinde belirgin bir şekilde geriye dönüşler görülür. “Ayrıldılar” hikâyesindeki geri dönüşler hikâyenin kapsam olarak ağırlıklı kısmını oluşturur. Bu bölümlerde yazar hatıra tekniğini kullanmış ve kahramanların geçmişteki tercihlerinden kaynaklı pişmanlıkları ile yüzleşmelerini sağlamıştır.

Yazarın kahramanlarındaki pişmanlık duygusu birçok hikâyesinde farklı yansımalarla dikkat çekmektedir. “Cazibeler” hikâyesinin geri dönüşlerinde Refika ve Fariz'in mutlu geçmişleri özlemle anlatılır. Olayın kronolojik akışında gündelik hayatta karşılaştıklarında da birlikte vakit geçirmekten büyük keyif alırlar. Ancak Fariz, Humar'la; Refika Esat'la evlidir. Evliliklerine bağlı olan kahramanlar pişmanlıklarını dile getiremezler. Ancak yazar kahramanların bilinçaltındaki pişmanlıklarını okuyucuya geçirmeyi başarmıştır. “Efsaneli Dağlar” hikâyesinde avcının geyiği öldürdükten sonraki pişmanlığı dikkat çekicidir. Son kurşunu kendi kaderime sıktım diyerek avcılığı bıraktığını görürüz. “Ayrıldılar” hikâyesinde Adile köy hayatına bağlı

olan İlyas'ı şehirde yaşamaya zorlamıştır. İlyas bunu kabul etmeyince ayrılmışlardır. Ayrılığa dayanamayan Adile pişman olup ailesine rest çekmiştir. Ancak İlyas'a bu pişmanlığını söyleyemeden İlyas hayatını kaybetmiştir. Yaşadığı bu vicdan azabıyla şehir hayatına düşkün olan Adile mesleğini köyde yapmayı tercih etmiştir. Ömür boyu bu pişmanlığını iliklerine kadar hissetmiştir. Yazarın hikâyelerinde kararlarından pişmanlık duyun kahramanlar için mutlu son gerçekleşmemiştir. İstisnasız bütün kahramanlar verdiği kararların sonucuna katlanmış, bedelini ödemiştir.

“Bakü Geceleri” ve “Kervan Durdu” hikâyelerinde ise açık bir şekilde pişman olması gereken iki kahramanın bu duygularını gizlemeyi tercih etmiştir. “Kervan Durdu” hikâyesinde Çimnaz, sevdiği kişi olan oduncunun oğlu ile birlikte Elyar Han'a esir olur. Zenginliğe ve gösterişe kapılarak orada kalmayı tercih eder. Oduncunun oğlu ünlü bir sanatçı olup saraylarına şarkı söylemeye geldiklerinde tekrar karşılaşırlar. Ancak Çimnaz bu karşılaşmada pişmanlık duygusu yaşamaz. Gayet rahattır. Oduncunun oğlunun sesinin güzel olduğu için ondan türkü dinlemek istediğini söyler. “Bakü Geceleri” hikâyesinde de Yakut, amcasının oğlu ile minnet borcu yüzünden evlenmek zorundadır. Yunus'a evlendikten sonra bir şekilde amcasının oğlundan ayrılmaya çalışacağını söyler. O şartlarda da onu kabul edip etmeyeceğini sorar. Yunus bunu kabul eder. Yakut bunu uygulamaya geçtiğinde çok ağır bedeller öder. Yoğun bir şekilde toplum baskısına maruz kalır. Şiddet görür, yoğun bakıma düşer. Ancak Yunus bu duruma kayıtsız kalır. Bu durumu bir rüyaya benzetip hayatına devam etmiştir.

Enver Mehmedhanlı'nın hikâyelerinde mekân tasvirleri de çok detaylıdır. “Bakü Geceleri” hikâyesinde Bakü, “Kırmızı Goncalar” hikâyesinde Tebriz sokaklarını okuyucuya gezdirir. Açık ve geniş mekânlar olayın akışına göre kapalı ve dar mekânlara dönüşebilmektedir. “Ananın Ölümü” hikâyesinde ananın yaşamaktan keyif aldığı oğlunun başarılarından dolayı mutlu bir şekilde yaşadığı evi, oğlu askerden dönmeyince ölüm azabı çektiği mekâna dönüşür.

Yazarın eserlerinde hikâyeler arası benzerlikler görülmektedir. “Ananın Ölümü” hikâyesindeki ananın evladı için ölmesi ve “Kırmızı Goncalar” hikâyesinde ananın evladının canını koruyarak ölmesi iki hikâyenin sonlarının benzerliği göstermektedir.

“Bakü Geceleri”ndeki Yunus’un öğrencilik hayatı, “Ayrıldılar” hikâyesindeki Adile ve İlyas’ çağrışım yaptırmaktadır. “Ay Işığı” hikâyesinde Âşık Valeh’in yollara şarkı söylemek için revan olması, “Kervan Durdu” hikâyesindeki oduncunun oğluyla çok fazla benzerlik göstermektedir. Âşık Valeh’in yaşlılığında özlem duyduğu gençliği kısmen oduncunun oğlunun hayatı gibidir.

Enver Mehmedhanlı’nın “Bakü Geceleri” hikâyesinin otobiyografik yönü vardır. Bu hikâyede yazarın hayat hikâyesinin bazı yönleri aksetmiştir. Hikâyenin kahramanı. Yunus eğitim için Bakü’ye teyzesinin yanına gider. Enver Mehmedhanlı’nın teyzesi Meryem Hanım da 1920 yıllarda Bakü’de yaşamaktadır. Eğitim için Bakü’ye gelen Enver Mehmedhanlı bir müddet teyzesinin yanında kalmıştır. Hikâyede teyzesi Yunus’un mühendis olmasını ister. Onu motive ederek yönlendirmeye çalışır. Çalışabileceği fabrikaları göstererek derslerine çalışmasını ister. Anar’ın nenesinin hatıralarına göre: Enver Mehmedhanlı’nın teyzesi de yazarı yatağından zorla kaldırıp okula göndermiştir.

Hikâyeler romana göre daha az hacimli olduğundan dolayı yazar özetleme tekniğinden sık sık yararlanmıştır. “Cazibeler” hikâyesinde on yıllık bir süreyi iki sayfada okuyucuya aktarmıştır. “Ayrıldılar” hikâyesinde yaptığı özetleme ile başkişinin kişilik özelliklerinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamıştır. “Bakü Geceleri” hikâyesinde Settar’ı kanal olarak kullanıp Yakut ve Yunus’un mektuplaşması hikâyede mektubun iletişim aracı olarak kullanıldığını göstermektedir. Hikâyede mektup olayların yönünü değiştirme gücüne sahiptir.

Enver Mehmedhanlı hikâyelerinde aşk, özlem, yalnızlık, ölüm gibi çok sayıda bireysel temanın yanında savaş, kültürel çatışma, yoksulluk, sosyal adaletsizlik gibi toplumsal ve sosyal temaları işlemiştir. Aşk hikâyelerinde kahramanları kavuşamaz. Yazar her hikâyesinde bunu farklı bir sebeple ortaya koymuştur. Ama hiçbir hikâyesinde âşıkların kavuşamaması dikkat çekicidir. Örneğin “Bakü Geceleri” hikâyesinde Yunus’un gerekli sorumluluğu alamaması sebebiyle Yakut’la kavuşamamıştır. “Ayrıldılar” hikâyesinde Adile’nin şehrili olması İlyas’ın köylü olması kavuşmalarına engel olmuştur. Aileler arası kültürel çatışmayı aşamamışlardır. “Kervan Durdu”

hikâyesinde ise zenginliğe, şöhrete aldanan Çimnaz'ın tercihinin değişmesini görülür. “Efsaneli Dağlar” hikâyesinde Perican'ın ölmesi ayrılıklarına sebep olmuştur.

Yazarın hikâyelerindeki diğer temalarda sonlar hüznölüdür. Hikâyelerde mutlu son görülmez. Kötüler cezalandırılmaz aksine hayat akışına devam eder. Hikâyelerin kahramanları bir şekilde oyun dışında kalır. “Kervan Durdu” hikâyesinde oduncunun oğlu sevdiğinin Elyar Han'la kaldığını görünce yoldan geçen kervana binip gider. “Kırmızı Goncalar” hikâyesinde engelli Süreyya donarak ölür, dedesi yaşlı Firüz hamallık yaparken yuvarlanıp taşıdığı yükün altında feci bir şekilde can verir. “Buzdan Heykel” hikâyesinde ana donarak ölür. “Ananın Ölümü” hikâyesinde ananın bütün bedeni çürür ve en son kalbi durur. “Ana Bulvarda” dilenci çocuk zor hayatına devam ederken insanlar caddenin ışıklı hayatında mutludur. Yazar gerçek hayatında Anar'ın tabiriyle “Hayatım ağrıyor” ifadesiyle ruhsal durumunu tanımlayıp hayata karşı tutumunu ifade etmiştir. Yazarın yaşadığı dönemin zorlukları ve siyasi koşulları onun eserlerinde etkisini bu şekilde göstermiştir. Bu durum hikâyelerindeki konu seçimlerine yansıdığı gibi hikâyelerin bitişlerini de doğrudan etkilemiştir.

KAYNAKLAR

- Adıgüzel, S. (2006). *Azerbaycan edebiyatında 1960 nesri (hikâye ve roman)*. Fenomen Yayınları.
- Ahmedov, B. (2015). *XX. Yüzyıl Azerbaycan edebiyatı*. Bakü Elm ve Tahsil Yayınları.
- Ahundov, E. (1994). *Azerbaycan halk yazını örnekleri*. (S. Tezcan, Çev.). Ankara Türk Dil Kurumu.
- Ahundov, E. Ferzeliyev, T. ve Abbasov, İ. (1985). *Azerbaycan âşıkları ve el şairleri*. (S. Sakaoğlu, A. B. Alptekin ve E. Şimşek, Çev.). Halk Kültürü Yayınları.
- Aktaş, Ş. (2005). *Roman sanatı ve roman incelemesine giriş*. Akçağ Yayınları.
- Akyol, T. (1994). *Azerbaycan Sovyetler ve ötesi*. Burak Yayınevi.
- Altaylı, S. (2018). *Azerbaycan Türkçesi sözlüğü 1. cilt*. Türk Dil Kurumu.
- Altaylı, S. (2018). *Azerbaycan Türkçesi sözlüğü 2. cilt*. Türk Dil Kurumu.
- Anar, (2021). *Sizsiz*. (F. Özkan, Çev.). Türksoy Yayınları.
- Ateş, Ö.F. (2014). *Refik Özdek'in roman ve hikâyelerinde yapı ve tema*. [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Aytaş, G. (1999). Türk kültür ve edebiyatında geyik motifi ve Haza Destân-ı Geyik. *Hacı Bektaş Araştırma Dergisi*, 161-170.
- Azap, S. (2017). *Tölegön Kasımbekov insan ve eser*. Bengü Yayınları.
- Benviste, E. (1995). *Genel dilbilim sorunları*. (E. Öztokat, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- Duman, H. H. (2007). *Metin çözümleme yöntemleri Tanzimat Dönemi*. DUYAP Yayıncılık.
- Enver, M. (2023, 21 Haziran). Anadolu Üniversitesi içinde. [Çevim-içi: <https://ets.anadolu.edu.tr/storage/nfs/EDB405U/ebook/EDB405U-12V1S1-8-0-1-SV1-ebook.pdf>] Erişim Tarihi: 21.06.2023.
- Enver, M. (2023, 12 Temmuz). visions içinde. [Çevrim-içi: <http://www.visions.az/en/news/500/dab94d71/>]. Erişim Tarihi: 12.07.2023.

- Forster, E. M. (1982). *Roman sanatı*. (Ü. Aytür, Çev.). Adam Yayınları.
- Gedikli, Y. (1987). *Dost elinden gelen turna, çağdaş Azerbaycan hikâyeleri antolojisi*. Acar Reklam Yayınları.
- Güzay, A. (2020). Almanya'nın Kırım'daki İslam politikası (1941-1944). *Journal of Universal History Studies*. DOI: 10.38000/juhis.799323.
- Harvey, W.J. (2004). *Romanda sosyal ortam*. (S. Kantarcıoğlu, Çev.). Akçağ Yay.
- Hikmet, İ. (2013). *Azerbaycan edebiyatı I-II*. (P. Bayram, Çev.). Akçağ Yayınları.
- Celal, M. ve Hüseyinov, F. (2008). *Örneklerle XX. Esr (Asır) Azerbaycan edebiyatı*. (K. Yavuz, E. Ülgen, Çev.). Akçağ Yayınları.
- Karaağaç, G. ve Açıkgöz, H. (1998). *Azerbaycan bayatılar*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karayev, Y. (1999). *Belli başlı dönemleri ve zirve şahsiyetleriyle Azerbaycan edebiyatı*. (Y. Akpınar, Çev.). Ötüken Yayınları.
- Kaplan, M. (2018). *Hikâye tahlilleri*. Dergâh Yayınları.
- Korkmaz, R. (2007). *Romanda mekân poetiği*. Grafiker Yayınları.
- Korkmaz, R. (2015). *Yazınsal okumalar*. Kesit Yayınları.
- Korkmaz, R. ve Şahin, V. (2017). *Romanda mekân*. Akçağ Yayınları.
- Korkmaz, R. ve Şahin, V. (2018). *Romanda kişiler dünyası*. Akçağ Yayınları.
- Köse, A. ve Ayten, A. (2009). Bâtıl inanç ve davranışlar üzerine psiko-sosyolojik bir analiz. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 9 (3), 45-70.
- Makas, Z. (1990). *Azerbaycan dramaları*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Makas, Z. (1991). *Azerbaycan çağdaş hikâye antolojisi*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Morkoç, A. (2002). *Azerbaycan edebiyatında hikâye*. Dün Bugün Yarın Yayınları.
- Mehmedhanlı, E. (2013). *Kırmızı goncalar*. (A. T. Altay, A. Yeşil, Çev.). Bengü Yayınları.
- Memmedxanlı, E. (2019). *Seçme hekayeler*. Bakü Altun Kitab MMC.

- Narlı, M. (2002). Romanda mekân ve zaman kavramları. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 95-106.
- Rzayev, A. (2005). *Azerbaycan Türkçesinin söz varlığı*. (A. Alacaoğlu, Çev.). Akçağ Yayınları.
- Qasımlı, M. (2006). *Azerbaycan Türklerinin milli mücadele tarihi 1920-1945*. (E. N. Necef, Çev.). Kaknüs Yayınları.
- Söylemez, O. (2005). *Türk dünyası edebiyatları roman*. Akçağ Yayınları.
- Söylemez, O. ve Azap, S. (2016). *Türk dünyası edebiyatları hikâye çözümlemeleri*. Kesit Yayınları.
- Stevick, P. (2004). *Roman teorisi*. (S. Kantarcıoğlu, Çev.). Akçağ Yayınları.
- Sultanlı, V. (2007). *Azerbaycan muhaceret edebiyatı*. Avrupa Yakası Yayınları.
- Süleymanlı, E. (2006). *Milletleşme sürecinde Azerbaycan Türkleri*. Ötüken Yayınları.
- Uzunkaya, F. (2017). İsmail Gaspıralı anlatılarında şahıs kadrosu. *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 104,118.
- Wellek, R. ve Warren, A. (2019). *Edebiyat teorisi*. (Ö. F. Huyugüzel, Çev.). Dergâh Yayınları.
- Yıldız, S. ve Arslan Kalay, H. (2016). *Uygarlıklar ışığında Türk destanları*. Detay Yayıncılık

EKLER

EK A “Bakü Geceleri”

Yukarıda gökyüzünün bin bir çiçek ve bin bir yaprak olduğu, aşağıdaki bir dağ köyünün ışıklarını uzun zaman önce söndürdüğü, sabahtan uykuya daldığı o yıldızlı ağustos gecesini unutmadım. Ama köyün tepesinde, ormanın eteğinde, evimizde hâlâ yedi senelik bir lamba yanıyordu.

Annem sırt çantamı oyunlarla doldururdu. Babam ise yolluğunu koydu. Öküz arabasının yanında beni bekliyordu.

Bütün gece yolculuk yaptık. Şafak vakti tren istasyonuna ulaştık ve şafak vaktine beş dakika kala bir hızlı tren, istasyondaki kulübeye doğru yaklaştı. Dünyanın öbür ucunda, yanımda sadece adı anılınca yüreğim çarptığı, büyük ve efsane bir şehre yol alacaktı. Hayatımda ilk defa deniz denen mucizeyi Wamanor’da görecektim. O şehrin yakınındaki petrol kuyularının olduğu ormanda, binlerce kara pınarın kaynadığı, o beyaz cevherlerin bulunduğu bir ormanda yürüyecektim. Geceleri köyümüzü aydınlatan yedi yıllık lambaların hepsinde kara pınarlar yanıyordu.

Ve o beyaz cevher, zaman zaman Sunçikhan’dan gelen deve kervanlarıyla bizim tarafımıza, demir yoluna uzak köylere getiriliyordu. Deve derisinden yapılmış siyah sarıklarla yüklü olan bu kervanlar, o şehrin gönderdiği ışığı geçtikleri köy ve mezralara dağıtarak gün batımına doğru yol alacaklardı.

Köydeki ilk horoz ötüşüydü. Ağustos günü gökyüzünde sık sık yıldızlar vardı ve ayın solgun ışığı batmıştı. Küçük meyve bahçemizde kara bir kedi yine kiraz ağacının gövdesini yırtıyordu ve sanki saz taşına bıçak çekmiş gibi pençelerini kaşıyordu. Uzakta, sarp dağların eteklerinde tahılın hasat edildiği tarlalar, gelecek yılın mahsulleri için toprak gübrelensin diye yeniden ateşe veriliyordu. Dağlar alevlerle çizgiliydi. Yanan tarlalar her gece o dağları yaklaştırtıyor, gündüzleri dağlar yeniden uzaklaşıyordu. Geniş bir vadiye dağılmış köyler ve mezralar üst üste devasa duvarlar gibi gökyüzüne yükseliyordu.

...

Ek A'nın devamı

Hızla giden tren büyük bir gürültüyle geldiğinde küçük tren istasyonunda zikzaklar çiziyordu. Yer titredi, köylüler vagonlara doğru koştu. Heyecanla babamı omzundan öptüm. Babam da aceleyle alnımdan öptü ve şöyle dedi:

- İyi ol ve başımızı öne eğme!

Bütün yol boyunca, trenin penceresinden ayrılmadım.

Yemek yemedim, bir parça ekmek yemedim, bir yudum su içmedim. Bütün günü ayakta geçirdim çünkü ilk defa böyle hızlı giden bir trene binmişim. Bu hıza kendimi bırakarak bütün dünyayı unuttum. Uzağa baktım. Gökyüzünün kıvrımı ağır hareketlerle dev bir daire gibi sağdan sola hareket ediyordu. Yere baktım. Toprak rayların yanından kükreyerek doğru aktı.

Ufka doğru uzanan geniş alanlar ağaçsız, gölgesiz, kuru, kavrulmuş bozkırlardı ve bu bozkırlara dağılmış düz kulübelerin bulunduğu köy ve mezraların kasvetli manzarası gözleri yoruyor, yürekleri hüznölendiriyordu.

Ama sonra tren küçük bir istasyonun önünden hiç durmadan geçerken yakındaki köylerden birinin arkasından büyük bir ceylan sürüsü çıktı. Sanki o köyün düz kulübelerinin üzerinden uçuyormuş gibi ileri atıldı. Şekerleme yapan yaşlılar şekerlemenin hafif uykusunu yüzlerinden örümcek ağı gibi silmişti. Küçük çocukların gözlerinden bir ışıık nehri taşıyordu...

* * *

Gün batımında hızlı tren Bakü tren istasyonunun kapalı platformunun önünde durdu. Vagondan ilk atlayan ben oldum. Çantamı omzuma taktım ve istasyonun önündeki meydana gittim. Atları parşömenlerle süslenmiş, şoförleri çok uzun sopalara sahip sayısız siyah faytonun iki sıra halinde caddede sıralanmış. Müşteri çağıran faytoncuların gürültüsü meydanı kaplıyordu. Öyle ki yaşlı bir faytoncu bana ikinci kez seslendi ve şöyle dedi:

Ek A'nın devamı

- Haydi, çöl çocuğu, ağzın açık nereye bakıyorsun? Hadi oturalım, yoksa istasyonun hırsızları seni bırakmaz. Çantanı omzundan, şapkanı kafandan öyle bir düşürürler ki ağzın bir saat kadar açık kalır.

Yarım saat sonra, şehrin günbatımında, dağlık bölgenin bir sokağında arabadan indim. Üç katlı, büyük bir evin avlusunun ortasında durdum.

Büyük şehirdeki bu ev hakkında bildiğim tek şey, bu evin bir katında şehre gelen teyzem ve eşi Ali Mürsel'in iki odalı dairelerinin olduğuydu.

Yukarıda, büyük evin düz damında, korkulukların kenarında duran bir çocuk, gömleğinin altından çıkardığı beyaz güvercinleri birbiri ardına gökyüzüne fırlatıyordu. O kuşlardan bazıları havalandı, kanatlarını çırpı ve gökyüzüne uçtu. Bazıları çok hızlı bir şekilde kanatlarını birkaç kez çırpı, geri döndü ve çatının kenarında yan yana dizildi. Bu sırada ikinci katın penceresinden bir kız da kafasını dışarı çıkarıp arsız bir bakışla aşağıya baktı, tıpkı çatının kenarına sıralanmış o beyaz güvercinler gibi. Omzunda duran çanta görünüşe göre dikkatini çekmişti ve boynunu biraz daha uzatmıştı.

Kehribar bir kolye takmıştı, saçları uçuşmuştu. Yüzü iplerle kaplıydı, menekşe rengi gözleri bir an beni inceledi ve sonra şöyle dedi:

- Kusura bakma! Buraları bilmeyen birine benziyorsun. Neden şaşkınsın? Kimi arıyorsun?

-Köyden geldim, teyzenin burada hangi katta oturduğunu bilmiyorum, dedim.

Şehirli kız şakalaşmaya başladı:

- Bu evde o kadar çok teyze var ki. Hangi kata çıkarsanız çıkın genç bir teyzeyle karşılaşacak ve hayran kalacaksınız.

Kıza bir şey söylemeye zaman bulamadan birinci katın camlı bölümünün arkasından birisinin sesi geldi:

Ek A'nın devamı

- Duydun mu hanım, çocuk teyzenin yanına geldi! Köyde kimse kalmamıştı. Şehir rengarenk şapkalarla doluydu. İşte bu deli sürüsü binamın iki katını benden aldı.

Moralim bozulmuştu. Eğer ilk sestem, sonra şehir kızının o ilahi sesi, bu ikinci düzensiz ses büyük şehrin kibrinin sesiydi. Ona küçük bir dağ köyünün kibriyle karşılık vermeye hazırdım ki şehirli kızın gümüş gibi çınlayan sesi yine yukarıdan:

- Vakhsey, ona aldırma. O yaşlı bir adam, o kadar yaşlı ki hâlâ milislere polis diyor.

Daha sonra bu büyük binanın o yaşlı adamın şahsi mülkü olduğunu, ancak artık yaşlı adamın elinde sadece birinci katının kaldığını, ikinci ve üçüncü katlarının kamulaştırıldığını, öğrendim. Kamulaştırılan katların pencerelerinden birbirleriyle kavga ettiler. Yaşlı adam elinde çelikle avluya çıktı ve başını kaldırıp bağırdı: "Kapayın çenenizi kadınlar, yoksa bu saatte gidip polisi arayacağım." Bir dakika önce birbirleriyle kavga eden kadınlar korkup içeri çekildi.

Kafamın karıştığını gören şehir kızı:

-Belli ki Tutu teyzenin yeğenisin. Dün dizini vuruyordu. Yunus gelmedi, çocuk sınavlara geç kaldı. Yukarı üçüncü kata çık, zavallı kadın mutlu olsun. Sabırsızlanıyor seni görmek için!

Kız da başını kaldırıp çatıda kuş uçuran küçük çocuğa seslendi:

- Settar, Tutu teyzeye yeğeninin geldiğini söyle!

Sonra tekrar aşağıya baktı ve yüzüne doğru neşeyle gülümsedi. Başını geriye çekti ve pencerenin arkasında kayboldu.

O anda sanki akşamın titreyen ışığı sönmüş, küçük avluya derin bir karanlık çökmüştü.

* * *

Tutu teyze beni göğsüne bastırdı. Ağladı, beni öpmek istedi ama Ali Mürsel öyle değildi. Beni ve babamı azarlamaya başladı:

Ek A'nın devamı

-Senin çabuk gelmen için babana üç defa evrak gönderdim. Hazırlık kurslarının sınavları başladı bile. İyi ki senin ödevinde eksik bir şey yoksa da kabul etmişler. Size taviz veriyorlar, köyden gelenler, artık sınavlarda bizi utandırmamaya çalışın!

-Merak etme Ali Mürsel amca, kayıgımızı sudan çıkarmaya çalışacağız.

- Çıkarsan daha iyi olur ama külü koltuk altına koyarlarsa...

- Allah esirgesin enişte, ağzını hayra aç.

-Kötü söylemezsen bir şey çıkmaz. O zaman seni madene götüreceğim ve benimle çilingir olarak çalışacaksın!

Sonra yaşlı sondajcı kalktı, kıyafetlerini değiştirdi ve madene gitti. Çünkü bir hafta daha gece vardiyasında çalışacaktı.

Çay içtim, teyzemin aralıksız sorularına cevap verdim. Gece olunca teyzem kalktı, duvardaki elektriğin düğmesine bastı. Tavandan sarkan üç kanatlı avizenin beyaz ışığı odayı aydınlattı. Teyzemle benim için hazırladığı küçük odaya gittik. İçeri girer girmez o küçük odanın küçük penceresinden görünen muhteşem manzaraya hayran kaldım. Pencerenin kenarına yaklaştım. Pencerenin iki kanadını da ardına kadar açtım sanki üzerime bir ışık denizi akıyor, sonra geri çekilip yüzümden aşağı akıyor, gözlerimin coşkusunu arkasında taşıyordu. Dilim tutulmuştu.

Heyecanla dedim ki:

-Orası neresi teyze, nasıl bir dünya var orada?

Arkamdaki demir yatağın üzerine yatağımı hazırlayan teyzem heyecanlı sesimi duyunca yanıma gelip durdu ve şöyle dedi:

- Neresi olacak? Bakü. Şurası, güneşin doğduğu taraf Kardeşehir. Onun ötesinde Akşehir. Ortası da şehir merkezi. Burası da gün batımı tarafı Bayıl Tepe.

Ek A'nın devamı

Gece bir milyon ışığın sürekli titreştiği bir geceydi ve titreyen mavi kıvılcımlar beyaz ışınlar halinde oraya buraya uçuşuyordu. Sonra uzakta yan yana dizilmiş ışık toplarından at nalı gibi büyük bir yay çiziyordu. O ateşli kavisin içinde pürüzsüz iki kırmızı nokta, loş bir düzlükte dönüşümlü olarak parlıyordu.

Teyzem o gece benimle uzun uzun şehre baktı, sonra yavaş yavaş:

-Yorulдум dedi ve gitmek istedi.

- Dur teyze, dedim.

-Bak orası kaldı, Göğsünde siyah bir lambanın yandığı o pürüzsüz, ışıksız ova neresi?

Teyzem elimin işaret ettiği mesafeye baktı ve şöyle dedi:

- Orada da bir deniz var. Şimdi yatarsın, yarın o denize bakarsın. O ışık kümeleri o deniz kıyısındaki ara sokağın lambalarıdır.

Yarın kalkıp o deniz kenarına bakmaya gider miydim? Çocukluk hayallerimde hâlâ zaman zaman çırpınan o mavi sonsuzluğa uzanıp ulaşacaktım. Gecenin bitmesini, şafağın sökmesini bekleyecek sabrım yoktu.

Kapıya yöneldim. Teyzem beni uyardı.

- Fazla uzağa gitme. Burada bizim caddede biraz yürü, sonra eve gelersin. Yatıp uyursun, yolculuktan geldin. Yorgunsun.

Kalbimin sabırsızlığı mıydı? Beklentinin yorgunluğu muydu? Gizemli bir sesin çağrısı mıydı? Her neyse beni şehrin tepesinden şehrin dibine öyle bir heyecanla sürüklemişti ki sanki deniz bu saatte eteğini eline alır koşmaya başlar ben de onu takip ederdim ama ulaşamazdım. Sonra da ömrüm boyunca kayıp mavi denizi arayarak dolaşırdım.

Ek A'nın devamı

Sonra aşığı indikçe daha kalabalık olan sokaklara rastladım. Yolu bazen düz bazen çapraz yürüdüm. Şehrin akşam kalabalığında çok sıkıştım, tedirgin oldum. Büyük şehirde karşıma çıkan küçük bir kasabanın tepesindeki kale kapılarından girdim. Burada sıkışıp kaldığım büyüün elinden kurtulmak için çok uğraştım, sonunda kurtulup deniz kıyısına gittiğimde sanki siyah bir heykele bakmış gibiydim. Trajik efsanede taşları kara bir tutkunun cehennem diliyle delinmiş kale. Burada sahildeki kalabalığın arasından geçtikten sonra göğsüm taş bir duvara yaslandığında o duvarın kırık ve ıslak taşlarının üzerinde yatıyordum. Hayatımın unutulmaz gecelerinden birinde ilk kez gece deniziyle karşılaştım.

Yakındaki sularda titrek ışıklar hareket ediyor, uzaktaki sularda dağınık karanlık noktalar geziniyordu. Bu karanlık noktaların arasında o iki kırmızı nokta dönüşümlü olarak bazen yanıyor, bazen sönüyordu. Yukarıda gök kubbede, üç veya dört gecelik hilal, kavunundan kesilmiş sarı bir dal gibi beyaz bulutların altında süzülüyordu. Denize bakan taş duvara oturuyordum.

Ve gözlerim açıkken hayallerle dolu bir dünyaya dalmıştım.

Bu rüya gece denizi, peçeli bir kadın gibi, gözyaşlarına bakan yeşil gözlerinin cadı cazibesiyle beni çekip gizemli ve büyülü bir dünyaya götürdü. Orada siyah bir kapı açılınca onu gördüm. O kapının ardındaki menekşe gözlü beyaz mutluluğum.

Sanki arkamda duran bir sessizlik yavaş yavaş elini omzuma koyduğunda uyanmıştım. Dönüp arkama baktım. Deniz kenarındaki ara sokakta toplanan kalabalık kaybolmuş, o ıssız sokağın akşam beyaz ışıkları artık biraz sarıya dönüp solmuştu.

Bu sessizlikte, gece denizinin derin sesini göğsünden koparak duydum. Dondum ve bekledim. Çok sürmedi ve gece denizi, sanki acısını ruhundan çıkarmaya çalışan bir canlı gibi, bu kez daha derin ve boğuk bir uğultuyla yeniden dalgalanmıştı.

Ek A'nın devamı

Orada, o dağ köyünde, duvarı kırık eski saman evde, gecenin bir âleminde, öküzlerden biri göğsünün derinliklerinden boğuk bir sesle böğürdüğünde, bazen uyanırdım ve sonra uyku tutmazdı. Bana öyle geliyordu ki bu dalga sesleri ruhuna sinmiş o sonsuz yorgunluğun acısıydı. Gün ağır bir boyunduruk altındaydı ve şimdi ruhunu paramparça bırakıyordu.

Şimdi sanki bütün gün ruhuma sinmiş bir yorgunluğun acısını gidermek için gece denizi dalgalanıyordu.

O gece ilk kez tanıştığım ve kıyısında büyülenmiş gibi kaldığım denizden içimi dolduran tarifsiz bir heyecan duygusuyla ayrıldım.

Sokaklar boştu. Bu ıssız sokaklardan birinde, bir direğin tepesindeki büyük bir elektrik saatinin yuvarlak ve beyaz kadranındaki rakamları görünce karşımda hissettiğim utanç duygusuyla başımı eğdim. Gecenin bu saatine kadar yalnız baktığım fakir ve yaşlı bir kadın. Artık tam da acelem olduğu için yolumu daha sık kaybediyordum. Bu yüzden de yolu daha çok uzatıyordum. Birçok kez şu ya da bu çıkmaz sokağın ya da dönemecin sonundan geri dönüyordum.

Sonra dik bir sokağın başında içeriye doğru açılan yeşil bir kapı gördüm. O açık kapının ardında çok büyük bir elektrik lambasıyla aydınlanan küçük, sevimli bir avlu ve avluyu kaplayan yeşil barakanın altında, yere kehribar rengi üzüm salkımlarından oluşan büyük bir çit yerleştirilmiş. Bu çitin üzerine erkekler toplanmış, iki kişi birbirleriyle bir meyhane yarışmasına girmişti. Artık sözde meyhanelerde bağırان bir grup erkek çocuğunun sesleri göklere yükseliyordu:

-Güneş batarken yanımda ol!

-Güneş batarken dünya küçük olsun!

Henüz Abşeron Yarımadası'nın coğrafyasına hâkim olamadım. Düşündüm ki, acaba o Khirdalan neresi? Bu çocuklar gün batımında ruhu görme özlemiyle nerede kitap yazmışlar?

Ek A'nın devamı

Bu saatte, bu gece aleminde, bir grup peçeli kadın o avlunun yeşil kapısından sokağa çıktı. Karşı kaldırımında beni görünce hızla peçelerini örtüp yüzlerini başka tarafa çevirdiler.

Ama bu kadınların en arkasında kalan siyah ışıltılı kadın peçesini başının üzerine çekmemişti. Sonra ben onu tanıdım. O da beni tanıdı ve bir an gözlerimiz birbirine çakılı kaldı. Sonra istemsiz bir şekilde ileri doğru bir adım attım. Ben seslenmek istediğimde kız hemen işaret parmağını dudaklarına götürdü ve bana sus işareti yaptı. Buna üzülmiştim. Şehirli kızın bir kat yukarıdaki komşusuna gösterdiği bu kabalık benim kalbimi kırdı. Ama o zamanlar henüz gece bir kızın bir erkekle konuşmasının sakıncalı olduğunu bilmiyordum. Bu çok tehlikeli bir oyun gibiydi. Yanan bir kibrit çöpünü kuru baruta geçirmek gibiydi.

Kadınlar benim olduğum tarafa doğru geliyordu. Daha sonra kaderin saklambaç oyunu başlamıştı. O gece rüyamda kovaladığım siyah duvaklı kızın bir anda beyaz bir güvercine dönüşüp omzuma uçtuğunu gördüm. Eğer öyle olsaydı artık buna şaşırmazdım.

Kadınlar ağır yürüyüşleriyle topuksuz ayakkabılarını sürüye sürüye yürüyorlardı. Görünüşe göre bir düğünden ya da nişandan dönüyorlardı. Başlarında Gülnar Hanım vardı. Dedikoduya o kadar dalmışlardı ki arkalarındaki kızın ara sıra dönüp arkasına baktığını bilmiyorlardı. Yalnız bir gölgenin de o kızı takip ettiğinden haberi yoktu.

Sonra avluda, sokak kapısının koridorunun karanlığında durup bekledim.

İkinci katın sahanlığına ulaşmıştım ki sanki bir yerden atılmış görünmez bir kementle birdenbire tökezledim. Geri döndüm ve onu açık kapısının arasında dururken gördüm. Peçesi başından düşmüştü, sol eliyle peçesinin bir ucunu tutuyordu. Yüzünde sakin bir ifade vardı. Bana bir şey söylemek istiyor da unutmuş gibiydi. Şimdi yüzüme yakından bakarken gözleri bulutluydu.

O sustu diye ben de sustum ve bu sessizliğin pençesinden kurtulmak için:

-Denize gittim, diyebildim.

Ek A'nın devamı

- Bu saatte ne işin var deniz kaçıyor muydu?

- Beni çağırdı.

-Deniz mi?

- Deniz.

- Ne dedi?

- Dalgalarını dinletti.

Aniden aklı başına gelmiş gibiydi ve gözlerinde bir endişe gölgesi belirdi.

-Belki sahilde bir sorun yaşadın mı? Hiç kendinize acıdığınız oldu mu?

- Kalbim oraya, o deniz kıyısına mı gitmeli?

- Bu tarafta Bayıl tarafında batık bir şehir var. Bir kitapta o şehrin adının Sabayel olduğu, diğer kitapta ise şöyle yazıyor:

Bir "Yunan şehri". O şehrin battığını, sular altında kaldığını bunu yaşlılar bile bilmez. Bazen gece yarısından sonra o su altı şehirden bir deniz kızı sesi gelir. O sesi kim duyarsa duysun, o saat oraya gitmesi gerekir. Eğer siz bir ses duyduysanız Tutu teyze sizi Nardaran'a götürmeli!

Hiçbir şey anlamadım ve şöyle dedim:

- Hayır, önce Khirdala'yı görmek istiyorum. Gün batımında.

Hiçbir şey anlamadı, bir an kaşlarını çattı ve şöyle dedi:

- Khirdalan'da bir şey yoktur. Yaratık Nardaran'da.

Ve o anda arkamızdaki karanlıktan, odalardan biri öyle bağırdı ki ikimizi de ürktük:

-Yakut, nereye gittin, yanıma gel, geç oldu.

- Geldim anne, kapıyı kapatıyorum.

Ek A'nın devamı

Ve aynalı kapıyı yüzüme kapattı.

Zaten güneşin doğduğu tarafta, Kara şehrin üzerinde gökyüzü yükseliyordu. Küçük bir pencerenin bana bir şehir kızının mor gözleriyle gösterdiği muhteşem bir gece manzarası ve ardından derinlere kök salan gizemli bir nefes beni büyüledi. Karanlık, bu büyük şehirde ilk gecem, bir rüya gibi bitti.

* * *

Hava hâlâ çok sıcaktı ve bulutlu gecelerde bizim tarafımızda, şehrin üst kısmında evlerin siyah asfalt düz çatıları açık havada uyuyan insanlarla doluydu.

Teyzem bir keresinde bana şunu söyledi:

- Geceleri içerisi sıcak, çok zor uyuyorsun. Sana burada, pencerenin altında, çatıda bir yer yapayım, yere yatıp serince uyursun.

O gece, küçük odamın penceresinin altında, evimizin yanındaki komşu evin çatısındaki eski bir halının üzerindeki yatağıma uzandım, uyanıktım. Kollarımı başımın altında kavuşturdum ve yıldızlara baktım. Dağ köyümüzün gece gökyüzünde giderek daha parlak olan gökyüzündeki tanıdık yıldızlar, birbirlerine göz kırpmıyorlar, birbirlerini çağırıyorlardı. Sanki birbirlerine kızmışlar ve birbirlerinden yüz çevirmiş gibi kasvetliydim.

Sınavlara girdim. Ali Mürsel haklıydı, öğretmenler köyden gelenleri geri göndermemek için beni çok fazla zorlamadılar. Öte yandan yüksek öğrenimin geleceğimde oynayacağı role tamamen kayıtsızdım. Bu yüzden sınavları çok rahat geçtim, teyzem çok mutluydu. Ali Mürsel beni tebrik etti ve ben de köye sınavları geçtiğime dair bir yazı gönderdim.

Her zamanki gibi, rüyanın bilinmeyen bir anda bilincimi yıldırım hızıyla alıp götürdüğünü bilmiyordum ama gecenin bir saatinde o rüyadan uyanıp ayağa fırladığımı hâlâ unutamadım.

Ek A'nın devamı

Üzerime örttüğüm ince iplik battaniye gökyüzünde uçuyordu. Başımın yanındaki brandanın üzerine yığdığım dış kıyafetlerimden sadece yanıma sarılmış yakası işlemeli gömleğimi görebiliyordum. Çatıdaki baca güvendeydi. Terliklerim düşmüş ve şimdi bir top gibi üzerimde yuvarlanıyordu. Ayağa kalktığımda rüzgârın şiddetiyle sendeledim. Nefesim göğsüme sıkıştı ama yine de elimi şapkamı kaptırmamak için kendimi öne doğru attım. Ama geç kaldım çünkü bir sonraki rüzgâr aniden şapkayı pençelerinden yakaladı ve bir civevin üzerindeki kasırga gibi kendi etrafında döndürdü. Onu gökyüzüne kaldırdı. Sonra onu zarif bir uçuşla ve büyük bir hızla şehrin üzerine doğru uçurdu.

Artık her yerde, tüm komşu çatılarda büyük bir panik yaşanıyordu, insanlar boğuk homurtularla yataklarına tutunuyor, elbiselerini katlayıp çatıların üzerinden kaçıyorlardı. Sokaklardaki çok telli elektrik direkleri çınlayarak çılgınca ısıklık çalıyor, kapılar açılıyordu. Çarpan sokak kapıları takırdadı ve üst katların kırık pencere camları el bombaları gibi sokakların arnavut kaldırımlarına çarptı.

Bütün şehir için için yanan devasa bir şenlik ateşi gibiydi. Akşamın beyaz ışıkları, kum ve toz bulutu içindeki külle kaplı bir ocağın gözleri gibi donuk kırmızı renkte göz kırpmıyordu.

Giderek şiddetlenen fırtınalı rüzgâr, yakındaki dönemeçler ve çıkmaz sokaklar arasında sıkışıp kalmış bir yırtıcı hayvan gibi, korkunç yılanlar gibi, başını her yere savurdu. Öfkeden çılgına döndü ve korkunç hıçkırıklarla hıçkırdı.

Bu sırada teyzem panik dolu bir sesle pencereden bana sesleniyordu.

“Bu nedir teyze? Dedim ve pencereye gittim.

- Çıldırıldı artık evlat, daha yeni başladı. Bakü'nün kıyameti kopacak, acele et, içeri gel.

Yapacak hiçbir şey kalmamıştı. O gece deli adamla ilk tanışmam, sadece sürekli gözlerimin üzerine bastırdığım şapkaya da sonsuza kadar veda ettiğim bir tarihe dönüştü. Sabah erkenden gece vardiyasından dönen Ali Mürsel enişte şapkasının hikâyesini öğrenince ak bıyığını seğirdi ve şöyle dedi:

Ek A'nın devamı

-Ayağa kalk, sana bir şapka alalım, sandığa koyalım, Sonra liseyi bitirince ya fötr şapka takarsın ya da omuz sakallıların kabilesine katılırsın. Alışkanlık haline getirirsin."

Gidip bir kasket aldık, eve döndüğümde zavallı teyzem herhalde rüyasında kasket görmüş yaşlanan gözlerini silerek "Mübarektir." dedi. Yakut ise şaşkına döndü, kızardı, sinirlendi.

Vaxsey, Tutu teyze, dedi. Yılın bu zamanında bu şapka da neyin nesi? Yağmura düşmüş bir porselen parçası gibi, eskimek üzeredir. Teyzem dönüp Ali Mürsel'e sitemle baktı ve neden güzel bir şapka almadın?

Ali Mürsel de omuz silkti. O kendi istediğini aldı, dedi.

Günler geçtikçe Yakut, mor gözleri, sedef dişlerinin dizilişi, kırık kadife kaşları ve sık sık elinden düşen avuç içi telleriyle gözlerimin önüne öyle büyümlü bir perde çekmeye başladı ki. Saçları sol gözünün üzerine düştü, gözlerimi kapatacağım ama bu perde değil. Olmadı, gözlerimi açtım, bu perdenin arkasında dünya görünmez oldu, başımı alıp bir yere gitmek istedim ama Hâlâ habersizdim. Aşkın kementine kapılmış bir yürek için bu kementten kaçış olmadığını bilmiyordum.

Küçük odamın çatıya açılan penceresinin yanındaki yazı masasında oturuyordum ve bir saatten fazla bir süredir iki bilinmeyenli bir cebir probleminin çözümünü uğraşıyordum. Öğrencinin defterinden karaladığım ve kopardığım sayfalar masanın üzerine yığılmıştı. O sırada ikinci defter de siyahtı, nihayet bir ışık parladı, denklemin kör düğümü çözüldü ve hemen aklım başıma geldi. Kafesinin kapısı açık bir kuş gibi uçtu, bir yere gitti kalbim ve bir boşlukta asılı kaldı.

İçerisi karanlıktı ama kalkıp ışığı açmak için yerimden kıpırdamadım. Ellerimi çeneme koyarak şehrin ışıklarına baktım. Geri dönmek istedim. Aklım hep ondaydı ve birden onu çatıda, penceremin altında gördüm.

Belki uzun zamandır yüzünü görmediğim, sesini duymadığım bir rüyaydı? Hayır, oydu. Benim beyaz kuşum, benim beyaz mutluluğum.

Ek A'nın devamı

Pencerenin altındaki sepetten aldığı keten beyazları, yastık ve yastık kılıflarını, kırmızı işlemeli mendilleri çatının bacalarına sarılı direklerin arasındaki iplere mandallarla asıp giderdi.

Denizden kasvetli bir rüzgâr esiyordu. Şehirde yanan ışıkların sayısı sürekli artıyordu, Eğildi, kalktı, bazen dizlerine sarıldı. Rüzgârın kaldırdığı paltosunun eteğini indirdi, sonra döndü. Bir an bitkinlik içinde hareketsiz kaldı ve bu sırada doğduğu şehrin lambasının yandığı akşam sanki dönüp sadece ona bakmış gibi oldu. Kız şehrin o altın ışıklarının önünde adeta dans ediyordu. Beyaz bir hayalet gibi beyazların arasında bir girip bir çıkıyordu. Elleri iplerin üzerinde dönüp yürüyor, ara sıra kaşlarını çatarak arsız ve ani bir bakışla karanlık pencereme bakıyordu.

Sol elinin sinirli bir hareketiyle rüzgârın yüzüne savurduğu saçlarını geriye attı ve ışısız penceremin karanlığından korkmuş gibi arkasını döndü. Ben de ayağa kalktım ve elektrik düğmesine uzandım. Birdenbire tüm şehir alevler içindeydi. Şehrin üzerindeki gökyüzüne boğuk ve görkemli bir kükreme yükseldi, hava çalkalandı, pencere camları sarsıldı. Kalbim keskin bir darbeye kırıldı. Çatının diğer tarafında kızın göğsünden bir çığlık koptu ve tüm bunlar bir saniyenin başından o saniyenin sonuna kadar süren bir sürede birbirini takip etti.

Kendimi pencereden çatıya atmış, kızın peşinden koşmuştum, Şimdi onun dönüp bana doğru koştuğunu gördüm, sonra birbirimize vardığımızda solmuş beyaz mutluluğuma ilk kez sarıldım.

Ne olmuştu, yanan bir kuyruklu yıldız mı gökten yeryüzüne düşmüştü? Yoksa kayalar bir yerlerde denize mi uçmuştu? Henüz hiçbir şey anlamamıştım, sadece kollarımda titreyen kişiyi sakinleştirmek istedim:

"Korkma" dedim. "Korkma, ne olduysa bitti."

- Ne bitti, dedi.

Bak oraya, Bayil'e doğru... Bakın alev ne kadar büyümüş gökyüzüne.

Ek A'nın devamı

Başımı çevirip baktım ve daha önce hiç görmediğim korkunç bir manzara karşısında donup kaldım. Gün batımında Bayıl tepelerinin arkasından çıkan devasa bir ateş sütunu, siyah-kırmızı diliyle adeta gökyüzündeki bulutları yalıyordu. Bazen siyah duman katmanları içinde boğuluyor, bazen kaynıyor, taşıyor, duman katmanları üzerine yuvarlanıyor. Yeniden göğe sıçrarken kükremesiyle sağır ediciydi. Kız ise göğsüme sığınmış duruyordu ve alevi zaman zaman kararıp dumanı kızaran o uğursuz meşaleye baktı ve anlatı.

- Denizin içinde bir yer var. Şıklar köyünün diğer tarafında... Geceleri kayıkla oradan geçenler kibriti yakıp denize atınca suyun yüzeyi alev alıyor. O zaman... Şimdi deniz patladı, su yarıldı ve bu ejderha kafasını oradan, topraktan, denizin dibinden çıkardı...

Gece gerçekten korkunç bir peri masalına benziyordu. Eğer kız, korkmuş bir çocuk gibi rüyasında denizi havaya uçurduysa ve bu ateşli ejderhayı suyun altından, denizin dibinden çıkardıysa belki de haklıydı.

Artık tüm evlerin sokak balkonları ve düz çatıları kalabalıkla dolmuştu. Bu insanların arkasında gruplar halinde duran siyah peçeli kadınlar başlarını kaldırıp ellerini semaya uzatıyorlardı.

Bu sırada iki patlamanın kıvılcıkları yine birbirini takip etti. O muhteşem ejderha, başını gökyüzüne kaldırmış, çok aşağılardaki deniz sularını, yukarıdaki yıldızlı uzayı ve geri dönen bir çift beyaz güvercini kırmızımsı bir renge boyadı.

Zaman zaman teyzemin pencereden gelen sesini zar zor duyuyordum:

- Yunus, neredesin?

Yakut ayağa kalktı, kollarımdan çıkmaya çalıştı ama kollarımın halkasını kıramadı ve ben de başı göğsümde kalbimin atmasına neden olan beyaz mutluluğumun heyecanı ile değişen bir sesle teyzeme cevap verdim.

- Buradayım teyze. Bunun ne olduğunu biliyor musun?

- Çok şaşırtıcı, kavisli ateş topu çarptığında yangın çıktı.

Ek A'nın devamı

Gece karanlık bir rüya gibiydi ama teyzem korkak bir kız değildi. Yaşlı bir sondajcının karısıydı ve görünüşe göre o korkunç olayı daha doğru anlamıştı.

"Ali Mürsel enişteyi merak etme teyze", dedim. "Ben gidip haber getireceğim!"

Bu sefer sağ elini kollarımın arasına alarak göğsümü tuttu ve öfkeli bir fısıltıyla şöyle dedi:

- Nereye gidiyorsun? Bu saatte ordu muhtemelen serserilerin ve çocukların ortalıkta dolaşmasını engellemek için oraya gidiyordur.

Bırakın beni, teyzem izliyor.

Teyzem bize bakmadı baksa bile beyazlar arasında beyaz güvercinimi göremezdi ama o anda teyzemin yanında beliren Yakut'un annesinin tiz sesi çınladı, kulaklarımızda:

- Haydi Yakut neredesin? Elbiselerini topla ve aşağı in, gece gökten yağmur yağacak, elbiselerin telef olacak.

"Hemen geliyorum anne!" dedi ve beni öyle bir kuvvetle göğsümden geriye doğru itti ki kollarındaki güce hayret ettim.

Sonra pencereden yine annesinin sesi geldi:

-Sesine, ağzına ne oldu yoksa korktun mu?

- Evet, çok korktum.

- Eve gel, büyükannene söyleyeceğim, o seni Childag'a götürecektir.

Teyzem ve kızın annesi de pencereden dışarı çıktılar.

Abşeron'a ait halk hekimliği türleri hakkında hiçbir fikrim olmadığından buranın adının Childag veya Jehildağ olduğunu düşündüm. Büyükannenin kızı nereye götüreceği konusunda endişelenerek yavaş yavaş şöyle dedim:

-Büyükannen seni neden Childag'a götürsün, senin o köyde, o dağda ne işin var?

Gözlerini kırptırdı ve şöyle dedi:

Ek A'nın devamı

-Yalnız ben değil, sen de kaçırılmalısın.

- Neden ben?

- Az önce yakalandınız. Childag madeninde isimleri olan insanlar o kadar güzel boyanmış ki, ertesi gün isimlerinden eser bile kalmıyor.

Aha dedim kendi kendime, beyaz mutluluğumun iyi yırtılan pençeleri var!

Sonra ona yardım ettim. İplerden sarkan beyazları toplayıp gitti. Ben de çatıda yalnız kaldım. Gökyüzü artık donuk bir bakır rengine bürünmüştü. Şafakta yıldızlar erimiş ve altın rengi pusun içinde kaybolmuştu. Onlar da gün batımında solmuş gibiydi. O aralıksız ve görkemli kükremenin sesi hâlâ duyulabiliyordu.

Şapkamı kafama takıp sokağa çıktığımda teyzeme bir haberle döneceğimi söyledim ve buradan, şehrin üst mahallesinden, hemen arkamdan geçen araba yoluna doğru ilerledim. Bayıl Tepeleri...

Bir saat yürüdükten sonra Bayıl tepelerinin gün batımı tarafındaki yamaçlarının insanlarla dolu olduğunu gördüm. Bu kalabalığın içinde çok sayıda erkek çocuk vardı. Kayalara oturup dizlerine sarılan yaşlı adamlar vardı. Peçeli ve peçesiz genç kadınlar da kucaklarında uyuyan bebekleriyle geldiler. Gece buraya bu korkunç manzarayı görmek için gelmemişlerdi. Belki de her biri o ateşli ejderhayla göğüs göğüse savaşan sevdiklerine duyduğu endişe duygusuyla buraya getirilmişti.

Kalabalığın arasından geçip yokuş aşağı inmiştim. Burada, deniz ile dağ eteği arasındaki bölgede inşa edilen yeni petrol madeninin sondaj delikleri arasındaki yolda, kırmızı elleri olan bir çocuk tarafından yolum kesildi. Kolu bandajlıydı.

-Bekle yoldaş, neredesin?

Başımın yanık deliği işaret ettim:

-İşte eniştem orada, evde onun için endişeleniyorlardı.

- Geri dönün ve evdekileri sakinleştirin ki can kaybı olmasın.

Ek A'nın devamı

- Hayır, adamın kendisini görmek istiyorum.

- Bu adam kim ve ne iş yapar?

-Maden ustasıdır, adı Ali Mürsel'dir. Aslen Emircanlı'dır. Ali Mürsel'i tanıdı. Çünkü Sondajcı Ali Mürsel Abşeron'da açtığı en derin petrol kuyularıyla ünlüydü ve büyük, gösterişli resimleri sıklıkla gazetelerin ön sayfalarında basılıyordu.

Çocuk beni biraz daha ileri götürdü, yolun yarısında başka bir kişiyle bir odada telefonla konuştu.

Burada, cehennem meşalesi hâlâ birkaç yüz metre ötedeyken ateşin yakınında denizin suları kaynıyormuş gibi, bir yerden havaya beyaz buhar katmanları yükseliyor ve sıcak hava dalgası insanların gözlerine esiyordu. Hayvanlar ve insanların hepsi aralıksız kükremeden şaşkına dönmüştü. Ağızları açılıyordu ama sesleri duyulmuyordu.

Eli bandajlı çocuk bana bağırdı:

-Orada otur.

Dışarıda, kapıda, önde sadece asker sesi var; itfaiye arabaları var. Seni oraya sokmamıza izin yok, orada otur ve bekle. Ustaya mesaj atarız, şansı varsa buraya kendisi gelecektir...

İki kişilik küçük bankta uzun süre oturdum ve bir dakika sonra yüzüme çarpan cehennem sıcaklığından kan ve ter içinde kaldım. Odada oturan ve telefona cevap veren çocuk dışarı çıktı. Alnındaki teri mendiliyle sildi ve ateşe baktı. Başını dönüyor gibiydi. O da bana baktı, kaşlarını çatı ve tekrar içeri girdi.

Çok bekledim. Ali Mürsel eniştem çıkmadı, kalkıp geri dönmek istedim ama tereddüt ettim. Bazen dönüp arkama baktım bazen odaya baktım belki o sarı telefon çalar diye. O sırada içerdeki çocuk ayağa fırlayıp odadan çıktı ve şöyle dedi:

- İçerden haber alamıyoruz. Sabret otur bakalım. Gerekli tüm önlemleri aldık ama yine de kaza oldu. İtfaiyeciler daha önce böyle bir yangınla karşılaşmadıklarını söylüyorlar. O tarafa mesaj gönderdik, cevap güzel olacak umarım.

Ek A'nın devamı

Çocuk tekrar içeri girmişti, zincirlendiği telefonun yanındaki küçük bir masada oturuyordu.

Ali Mürsel'in kazılan kayayı avucuna alıp kokladığını görünce, bizim dağ köyümüzdeki yaşlı Diyar'ın da eğilip ayaklarının altından bir avuç toprak alıp kokladığını hatırladım. Toprağın ne olduğunu hatırladım. Yeteneği vardı ki bu çalışma için daha bilgili ve kârlıydı. Her zaman ne olduğunu anlardı.

Ali Mürsel'in sesini başımın üstünde duydum:

- Teyzenin seni buraya gecenin bu saatinde gönderdiğini mi söyleyeceksin?
- Hayır, evden çıkarken teyzeme sadece haber ile döneceğimi söyledim.
- Peki, burada oturup somurtmanı gerektirecek kadar önemli olan neydi?
- Bu kulübenin yanında sıkışıp kalacağımı, tutsak kalacağımı bilseydim...
- Dinle köy çocuğu, ben otuz yıl boyunca, o zavallı karımı geceleri sadece sen geldiğinde beri endişelendirmedim. Mesleğimiz böyle bizim.
- Tamam Ali Mürsel enişte, ben şehre dönüyorum.
- Çocuk bu saatte şehre yürüyerek dönecek! Bin görelim.

Arkamı döndüğümde Abşeron'da gazalak denilen iki tekerlekli bir arabanın yolda durduğunu gördüm. Ali Mürsel ile ben o gazalaka bindik

Belki bu saatte Ali Mürsel, ağır düşüncelerini kafasından atmak için etrafındaki bahçeye ikinci kez taş attı. Ben büyük şehrin kibrine küçük bir dağın kibriyle karşılık verdim. Ali Mürsel yorgun düşmüştü, başı aniden göğsüne eğildi. Omuzları indi, onu anlamıştım. Çünkü bu yaşlı adamın o cehennem ejderhasıyla göğüs göğüse çarpışmasının yorgunluğu o an benim de üzerime sinmişti. O gece ona, geçip giden gece denizinin yorgunluğunu hatırlattı.

Ek A'nın devamı

Sabah hava açıkken kulübeden çıkıp bahçeye girdik, bütün gece uyumayan iki kadından biri üst kattaydı, diğeri bir kat aşağıdaki camdaydı. Yukarıdan aşağıya bakan yaşlı kadın teyzemdi. Ali Mürsel'i sağ ve sağlıklı görünce bir an gözleri parladı, sonra bakışlarını bana çevirdiğinde bütün gece yaşadığı endişeyi yüzünde gördüm. Zavallı karısı sağ elinin iki parmağıyla yüzünün sağ yanağına dokundu, öyle bir çimdik koparmıştı ki başımı eğdim ve bir dağ şimşek gibi bir kat aşağıdaki cam pencereden bakan gözlerde koruma aramaya çalıştım. O mor gözlerde bir parıltı parladı ve cam pencere bir çatlamayla yüzüme kapandı.

İlerleyen günlerde Karaşehir ufuklarında güneş doğarken şehrin üzerindeki gökyüzünün bakır kırmızısı solup güneş ışınlarıyla yıkanmış ancak duman tabakaları bir kavis halinde üst üste yığılmıştı. Gün batımında gökyüzü her geçen gün kocaman bir şemsiye gibi biraz daha kabarıyor ve gittikçe genişleyen alanları siyah eteklerle kaplanıyordu.

Ali Mürsel günlerce eve gelmedi ve geldiğinde bize sadece şunları söyledi:

- Zorba bir ejderhadır, durmaz.

Ve tam bir ay boyunca o ejderha hiçbir boyunduruğun altına girmemişti. Başındaki dağ ağırlığındaki çelik başlıklar her seferinde vızıldayarak gökyüzüne yükselmiş, durmak bilmeyen kükremesiyle büyük bir şehrin uykusunu çalmıştı. Bir an, kırmızı benekli cehennem nefesiyle şehrin gün batımı ufuklarına baktı, bir perde çekti. O geceler, yüreğimdeki yalnızlıktan kurtulmak için uçları gün batımının kırmızı ufuklarına dayanan sokaklarda dolaştım. Eve dönerken penceremin önünde uzun süre durdum. O siyah asfalt çatı, ne zaman beyaz mutluluğum orada görünse, o çatı gözümde en güzel yer oldu. Artık bir aydan fazla oldu gece gündüz boş kaldı, hatta bir ay oldu. Settar'ın beyaz güvercinleri gelip o çatıya konmadı ve bir ay boyunca Bakü'nün geceleri kırmızıya boyandı.

Rüyalarım siyah beyazdı.

* * *

Ek A'nın devamı

O akşam aniden, şehre öyle bir sessizlik çöktü ki sanki bütün şehir bu ani sessizlikten şaşkına dönmüştü. Zaten bu sessizlik beni tam o anda penceremden çatıya fırlattı ve o kızıl ufukların kızılığ ı artık gitmişti. Ejderha yere düşmüş, yatıyordu. Ağzından çıkan dili kararmıştı ama kuyruğu henüz ölmemişti. Ölmeden önce dünyaya üflüyordu. Kuyruğuyla nihayet bu akşamın ilk yıldızı gökyüzünde parladı ve ölü gözleri bu yıldızı görünce tüm hayatı bedenini terk etti.

O akşamın ilerleyen saatlerinde bütün yıldızlar bembeyaz bir ışıkla gökyüzünde parlıyordu. Uzaktan deniz kenarındaki sokaktan müzik sesi geliyordu ve bu akşam arabadan inen Ali Mürsel tek bir kelime söyledi:

"Tamam" dedi ve ölü gibi uyuyarak yere düştü.

Bir kat aşağıda beyaz mutluluğum da panjurların tüm pencerelerini açtı ve o açık pencerelerden birinden başını uzattı. Küçük Settar'ın yanından uçan beyaz güvercinlere baktı ve sonra yavaş yavaş bir şeyler okumaya başladı. Hüzün şarkısının sözlerini çıkaramadım ama ses beni çocukluğumun unutulmuş bir gününe, beyaz bahar yağmuru altında yalınayak ve başsız durup bir şeyi amansız bir bekleyişle beklediğim o güne götürdü. Çok bekledim o an ama hiçbir şey olmadı.

Ama şimdi, bir saat sonra odam karanlıkla dolduğunda ve ışığı açmak için kalktığımda bir mucize gerçekleşti. Onu, beyaz mutluluğumu, evin damında gördüm.

Elbiselerini asmak için çatıya her çıktığında başı açıktı. Palmiye saçları omuzlarına düşüyordu. Yürüyüş şekli, ellerinin uçuşu, yaydığı battaniyenin arkasında kaybolması bambaşka bir hâl alıyordu. Adeta dans ediyordu. Şimdi nereye gitmek istiyordu, aceleyle mavi beyaz yelesini başına atmış, yolda şaşkına dönmüş ne yapacağını bilememiş ne geri dönmüş ne de ileri gitmiş, kendine yer bulamadığı için uçurumun kenarından aşağı uçmuş. Damı uçmaya çalışan bir kuş gibi geri döndü ve elbiselerini astığı çift iplere takılıp kaldı. Başını kaldırdı ve sanki yolunu kaybetmiş gibi gökyüzündeki yıldızlara baktı. Gece çöldeydi ve şimdi yönünü belirlemek için o yıldızların arasında kutup yıldızını arıyordu. Her yer o kadar karanlıktı ki ne yakın ne de uzak bir ışık, bir işaret göremiyordu.

Ek A'nın devamı

Bu arada şehrin ışıkları tüm beyaz ışınlarıyla birbiri ardına ona doğru uçuyordu ve iki adım ötedeki pencerenin arkasında, atan bir kalp, kapatılan bir kapıyı çalıyormuş gibi görünüyordu.

Sonra birdenbire sanki bir şey duymuş gibi arkasını döndü, karanlık pencereme baktı, daldan at kovalamış gibi koşarak geldi. Derin bir nefes alarak pencereme doğru koştu ve sanki bakıyormuş gibi gözlerini kapadı. Beyaz güvercin bir girdapta ellerini odamın karanlığına uzattı ve şöyle dedi:

- Neredesin, acele et, elimi tut ve bana yardım et! Kendimi öne attım, kollarından tutup havaya kaldırdım ışığı açmak istedim.

"Yakmayın" dedi, "Bir süre burada karanlıkta oturmak istiyorum."

O zaman ne derse desin sözleri küçük odamın karanlığında kafesteki kuşlar gibi uçuşuyordu ve ben kör bir adam gibi onu aramaya başlamıştım. Çünkü dilimiz birbirini anlamayan iki yabancının diliydi.

Hâlâ çok küçüktü ve bir sonbahar akşamı annesi ona ninni çaldı ama uyumadı. Çünkü babasının gelmesini bekliyordu ve ziraat uzmanı olan babası bir tatil için Eşvalan'a dönüyordu. O akşam Çağan bahçelerinden küçük kızı için cebinde iki tane tarçın lekeli, turuncu renkli mumla at getiriyordu ama daha yarı yola gelmeden kurşunladılar. Yere düştü. Atı ölümcül yaralı sahibini bırakıp kaçmadı. Sabaha kadar başında kişnedi.

Büyük amcası şehirde arabacıydı. Büyüdüğünde evsiz kalan annesiyle birlikte onu şehre taşımış ve koruması altına almıştı.

Bugün akşam pilav ve kuru üzüm yedi çünkü büyük amcası kendisinin ve eşi Gülhanım'ın yarın akşam onları ziyaret edeceklerini haber vermişti.

Aniden başı o kadar ağrıdı ki hırıltılı nefes almaya başladı. Annesinin başı ağrıdığı için gözleri kapalıydı. Yakut'a dışarı çık ve çatıda biraz hava al demişti.

Burada çatıda tuhaf bir rüya geçiyordu yüreğinden, eğer Tutu teyzenin kızı olsaydı her akşam bu çatıya çıkar ve her defasında teyzemin oğlunun penceresine fındık büyüklüğünde küçük bir taş atardı.

Ek A'nın devamı

"Ne mutlu dağ köyünüzün başlarına asla siyah ya da beyaz bir örtü takmamış kızları. Tutu teyze bir keresinde bize, biz gençken bir grup kız olduğumuzu, eteklerimizi dizlerimize kadar giydiğimizi, ayaklarımızı pınarın altından akan suya salladığımızı, sakız çiğnediğimizi ve gelen oğlanlarla konuştuğumuzu anlatmıştı. At sırtında ve bize kendilerini gösterdiler."

Ve bunca vadiden, tepeden aynen şunu söylüyordu ve içimde oluşan panik duygusu yüreğimi öyle bir mengeneye aldı ki:

- HAYIR! - Söyledim.

"Neden olmasın" dedi, "Sen benim teyzemin oğlu olmak istemez misin, ben de senin teyzenin kızıyım?"

- Hayır, yedi geri adım atan uzak akrabayı bile istemem.

- Neden canım?

- Çünkü sen annemin gelini olacaksın!

Ali Mürsel'in kooperatiften alıp bana verdiği o çalar saat ve her sabah bana bağırان o saat beni ağır hayallerimden çekip çıkardı. Şimdi boşluğa düşen bu sessizlik ve karanlıkta o saatin kalbi deli gibi atmaya başladı.

Arada bir karanlığın içinden beyaz mutluluğumun titreyen ve değişen sesi geliyordu:

- Ah, sen hâlâ çocuksun gözümün nuru...

"Çocuk ya da yaşlı bir adam olmamın bir önemi yok." dedim. "Çocuk olsam bile sadece seni severdim. Yaşlı bir adam olsaydım da peşinden sürünerek kendimi rezil ederdim.

Bu ay ışığında artık o sonbaharın beyaz gülü kadar narin, solgun ve biraz soğuktu.

Başını kaldırdı ve şöyle dedi:

-Tutu teyzeyi sinemaya götür Yunus, Ali Mürsel amcanın şehirde başını kaşıyacak vakti olmadığını kendin görüyorsun.

Ek A'nın devamı

"Forum" sinemasında eski moda bir film var, izleyenin gözleri doluyor. Önce sen gidiyorsun, üç bilet alıyorsun, sonra kapıda durup bekliyorsun. Tutu teyze peçe takıyor başını eğ, annemden izin iste, başıma bir örtü örtüp beni de yanına al. Orada üçümüz yan yana oturup o filmi izleriz. Ağlıyorum, içimi döküyorum ama sen sanki bizi fark etmemiş gibi yap.

O sırada çatıdan ayak sesleri gelmiş gibi oldu ve birisi pencereden geçti.

Bu koca dünyada, sığınağımız olan bu evin damı, gecenin bu saatinde kim olabilirdi?

Kalkıp pencerenin önüne gittim, o da koşarak içeri girdi. Arkamdan sarıldı ve nefesini tuttu.

Çatıdaki küçük Settar'ı gördük.

Ay ışığının aydınlattığı çatı penceresinin dışındaki bacanın yanında duruyor, gökyüzündeki yıldızlara bakıyor. O yıldızlarda Yakut'a sesleniyor:

- Gülbacı aşağı gel, annen arıyor.

* * *

O gün okuldan sonra öğrenci komitesinin hazırlık kurslarının bir toplantısı daha vardı. Akşam geç saatte eve döndüm ve o akşam avlu kapısından üçüncü kata çıktığımda evin tüm katlarını gördüm. Büyük bir ev, o katların tüm pencereleri ve o katların tüm pencereleri, hatta üçüncü katın çatısındaki küçük Settar. Kuşhanedeki beyaz güvercinlere de dün gece Yakut'un amcasının yeğenini büyük oğluna evlenme teklif ettiği söylendi. Yakut'un annesi o sırada kabul etmiş ve Yakut'un amcasının eşi Gülhanım da kızın parmağına nişan yüzüğü takmış.

Ve sonra... Gerisini dinleyemedim çünkü bir anda kafamda patlamaya başlayan uğultusundan başka bir şey duymadım.

Aşağıdaki akşamlardan birinde teyzem odama geldi, ışığı kendisi açtı ve şöyle dedi:

- Evde olmadığını sanıyordum, neden karanlıkta oturuyorsun?

Ek A'nın devamı

-Avludaki gürültünün durmasını bekliyorum. Sonra ışığı açıp çalışmaya başlayacağım.

- Aynen öyle, son günlerde bahçemiz eğlence hamamına döndü. Yarın kızı taşıyacaklar, otuz araba dolusu insan gelip kızı alacak diyorlar.

- Hangi kız teyze?

-Sanki o bahtsız kızın nasıl bir kız olacağını bilmiyormuşsun gibi.

Odanın havası yetmiyordu, kalktım pencereyi açmak istedim. Pencere açıldı, pencere kenarında oturuyordum, teyzemi dinledim. Teyzem şöyle dedi:

-Düğüne bütün komşular davetli, ne yapacağımı bilmiyorum. Gitsem mi gitmesem mi?

-Neden gitmiyorsun? Köydeki yaşlı kadınlar bile cennette düğün olduğunu duyarlarsa bir merdivene yaslanıp cennete çıkacaklarını söylerdi. Gidersen sen de mutlu olursun!

-Nasıl ağladığını görseydin böyle bir şey söylemezdin. Ne olursa olsun kuzeni. Annesi kızı baskı yapmış.

- Bu bir muamma teyze, bir kara karganın yanındaki yavru güvercin.

- Dinle Yunus, bilet almamı ister misin?

- Sinemaya?

-Film nedir?

Köye, tren bileti alayım, beş on gün köyü dolaşsan, deden senin için kuzu kessin, sabah annen sana kaymak yedirsin, görüyorum ki derslerin çok iyi. Biraz buralardan uzak kalsan sana da iyi gelir.

-Dün bu ayın maaşını aldım teyze, bilet alacak param var. Bir kısmı da bir yıl daha cebimde kalacak.

- Yıl nedir? Sana bir şey söylediğimize pişman olduk. Gidip gelirisin. Bir yıl köyde ne yapacaksın?

Ek A'nın devamı

- Avlanmaya başlayacağım ya da kaza merkezinde kursa gideceğim ve geri dönüp kollektif çiftlik atlarıyla ilgilenen sağlık görevlisi olacağım.

Ve teyzem ilk kez öfkesini kontrol edememişti.

-Hayır, dedi. Sadece onu bir müddet görmemek için gidiyorsun. Burada okuyacaksın. Liseyi burada bitireceksin ve sonra Karaşehir'deki o büyük fabrikalardan birinde yönetici olacaksın!

Sonra zavallı kadın ne diyeceğini bilemedi ve ne yaptığıının farkına varmadan kalkıp gittiğinde duvardaki elektrik düğmesini çevirdi ve ışık söndü.

Son zamanlarda her gece sabahları gözlerim iri iri uyanırken, şimdi sanki üzerimde elbiselerle demir yatağında yatıyormuşum gibi biraz dinlenmek isterken tam o anda uykuya dalmam çok tuhaf.

Sonra gecenin bir vakti aniden uyandım. Kalkıp ışığı açmak, saate bakmak ve biraz yazmak istedim ama gözlerimi açtığımda beyaz bir hayaletin masanın başında oturduğunu gördüm. Yarısı ay ışığıyla dolu olan odamda yatağımın başucundaydım. Siyah bir elbise giyen bir hayalet, sol elini kaldırıp bileğini dudaklarına bastırdı ve gözlerini kırpmadan tepeden tırnağa yüzüme baktı.

Geriye kalan tek şey buydu, beyaz mutluluğum beni terk etti ama o hayaline siyah bir elbise giydirdi ve bana bir gece yarısı ziyaretçisi gönderdi.

Çok güzel, şimdi bu hayal dilini açsa ve bana bir söz söylese çok mutlu olurdum. Bu dünyada artık derdimiz kalmaz. O hayalet gerçekten de dilini açtı, dudaklarını bir anlığına sol bilekten uzaklaştırdı ve şöyle dedi:

-Bir parça saf beyaz bez olsaydı.

Kalktım, oturdum ve çıplak elimi onun saçlarının üzerine koydum, yüzüne koydum, sonra başımı dizlerinin üzerine koydum ve şöyle dedim:

-Ne söylersen söyle, sesini duyarsam şaşırmam. Yine çok sessiz ve çok yorgun bir ses geldi kafamdan:

Ek A'nın devamı

- Kan kesilmez, bir parça saf beyaz bez bulup getirsen. Deli gibi ayağa fırladım:

- Ne kanı? Hangi beyaz?

- Pencereden girdiğimde camdı, her neyse bileğimi kesti. Ne oldu sana, neden düşüp elbiselerle uyudun?

- Tuza ihtiyacın var, Tutu teyzede tuz var.

- Bak dolapta temiz bir eşarp var mı?

-Tutu teyzeyi uyandırmayacağım. Tuz ve bezin nerede olduğunu biliyorum.

Yan odaya koştum, raftan tuz ve bezi aldım. Bana öyle geldi ki teyzem kanepedeki yatağında hareket ediyordu ama ses çıkarmadı.

Geri döndüm, ışığı açmak istedim ama açılmadı.

"Yakmayın" dedi, "Ay ışığı yeter."

Yaralı bileğine tuz döktüm, canı acıdı. Sonra bileğini bandajla sarmaya başladığımda şöyle dedi:

-Bir saattir burada oturuyorum. Ay ışığında yüzüne baktım, ağladım. Al bu atkıyı, gözyaşlarım sana hatıra kalsın.

-Dün ilk defa maaşımı aldım, dedim. Sana son kez yalvarıyorum, burada dur ve trene binip istasyona, Tiflis'e ya da Moskova'ya git. Sonra buluşuruz.

- Çocukça olma Yunuscan.

-Tanrım, sen gerçek bir çocuksun ve benden bir yaş küçüksün.

Ben bir kıyım, dedi. Bir kız olarak, her zaman yaşımdan büyüğüm. Ben bir kıyım ve kim bir kız olarak doğarsa sonra boynunda zincir olan bir köleydi.

-Dağ köyümüzün başörtülü kızlarından biri olsaydın bu sözler yerine bana şunu söyledin.

Ek A'nın devamı

Bir anda gözleri öyle bir öfkeyle parladı ki sözlerim yarım kaldı ağzımda ve bir anda yine bir anda alevlenen o sonsuz kadın kıskançlığı yüzümde alev almış gibi oldu.

-Ne derdim? Cesur değil misin? Al beni, kaç. O zaman bana nasıl bakacaksın. Ailen barışır mı seninle?

- Sakin ol, dedim, senden sonra ben de bu şehirden gideceğim.

- Hayır, dedi ve sağ eliyle sol elimi tuttu:

-Ben ona kalbimde başkasının olduğunu kendim söyleyeceğim. İlk akşam beni evinden atsın. Peki, ailesinin evine dönen bir kıza nasıl davrandıklarını biliyor musun? Bakalım mahlukatın gözünde rezil olan bir kıza yaklaşabilecek misin?

-Mahlukatın gözünde bir değil yüz defa rezil olsan sana sırtımı dönmem bembeyaz güvercinim.

Üzüldü, ağladı ve şöyle dedi:

-Bu söz bana ömrümün sonuna kadar yeter. Şimdi onu çıkar ve bana beş kopek ver.

Hiçbir şey anlamadım. Gözlerim bağlıydı.

- Cebinde beş kuruşun yok mu?

-Neden olmasın, bir aylık emekli maaşımı aldım dedim ama anlamıyorum.

-Ay ışığında yüzüne bakarak ağladığımı daha önce söylemiştim, bu atkıyı gözyaşlarımla ıslattım.

Yaşım sana hatıra olarak kalsın ama atkı bağışlamak sonsuza dek ayrılığa yol açar. Onu çıkar ve bana beş kopek ver ki atkıyı benden satın almış olacaksın. Para ödüyorum. Dinlemedim. Öfkeden boğuldum, elini cebime koydum ve cebimden beş kopeklik bir bakır para buldum.

Amcasına şükran duygusuyla kendini feda ederek beni ölümden acı bir ayrılığa mahkûm edip beni terk ediyordu. Bir yandan da hatıra olarak verdiği el büyüklüğündeki atkı ayrılık getirmesin diye benden beş kopek alıyordu.

Ek A'nın devamı

Ve o gece ilk kez kadın mantığı denen bir muammayla yüz yüze geldiğimi henüz bilmiyordum.

O gitmişti. Kaldırdım yastığımı öyle sevgili emanetini yastığımın altına sakladım ki hep başımın altında olsun ama yastık elimde kaldı ve o hasret, o köy hasreti yüreğimde. Şehre geldiğim günden beri bu yastığın altında kalan dağlar, şimdi sanki birdenbire uyanmış gibi atlayıp kalbime sarıldı...

Oturmuş, Ali Mürsel eniştemin teyzeme okuyacağı küçük bir mektubu aceleyle yazıyordum ve o gece hava kararmadan istasyona geldim.

Bu sefer dönüşte vagonun camına yaklaşmadım. Ardı ardına gözümün önünden geçen sahnelerin heyecanı izlemem benim için yeterliydi. Trenden indim. Küçük istasyondaki araba, o istasyondan bizim tarafa doğru beni taşıyan sakallı Malakan yaşlı bir adamdı. Güçlü yük atlarının bulunduğu faytonda bana yer verdi.

Yaşlı Malakan, başından geçenleri ve hatırladıklarını köylerimizin güzel lehçesiyle anlattı. Yol boyunca bir kez bile Rusçaya geçiş yapmadı, ben de dinledim.

Akşam köye vardım. Her gece birbirlerini çağıran tiz ve hüznü sesleriyle hiç tanımadığım kuşların sonsuz seslerini dinlemek için dışarı çıktım.

Kanepenin üzerinde uyuyordum ama içerideki karanlık odada annemle babamın fısıldaşmalarını da duyuyordum.

-Başımızı öne eğdi, dedi babam. Okuyamadı, geri geldi. Şapkasını da rüzgâr alıp götürmüş. Pişmiş tavuğu yemeye geldi.

-Öyle deme. Kötü rüya görüş, yüreği kabarmış. O yüzden de bizi ziyarete gelmiş.

- Peki, rüyanızda her siyah beyaz gördüğünüzde yol bembeyaz olacak ve bu bize bir nehre mal olacak öyle mi?

- İyi çalıştığı için çocuk aylık maaş alıyor, arabanın ve trenin parasını kendi cebinden ödüyor. Ne teyzesi ne de Ali Mürsel'den bir defa bile para almamış.

- Ne diyor, dönecek mi yoksa burada mı kalacak?

Ek A'nın devamı

-Çok yorulduğum anne, sonra konuşuruz dedi.

- Yorgun çocuk! Oraya taş mı taşıdı, yoksa Anzali'den gelen İran gemilerinden kuru üzüm ve pirinç balyalarını mı indirdi?

- Dersler çok zor, çocuk geceleri uyumuyor, baş ağrısı oluyor.

- Peki, yarın kalkıp köyde dolaşacak mı?

-Umbay geldi, ava çıkacaklar.

- Ne avı?

- Yaban domuzu avı.

- Tencereye domuz eti mi koyacaksın?

- Etimi dökme.

- Geyik avına giderdi ve akşamları biraz et alırdı ve eve dönerdi.

- Hayır, önüne bir geyik çıkarsa ateş etmeyeceğine yemin etmiş.

-Neden?

-Vicdanlı bir çocuk.

-Domuzun ruhu yok mu? Yoksa domuza kurşun çarptığında neşeleniyor ve damarlarından kan yerine su mu akıyor?

Ve annem bağırdı:

-Niye karıştırıyorsun beni, kendi derdim yetmez bana, artık sazlıklarda gezinen yaban domuzunun derdini de çekmek zorundayım?

Annemi böylesine şeytani bir ata bindirdikten sonra babam her zaman gergindi ve şimdi bile sesi kısıktı.

Ek A'nın devamı

Hava aydınlanınca Umbay geldi ve saat dokuzda Umbay ile buluştum, Umbay benim yaşımdaydı, çocukluk arkadaşım. Şimdi beni memnun etmek için getirdiği iki tüfeğin tek namlusunu alıp namlusunu yerine koydu. Amcamın üç halkalı nişangahlı çift namlusu, bir Sauer namlusu, "Günaydın." dedikten sonra omzumda.

Diğer arkadaşlar Sarı Kaya'nın altında bizi bekliyorlardı, oradan aşağı iner, sazlıklarda avlanmaya başlarız.

Ama köyden yeni ayrılmış, kavunların arasındaki patıkaya adım atmıştık ki önümüzde yukarıda koşan bir tavşan gördük.

- At, dedi Umbay.

- Tavşan mı?

-Tüfek kurulu, ateş et. Silahınızı kontrol edin, bakın aşağı mı saçılıyor yoksa yukarı mı ateş ediyor.

Ateş ettiğimde meşhur tüfeğin parçaları ne dağıldı ne de havaya fırladı ve kulakları sağır eden, tüyler ürperten bir çığlıkla tavşan yaklaşık bir metre kadar gökyüzüne sıçradı ve sonra taş gibi yere düştü.

İlk defa ava çıkmıyordum, ara sıra köyden ava gidenlere katılıyordum ve her türlü hayvanı, kuşu avlamıştım ama şu ana kadar vurulan hiçbir hayvan ya da kuş bu kadar bağırma-mıştı. Acı içinde korkunç bir ses çıkardı ve kendini o kadar yükseğe fırlattı ki görmedim.

Sanki kulaklarım çökmüştü, boğazım kurumuştı, kendimden nefret etmeye başladım. Umbay beğenmişti ve şöyle dedi:

-İnşallah avımız başarılı olur, tüfeği buraya ver, git al.

Kollarım gevşedi, tüfek elimden düştü, Umbay hızla eğildi, bir avcı için değerli olan tüfeği aldı. Tüfeği düşürdüğüm için kızmıştı. Ceketinin koluyla tüfeğin namlularını sildi ve şöyle dedi:

Ek A'nın devamı

- Sana ne oldu?

- Nasıl?

- Betin benzin soldu.

- Köye dönüyorum.

-Bakalım ama açıkçası vurulan tavşanın çığlıklarını ben de duydum. İnsan boyu gökyüzüne sıçradığını da gördüm, gidip bakalım parçalanmış mı, yoksa sağ mı?

Başımı salladım ve arkamı döndüm. Umbay kolumu yakaladı.

- Ne terbiyeli davranıyorsun, ha?

-Bırak beni, dedim ve kolumu elinden çektim. Umbay'ın kahverengi gözleri soğuk bir ışıltıyla parlıyordu:

-Bak,edi.

-Köyde tren istasyonunda şapkanı kaybettiğinde peşinden koştun. Ancak o şapka senin tek şapkan değildi ve eğer gerçek bir şapkan varsa işte bu, şapkanı köyümüzün zeminine koydun! Geri döndün. Umbay'a vurmuştum ve sağ elimle vurduğum tokattan o sırada Umbay'ın sol yüzünde parlak kırmızı bir nokta kalmıştı.

O sırada utanmaktan yüzüm kızarmıştı, başım göğsüme eğikti. Durup bekledim. Sessizlik çok uzun sürdü. Umbay'dan ses yoktu, başımı kaldırdım ve Umbay'ın bana hayretle baktığını gördüm. Kahverengi gözlerini kırptırıyordu.

-Uzun süre beklemem gerekecek mi, dedim. Neden bana vurmuyorsun?

Umbay oturdu ve çok kısık bir sesle şunları söyledi:

-Biz seni oraya aklını kaçırmak için götürmedik, biraz yardım eder misin dedik. Sazlıktaki yaban domuzu çoğaldı. Vurduğumuz yaban domuzları kanımıza girdi. Biz de avlamak istedik. Neden öldürmeye çekiniyorsun.

Ek A'nın devamı

Umbay, beni affet! Beni Affet lütfen!

Umbay sanki az önce yüzüne tokat atmışım gibi şaşkına döndü.

- Orada, şehirde sana ne yaptılar? Neden yüzüme tokat attın?

Ve benden uzaklaştı, arkasını döndü, ama sonra aniden durdu, başını geriye çevirdi:

- Şuraya bak, dedi.

- Oruçlu adam bu akşam arabasıyla demir yoluna gidiyor. Git onunla konuş, seni de götürür! Kasabaya dön! Orada çok insan var. Orada yalnız olsan bile kimse yalnız olduğunu fark etmez, burada yalnız kalırsan köyü rahatsız edersin. İbiş köyde o sözü söylerdi, ortalığı karıştırmasin diye ağzına vurduk.

Akşam babam gideceğimi öğrendiğinde biraz mutlu, biraz da endişeli görünüyordu:

- Ne oldu, ateş almaya mı geldin? Doğruyu söyle, seni okuduğun yerden mi kovdular?

"Annem, kimse beni hiçbir yere kovmadı." dedim.

- Ama artık kendimi her yerden kovmak istiyorum...

- Öyleyse dinle de ne dediğimi gör. Bak bir şey söylemek istedim, unuttum.

- Emekliliğiniz bitince kimden borç alırsınız Ali Mürsel'den mi yoksa teyzemden mi?

"Ali Mürsel'den istemem ama belki teyzemden isterim.

- Sen benden bir kuruş bile istemedin, hep annenden istedin. Şimdi neden benden istiyorsun?

Cebinden çıkardığı sararmış bir gazete parçasına sarılı birkaç büyük kırmızı otuzluğun içinde küçük mavi bir üçlük bulana kadar parmaklarındaki titreme gözlerimden kaçmadı.

"Gerek yok." dedim. "Çok teşekkür ederim, satın almayacağım." Yüzüme baktı dinlemedi o sırada annem geldi, gazlı bezin ucundan bağlı buruşuk bir onluk çıkardı ve bana verdi:

Ek A'nın devamı

-Kozanın parasından kaldığını biliyor, dedi. Biliyorum az oldu oğlum ama bende bu var (Babama gösterdi).

-Neden az olsun anne. Bu parayla bir ay boyunca her gün "Tebriz" otelinin karşısındaki "Novbahar" restoranında yemek yiyebilirsiniz.

-Ye bebeğim, tadını çıkar!

Sonra oruçlunun yanına gittim ve babamın anneme şöyle dediğini duydum:

- Onu düşündün mü?

- Ne için, dedi annem.

-Takım elbisesiz geldi, takım elbisesiz gitti. Valizle gelseydi şehirli derdim ama valizi yoktu. Yani ne şehirli ne de köylü.

Annemin ne söylediğini duymadım ama iç çekişini duydum.

* * *

Settar'ın güvercinleri yumurtlamış, yumurtadan çıkmış, civcivler çıkarmış. Güvercinler evimizin çatısındaki kuşhaneden penceremin önündeki çatıya kadar kaçmışlar, sonra göğüsleri şişmiş olarak uçmuşlar ve yavaş yavaş geri dönmüşler. Şehrin üzerindeki gökyüzünden veya şehri çevreleyen ufuklardan ve siyah asfalt çatı üzerinde beyaz bir şeritle sıra halinde dizilmiş.

Akşam teyzem bana çay getirdi, bardağı masanın üzerine koydu. Onun bir an tereddüt ettiğini görünce şöyle dedim:

"Otur teyze, ne oldu?"

-Gazeteler yavrum, adam az önce kazdığı çukuru söz verdiğinden dört gün önce bitirdi ve şehrin üç gazetesinde çıktı. Bak sonra onu alıp kutuya koyacağım. Diğer gazetelerin yanına.

- Fotoğrafın altındaki yazıyı sana okuyayım mı teyze?

Ek A'nın devamı

-Yavaş yavaş kendi kendime okumaya başladım.

Hayatım yarın kooperatife gideceğim. Eniştene bir sigara alacağım, sana da kara mahuttan bir şapka alacağım çünkü kış geliyor.

-Teşekkür ederim teyze. Gelirken annem cebime para koydu, gidip kendime kulaklı şapka alacağım. Bu hasır şapkayı dışarıda da giyebilirim ama artık kulaklı şapka takmam gerekiyor. Settar'ın güvercinleri çatıda seksen saattir gökyüzüne uçuyor, bırak başımı, o saatte dişim ağrıyor.

- Görüyorum ki yüzü çamurla yıkanmış, kadının kalbi taşmış gibi, ne zaman zavallı bir kız kocasının evinden kaçıp karşısına çıksa, sanki kadının başına taş düşüyormuş gibi, bir süpürge alıp kızın üzerine fırlatıyor ve ona dışarı çıkıp harabesine gitmesini söylüyor. Bu onun kuzeni, o da zehir, sen onu yalayacaksın.

- Şu ana kadar annesi yüzünü göstermiyor, ne önemli, neden geliyor?

-Kuzenimin kocasından çektiği acıları anlatırsam kalbin kana döner yavrum. En iyisi bu, konuşmayayım.

Teyzem ise henüz konuşmak istemediği için gözlerinden yaşlar gelerek kalkıp odasına gitti.

O akşam Abşeron'un en güzel akşamlarından biriydi. Uzakta mavi bir masa gibi açılmış sonbahar denizi, denize uzanan iskele köprüsünün sağında ve solunda ağzına kadar Djerjo'yla dolu beyaz yelkenli Türkmen tekneleri, kavunlar yan yana dizildi. Kız Kalesi'nin siyah sütunu üzerinde kanatlarını çırpıp iki beyaz güvercin, çiçeklere konmak isteyip de konamayan kelebekleri andırıyordu. Yarın cuma günüydü, izin günüydü ve insanlar şehrin engebeli kısmından deniz kenarına akın ediyordu. Orada, deniz kıyısında bandonun çaldığı şiirsel vals, bazen yön değiştiren hafif ve değişken bir rüzgârın kanatlarıyla bize ulaşıyor bazen de şehrin akşam gürültüsüne karışarak duyulamaz hale geliyordu. Bu gürültünün içinde kalabalık sokakları taşıtı.

Kilise" olarak adlandırılan İskender Kilisesi'nin çan kulesinin boğuk çanları duyuluyordu.

Ek A'nın devamı

Ali Mürsel henüz madenden çıkmamıştı, teyzem mutfakta yoğurduğu küçük kütükleri öküz yayının altına koyuyor ve yufkalar gibi ince ve geometrik daireler yayıyordu. Hayır deyin, adam da görüyor, adam da diyor, ne oldu, adamın yüzüne bakıyor, görmüyor gibi, tek kelime söyleseniz duymuyor gibi. Çünkü gece gündüz kalbimin duyduğu sessiz bir çığlık vardı. Dolayısıyla başka hiçbir şey duymadım. Gözlerimi kapatan siyah bir duvar vardı. Dolayısıyla başka hiçbir şeyi görmüyordu.

Masallara göre omuzlarında bir şarkıyla gurbet diyarlarına giden gerçek âşıklar, rüyalarında ilk kez omuzlarında bir şarkıyla gördükleri ölümsüz sevgililerinin isteği üzerine demir ayakkabılar giyip yola koyulurlardı. Dünyanın öbür ucunda, sonra camlarının çoğu kırılmış bir aynanın rengi beş on basamak aşağıya düşmüş bana, onu görmek için kapıyı açmak yetti, beyaz mutluluğum.

Ama artık o başka bir adamın karısıydı ve kadınlara karşı diğerlerinden daha zalim olan bir dinin yasakları yüzünden benden uzaklaşmıştı. Şimdi sanki ıssız bir çölde yolumuzu kaybetmiş gibi karşılaşmış olsak bile, o da bunu yapmalıdır. Bir kere siyah bir kalkan gibi atsin peçesini yüzüne kaldırsa ben o çölde ayaklarımın altındaki tavuğa, başımın üstündeki güneşe bakarken sadece onun yüzünü, beyaz mutluluğumu görmezdim.

Bu anlık düşünceden sanki duvarlar üstüme yıkılmış gibi ayağa fırladım ve o anda penceremin altındaki o çatıda küçük Settar'ı yeniden gördüm.

Küçük Settar o gece bu çatının üzerinde bacanın yanında durup, başını kaldırıp yıldızlara bakıp o yıldızların arasından "gülüne" seslendiyse, şimdi çıplak ayakla ve başı açık olarak bacanın yanında duruyor ama başını indirip dokunuyordu. Ayak parmaklarıyla çatının siyah asfaltına bir şeyler yazıp yok ediyor, sanki zor bir sorunu çözmeye çalışıyormuş gibi.

Küçük arkadaşıma ne oldu? Gemileri denizde mi battı? Ya da akşam uçurduğu güvercinlerden hangisi kaybolup henüz geri dönmedi?

Ona seslendim. Yaklaştı. Başı öne eğik, her seferinde bir adım attı.

Ek A'nın devamı

Settar'ın babası üç yıl önce Pirshagi balık çiftliğinde çalışırken denizde boğulmuş, çocuk annesinin bakımına bırakılmıştı, annesi artık iki kırmızı arabalı üç numaralı tramvayda kondüktör olarak çalışıyordu. Settar okuldan döndükten sonra bütün gün ve akşamı annesinin eve gelmesini güvercinlerini eğiterek beklerdi. Bu süre zarfında Settar'ı annesinin izniyle iki kez sinemaya götürdüm. Birlikte oturup "Tarzan" filmini izledik. Sinemanın hâlâ sessiz olduğu ve şehrin gençlerini çılgına çeviren o sessiz Tarzan'ın yerine tüm sinema salonları hep bir ağızdan bağırıyordu, çekim yapan o gençlerin çılgınlıkları duyuluyordu.

-Ne oldu sana Settar, neden bu kadar öfkelisin? Settar başını kaldırmadan tek nefeste şunları söyledi:

-Gidip bana bir kutu kibrit almamı söyledi. Bizimkini kurtardı, gittim aldım.Bana sarıldı ve yarın akşam, ona da vereceksin dedi...

- Kim dedi Settar, kime ver dedi Settar, ne dedi Settar?

- Gülbacı dedi... Ama yarın cuma, yarın annem beni Kurdakhanı'na kreşe götürecektir... Bu cebimde...

Pes etmedim, Settar'ı yakaladım. Settar direnmedi ve elimi Settar'ın diz yamalı pantolonunun cebine soktum ve dört kez katlanmış bir not defteri çıkardım.

Öğrencinin defterinden koparılan o kâğıdın sol tarafına beyaz bir çiçek çizilmişti ama sanki o beyaz çiçeği bir çocuk çizmişti. Sağ tarafına da gri bir bülbül çizilmişti, sanki çocuk o gri bülbülü ve beyaz gül ile gri bülbülün arasına beyazı çizmişti. Boşlukta büyük yuvarlak bir çocuk çizgisiyle şunlar yazıyordu:

Beni görmeye geldin.

Aç şunu ve beni gör.

Daha aşağıda bir vasiyetname vardı ve o daha da korkunçtu. Çünkü bir çocuğun el yazısıyla yazılmıştı: "Bunu mezarımın mezar taşına yaz!"

Ek A'nın devamı

Kalbimin atışından kulaklarım boğulduğu için zaman zaman Settar'ın sesini duyuyordum.

-Ben senin kardeşinim, korkarım ki...

-Neyden korkuyorsun, dedim ve kısık sesim kalbimdeki korkuyu daha da belirgin hale getirdi.

-Kâğıdı bana verince annesi elinde süpürgeyle diğer odadan bağırarak geldi: Hâlâ buradasın, hayatta değilsin, harabeye gitmeyeceksin. Neden gitmiyorsun, diye süpürgeyle dövüyordu. Gülbacı dinlemiyordu, ses çıkarmıyordu.

Elbette dinlemez Settar, asla sesini yükseltmeyeceksin. Kimseyi yardıma çağırmayacaksın. Ne dedin Settar, yani ne zaman. Şimdi sıranın gününü gördüğüne göre. Ben de öyle, o ağustos ayının son çarşambası ilk günden beri deliliğin sınırına bastım, sonra karşı çıktım onun iradesi kesin olarak...

Ve Settar, kalbimden başlattığım saymayı tamamladı:

-Duymuyorsun kardeşim, onu alıp kaçalım, madem oradaki kuzeni, uzuvlarını yakan öz annesi kızına çok haksızlık yapıyor.

Settar'ın gözlerine bakıyordum, ikimiz de denizde boğulurken çöpe uzananlar gibiydik.

"Nereye Settar?" dedim, "Nereye? Tiflis mi, Moskova mı?"

- Hayır, dedi Settar.

-Deniz kıyısındaki köprüye bağlı kayıklardan birini açacağız. Pirallahi'nin bu tarafında küçük bir ada var. Babam oraya kokarca avlamaya gittiğinde beni de yanına aldı. Ona, birisi oraya çakıldan bir kulübe yapmış ama kimse yaşamıyor orada. Gülbacı o kulübeyi süpürüp topluyor, biz de balık tutuyoruz, kokarca avlıyoruz. Kimse bizi orada bulamaz. Orada olduğumuzu da düşünmez.

Ek A'nın devamı

Ama ikimiz de geç kalmıştık, o isimsiz küçük Settar adası yine bir yerlerde boş ve ıssız kalacaktı. Milisler Tiflis treninde beni aramayacaktı çünkü o anda küçük bir kızın sesi bir yıllık bir çocuk gibi çığlık atıyordu. Avlunun karşısındaki üçüncü kattaki yaşlı köle, damarlarımızdaki kanımızı dondurdu ve ikimiz de hissettik ki çatıdan merdivenlerin üst sahanlığına bir taş attık.

Üçüncü katın karşı tarafındaki pencereden gözleri dışarı fırlamış küçük bir kız aşağıya bakıyor, küçük elleriyle başını dövüyor ve hıçkırarak ağlıyordu:

"Vaxsey, kızım yanıyor."

Ve bizim tarafımızdaki taş merdivenin ikinci kat sahanlığından aşağı inen canlı bir meşaleydi, Settar'ın kız kardeşi Gül'dü. Benim beyaz mutluluğumdu ve artık siyah pelerini yerine kırmızı dilli siyah bir alevle bürünmüştü. Sigara içiyor ve kovulduğu annesinin evinden uzaklaşıyordu.

İkimiz de peşinden koştuk, Settar'ın çığlığını duyunca tökezledi, bir an başını geriye attı. Bizi yakınlarda gördü, yaklaşmamamızı söylemek için elini sırtına vurdu ve tekrar merdivenlerden aşağı koştu.

Merdivenlerin son basamağında yanına ulaştık, elimi atıp kolunu tuttum, titriyordu, beni geri itti. Kolunu elimden çekmeye çalıştı ama başaramadı.

Ve sonra aramızda başlayan ve sadece bir iki dakika süren o kavga, korkunç bir kavgaydı.

Onu ateşten kurtarmak için elbiselerini yırtıyordum, o da beni göğsümden iterek "Bırak beni, sen de yanarsın!" diyordu ve ellerimden kurtulmak için çabalıyordu. Aynı zamanda iki eliyle de sık sık yüzünü kapatıyordu ki, ateş yüzünü yaksın ve yok etsin.

"Yapma."

Tanrım! Kendisi de kendisini korkunç bir ölümün acısına atmıştı. Şimdi, bir kadının ebedi dürtüsüyle, yalnızca yüzünün bilincindeydi, yüzü kurtarılabilirdi!

Ek A'nın devamı

Bütün evin kadınları ve kızları zaten tüm katlardan düşmüşlerdi ve öyle görünüyor ki yarın izin günü olduğundan, bu evde bu akşam benden başka şapkalı biri varsa, o hâlâ çılgın bir yaşlı adamdır. Yaşlı baykuş bile evli olan bir kadına yaklaşmayı erkekçe görmüyordu.

Bu arada ben çoktan geri çekilmiştim. Settar koşup bir yerden bir kova su getirdi, teyzem benim de yanan gömleğimi kafamdan çıkardı.

Yakut'un annesi geldi, merdivenin son basamağına oturdu, önce saçlarını yolup uludu, sonra teyzeme dönüp bağırdı, yanıyorsun, o beyaz günde siyah geldin. Sen de varsın diye bağırdı. Bu duyulduğunda kızımın tavuk gibi yüzüleceğini bilmiyor musun? Ağzında kebab. Sürünüyordu, Ağagül öğrendiğinde tavuğun boğazı gibi yüzeceğini bilmiyor mu?

Teyzem dönüp ona cevap verdi:

-Biraz, lanet başını yesin, çocuğun elleri ayakları yanmış. Zavallı kız ölmesin diye. Çocuk yanma pahasına ona yardım etmiş. Ne vicdanınız var ki ona lanet ediyorsunuz. Hayır, çocuğun başında saç yok. Ağagül'ü de kendi elimle boğacağım, Ali Mürsel'in bu işe bulaşmasına izin vermeyeceğim!

Etraftaki kadınlar Yakut'un kıyafetlerinden geriye kalanlarını da üzerinden aldılar. Yanan közlerini söndürmüşlerdi. Merdivenlerden yukarı çıkarken bir an başımı çevirdim ve kadınların reyonundaki yarı çıplak kızı gördüm.

Birinci katın penceresinden yüzüne ışık düşmüş, yüzü ateşten kararmış, mor gözleri kapalıydı.

Biraz sonra teyzem de üst kata çıktı ve ambulans gelip baygın Yakut'u götürdü.

Ellerimin derisi kabarmış ve soyulmuştu, teyzem iki elimi de yoğurtla ıslatıp bandajlamıştı. Beni doktora götürmek istedi ama gitmedim.

Ve eğer o gece sadece ellerimin morarmasından dolayı sabahları uyuyamasaydım ve hareketsiz oturamasaydım bir narin varlık, şu anda tüm vücudunu bir aç insan gibi kemiren o dayanılmaz acılara devam edebilir miydi?

Ek A'nın devamı

Kör olabilir mi? O benimdi. Kırılmış olabilir mi? Öyle olsun.

-O benimdi. Felçli miydi ve hayatının geri kalanında yataktan kalkamayacak mıydı? Neyse yine benimdi.

* * *

Hastanede uyuyordu, küçük Settar ve ben her gün hemşirelerin elleri ve ayakları ile hastanenin koridorlarında dolaşıp pense ile ağızlarından bir iki kelime aldım. İlk birkaç gün baygın bir şekilde uyudu ancak bir hafta sonra gözlerini açtı. Saçları dökülen başhekim hastayı kuşhane gibi küçük bir odaya taşıyarak tedaviye bizzat katılmaya başladı. Daha sonra bir sonraki ziyaretimizde başhekim bizi beş dakikalığına içeri aldı. Yakut'un yüzü beyaz bir maskeyle kapalıydı ve üzgün bir sesle bize bir şeyler söyledi ama biz hiçbir şey anlamadık.

Daha sonra her geldiğimde sorularımı başhekime götürdüm ve sonunda o doktor bana bir kez sordu:

- Affedersiniz Yakut Hanım, senin neyin olur?

- Bana ait?

-Karın mı senin?

- Komşumuz bir kat aşağıda.

- Aha, çok güzel... Bir kat aşağıda komşunuz var!

Doktor önce kalın kaşlarını kaldırdı, sonra indirdi.

Sözlerin bir dibi vardı, bir tepesi vardı ve başhekimin "Ah, çok güzel..." sözleri benim için karanlık kaldı ve o günden sonra hiç de öyle olmayan bir duygu oldu. Başhekime karşı kalbimde güzel şeyler oluşmamaya başladı...

Ek A'nın devamı

Başhekim haftalarca hastanın başına pervane gibi dönmüş, Yakut'un mor gözleri açılmış, sesi kısılmıştı. İki ay sonra kalkıp yatağına oturdu ama onu her görmeye geldiğimde bir kez bile beyaz üniformasını çıkarıp bana yüzünü göstermedi. Sonraki ziyaretlerden birinde ellerime bakmak istedi ve sağ elimin hafif yanık olduğunu gördü.

Ve tekrar sordum:

- Kaldır bu kısıtlamayı, dedim.

-Bir kez olsun gözlerinin içine bakayım.

- Hayır, dedi.

-Yüzüm henüz insanların arasına çıkarılmaya hazır değil.

O narları pazardan mı aldın?

- Hayır, bana küçük bir kasabadan acil durum merkezimizden hisse gönderdiler.

-Amcamın o küçük kasabada çok güzel bir nar bahçesi var.

-Güzel narlardı. Eğer ölseydim orada, o nar bahçelerinde kalacaktım. Bu sırada başhekim içeri girdi ve Yakut şöyle dedi:

- Tutu teyze neden beni görmeye gelmiyor? Bir sonraki ziyarete onu da getir, onu çok özledim, onu görmek istiyorum.

Nedense bu sırada başımı çevirip pencerenin önünde duran başhekime baktım. Ona baktığımda o da kolundaki altın saate baktı ve yine ilk önce kolunu kaldırdı. Kalın kaşlarını, sonra indirdi. Bir hafta sonra teyzem, ev yapımı tatlısıyla bir paketle birlikte geldi.

Teyzem Yakut'u görmüş ve eve geldiğinde bana şöyle demişti:

-Seni soruyordu, kafası o kadar karışık ki bir haftadır beni görmeye gelmiyor dedi.

-Khalajan, "Buhar kazanları" sınavına girdiğim için kafam şişti ve tencereye döndü, zamanım mı var?

Ek A'nın devamı

- Kalbi kırılmış evladım. Bak annesine, kızı bir kez bile ziyaret etmemiş, o gittiğinde direkt harabeye gitsin diye mesaj atmış.

- O nasıl... Onun hakkında bir şey söyledi mi?

- Elinde gazete vardı. Bana gösterdi, dedi ki:

-Buraya bak Tutu teyze, kadınlar Ali Bayramov kulübünde toplanıp peçelerini yaktılar ama bana bak, peçemi yakmak yerine ben, kendimi ateşe verdim.

-Sen oradayken teyze, başhekim gelip kafanın üstünü kesti mi?

- Geldi, Yakut tanıştırdı, çok iyi bir doktor olduğunu söylüyorlar.

- Biliyor musun teyze, o yaşlı doktor kaç yaşında? Teyzem şaşkınlıkla bana baktı:

- Hangi yaşlı doktor?

- O çok iyi doktor mu?

- Neden yaşlı bir adam? Elbette senin kadar genç değil ama o yaş bir erkek için en iyi yaştır.

- Bir erkek için en iyi yaş kaçtır? Elli beş?

-Elli beş olan zengin olursa. Fakir bir adam ancak otuz beş veya otuz altı yaşında olabilir. Kızın yanından ayrılırken eşin doktorlarından biri, kıdemli doktorun hastayı Leningrad'a götüreceğini söyledi, orada eşinin yüzündeki yanık noktasını, bir nokta kadar bile olmayan yanık noktasını mükemmel bir şekilde temizleyen doktorların olduğunu söyledi.

-Neyse sorun değil teyzeciğim, bitti.

"Ne oldu ne oldu?"

-Kitabımız kapalı, arasına yerimi koyuyoruz ya da Rusça'sı pesenkanashaspeta.

Ek A'nın devamı

-Dilinizin kurbanı olayım, bakın ne kadar çabuk Rusça konuşmayı öğrendin.

-Artık Fransızca konuşabiliyorum teyze, şaşırmalısın.

Teyzem başını eğdi ve yalnızca kadınlara özgü gizemli bir gülümsemeyle gülümsedi.

* * *

Aradan haftalar, aylar geçti, Teyzem bana Yakutun uzak bir yerde Leningrad'da tedavi gördüğünü, yüzünün tamamen iyileştiğini, yanık kalmadığını ve Bakü'ye döndüğünü birkaç ay sonra söyledi. Dünyanın en güzel ve en mutlu adamı olan başhekimden bana bir mektup geldi ve o uzun mektupta, aşkın şafağında çok erken oluşan ailelerde çok erken başlayan akşamlar hakkında bir istatistik tablosuna dayanan öyle görüşler vardı ki... O çok zekice ve çok soğuk görüşlerin sadece yarısını okudum, diğer yarısını da yırtıp attım.

* * *

Aradan üç yıl geçmiş, artık üniversitenin üçüncü sınıfındaydım ve Ali Mürsel'in deyimiyle o omuzluların arasında başım açık, göğsüm açık yürümeyi alışkanlık haline getirmiştım.

Ve gazeteler ülkenin ünlü bir genç kadını hakkında öyle bir haber yayınlayalı bir hafta oldu ki genç kızlar o mor gözlü ve fileli genç kadının resmini gazetelerden oturma odalarının duvarına astılar. Küçük çocuklar, hâlâ peçeli olarak dolaşan annelerine bunu gösterdiler, eski âşıklar da ona gençlik ilhamı dolu sözler ekleyerek saz çaldılar.

Bu akşam teyzem heyecanla mutfaktan odama geldi, sıcaktan kanatları şişmiş bir koyun gibi hamurlu ellerini iki yanına açtı ve şöyle dedi:

-Yunus, bu doğru mu?

- Ne diyorlar teyze?

- Yakut helikoptere biniyor, gökyüzünde uçuyor.

Ek A'nın devamı

- Şaşırdın mı teyze?

"Sen şaşırmadın mı?"

- Bir hikâyenin yerde başlayıp gökyüzünde masal gibi bitmesine şaşırdım sadece.

- Keşke ne demek istediğini bilseydim oğlum, neden bahsediyorsun?

-Bakü gecelerinin hikâyesinden bahsediyorum teyze, bir de beyaz bir kuşun olduğu masalından bahsediyorum. Önce karanlık bir kafeste çok kanat çırttı, sonra ateşte zümrüt gibi yandı. Kuş hayata döndü, kanatlarını çırttı ve beyaz yıldızlara doğru uçtu.

O sırada açık pencereden bir kükreme doldu, sanki şehrin gece gökyüzüne kükreyen bir uçak geldi, pencereimin hemen altındaki o eldiven asfalt, düz çatı üzerinde daire çizmeye başladı ve ikimiz de açık pencereden dışarı, gökyüzüne baktık.

Denizdeki gemilerden çıkan iki beyaz ışık çizgisi, boşluğu kılıç gibi kesip gökyüzünde keşişiyor ve uçağı ağzına aldığıında, bir lambanın ışığına yakalanmış bir pervane gibi çırpınıyordu. Bir an ışığın kemendinden kurtulmuş, görünmez olmuş, sonra bulutların altında bazen yanan, bazen sönen uçan bir yıldız haline gelmişti.

Ve o zaman şöyle dedim:

- Kim bilir teyze, belki bu uçan yıldız odur.

-Yakut mu? Allah'ım, kızıma iyi bak, dedi teyzem, gecenin bu saatinde, yedi kat gökyüzünde... Ne masalı yavrum, bu bir mucize.

Sonra zavallı teyzem aniden irkildi, çünkü küçük Settar karanlığın içinden çatıda bize, teyzeme doğru geldi.

Merhaba, dedikten sonra elindeki mavi zarfı bana uzattı.

Mektubu açtım ve bir çocuğunkine benzeyen o tanıdık çizgiyi görünce ellerim tekrar titredi.

Ek A'nın devamı

Teyzem küçük Settar'a kızmıştı ki oğlum neden bu komşunun çatısını kervan yoluna çevirdin, benim evimin kapısı ve bacası yok mu, bir de parlak kırmızı bir düğme yok mu? Şu kapıdaki elektrikli zil mi?

Sonra teyzem gitmek istediğinde şöyle dedim:

-Dur teyze. Sonuçta bir mektup aldık.

- Kimden geliyor, dedi teyzem.

- O pilot kıزدan. Size çok selam gönderiyor ve beni kendi uçağıyla uçmaya davet ediyor.

Teyzem bana dikkatle baktı, sanki kendisi için bir şeyi açıklığa kavuşturmak istiyormuş gibi gözlerinin arasından bir gölge geçti ama yapamadı. Aynı zamanda ben dışarıdan kendime baktım ve hiçbir şey anlamadım. Sadece dedim ki :

- Dur bir dakika Settar, bu saatte cevap yazıyorum.

-Ona benden de selam söyle, dedi teyzem ve mutfığa gitti. Settar da damda durup bekledi.

Masada oturuyordum, mektubuna cevap yazdım. Beni gökyüzüne çıkarmak istediğinden dolayı minnettarlığımı dile getirdim ancak her gün enstitüdeki derslerden sonra istasyonun yakınındaki "Saldat Çarşısı" denilen tozlu meydana gidip egzersiz yaptığım bahanesini kullandım. Orada kiraladığım bisikletlere bindim ve uçakla uçamayacağım için özür diledim.

Settar mektubu aldı ve sanki içinde yazılanları okumuş gibi dikkatle bana baktı ve kızgın bir şekilde dönüp gitti.

Ek A'nın devamı

Sonra, o gecenin bir yerinde, zamansızlığın gizemli anlarından birinde, saatlerin tik takları durduğunda, bir rüyayla uyanıklık arasındaki o titreyen sınırdaki o birdenbire bir ses geldi kulağıma, pencerenin ardındaki yağmur sesinin arasından, o siyah asfalt düz çatının üzerinde, beyaz mutluluğumun beni çağırdığını duydum ama tam olarak uyanmadan önce buna ikna oldum. Bir yanılsamaydı, orada, yağmurda, o çatıda kimse yok ama yine de mavi akşamın çağrısını reddetmiş olsaydım. Artık var olmayan gecenin çağrısıyla ayağa kalkmıştım, penceremi açtım ve uzun süre pencerenin önünde durdum; önce çatıya, sonra yağmurun ışıkları yıkadığı şehir gecesine, yağmur duruncaya, gökyüzündeki bulutlar aralanana, aya baktım. Bulutların arkasından çıktı ve yeni asfaltlanmış çatı siyah mermer gibi parlıyordu. Bu sefer dışarıdan kendime bakınca gülümsedim. Sonra pencereyi kapattım ve yine başımı o yastığa koyarak uyudum, uzaktaki puslu dağların hasreti hâlâ o yastığın altındaydı.

Ve sonra çok şey oldu, çok olay oldu. Günlerce karabuğday yedim, yarısı suydı. Duvar gazetesi için çizdiğim resimde, baharın başında hacılar Ağsu tepesine yuva yapmışlardı. Kavakların, hayat nehrinin bazen taşıdığını, bazen durgunlaştığını, ilk aşkın çok önceden görülen bir rüyaya dönüştüğünü ama o rüyada bana görünen o beyaz mutluluğu yüreğim asla unutamazdı.

Bakü, 1935

EK B “Efsaneli Dağlar”

(Uzak dağlarımıza tırmanan ilkokul öğretmenine!)

Buralara ilk kez ayak basıyordu. Üç gündür kayıp avını bu uzak dağlarda arıyordu. Onu buraya kalın ova ormanlarında izini sürdüğü bir geyik getirdi. Doğduğu bu dağlarda kaybolmuş, yorulmuş, avını bulma umudunu tamamen kaybetmişken bir anda aradığını buldu. Avcı onu ormanın derinliklerinde, kalın gövdeli, yüksek mors ağaçlarının arasında şemsiyeleri gökyüzüne dolanmış halde dururken gördü. Geyik, sanki maruz kaldığı zulümden bıkmış gibi başı aşağıda ağaç gövdesine yaslanmış, derin düşüncelere dalmıştı.

Avcı aniden üzerine geldiğinde istemsizce ayağa kalktı ve heyecanla aceleci ve kararlı bir hareketle elini silahına atmak üzereyken geyik aniden ağır bir şekilde başını geriye çevirdi, boynunu eğdi ve baktı. Siyah, parlak kahverengi gözlü avcıya.

Lanet olsun sana çılgın şeytan! Avcının elleri yine gevşedi, avcı yine olduğu yerde dondu. Hayvanın gözleri o kadar güzel, parlak ve çekiciydi ki avcı bu sefer ona elini kaldıramadı. Sanki doğanın bu nadide güzelliğine saldırırsa, bu saatte ona bakan o tuhaf gözler kapatılsa, yanaklarından akan tüm yeşil ışıklar bir anda sönecek; ormanın üzerine karanlık çökecekmiş gibi geliyordu. Dağlar ve kayalar ağlayıp parçalanırdı. Sanki o anda doğa onun kalbini ele geçirip nefesini tutmuş, solmuş orman çiçekleri gözlerini kocaman açmıştı.

Avcı devam edemedi, başını eğdi, ayaklarının dibindeki ürkmüş çiçeklere baktı ve gülümsedi. Avının kaçmasına izin veriyordu. Hayır, görünüşe göre bu geyiği avlayamayacaktı. Geyiğin onu bu şekilde büyülediği ikinci seferdi. Bu güneş gözlü varlığı ikinci kez göremiyordu.

Kalbini kemiren açgözlü avlanma tutkusu, ruhuna işleyen bir güzelliğin amansız cazibesiyle karşı karşıyaydı. Avcı, avının gittiğini düşünerek başını kaldırdı. Ama geyik gitmemişti. Geyik ona bakıyordu. Avcı şaşkınlıkla gözlerini kırptırdı. O sırada geyik hafif bir hareketle başını salladı, sol bileğini kaldırdı ve tırnaklarını iki kez yere vurduktan sonra yola doğru yöneldi. Bu sefer koşmak yerine yürüyordu. Biraz daha ilerleyerek dikenli göğsüyle parçaladı, sonra durdu, boynunu eğdi ve tekrar arkasına baktı. Sanki avcuyu bir yere çağırıyormuş gibiydi.

Ek B'nin devamı

Avcı, avının isteğine uyarak geyiğin peşine düştü. Önlerinde geyik, arkalarında avcıyla ormanda uzun bir yol yürüdükten sonra sonunda uçurumlu büyük bir vadiye geldiler. Avcı tüm yolların bu sarp vadinin kenarında bittiğini gördü. Sanki buradan o tarafa kimse geçmemiş, vadinin diğer tarafı ne bir insan sesi duymuş ne de bir insan sesi görmüştü.

Geyik arkasını döndü. Sonra dönüp arkasına baktı, kahverengi gözlerinin sessiz çağrısıyla yine avcıyı kovalıyor ve bir yere götürüyordu. Gizlice ve sanki geyiklerin bildiği bir yol boyunca uçuruma doğru indiler, sonra duvar gibi bir yokuşla karşılaşp yukarıya tırmandılar. Avcı, yatay ağaç dallarına ve yokuş yukarı duvara sarkan ve iç içe geçmiş çeşitli bitkilerden oluşan uzun örgülere tutunarak kendini kaldırdı, dik bir duvara tırmanır gibi ayaklarının altındaki çöküntülere bastı. Önde yürüyen geyik çoğu zaman sağa, bazen de sola dönüyor ve ayaklarının altında kırılan taşlar kükreyerek yere düştüğünde avcı ağaç gövdelerinin arkasına saklanmak zorunda kalıyordu. Sonunda tepeyi aştılar ve yüksek, düz bir platoya ulaştılar. Burada, ormanın seyrekleşen bölümünde önlerinde bir açıklık açıldı. Vadinin tepesinde efsanevi kale takımyıldızlarını anımsatan çıplak kayalar yükseliyordu. Görünüşe göre bunlardan biri korkunç bir depremle kopmuş ve dibe doğru sürüklenmiş ve ardından küçük bir dağ köyü bu devasa kaya parçasının kenarına sığınmış. Köy toplam on dört komadan oluşan bir mezraydı.

Geyik ileri gitti ve uzaktaki bir komanın yakınında durdu. Koma'nın hasır çitlerle çevrili avlusundan çıkan dar patikanın bir kolu altın lalelerle kaplı küçük bir vadiye iniyor, diğer kolu ise ormanın içinden geçerek ormanın içinde kayboluyor.

Avcı bir an durup etrafına baktı, ardından geyiğe nişan aldı ve uzak bir komaya doğru yöneldi. Geyik sanki başka bir şey düşünüyormuş gibi başı aşağıda koma duvarına yaslanmıştı.

Avcı ona çoktan ulaşmıştı, aniden ayağa kalkıp kenara atladığında, hayvan bir yıldırım gibi vadiye yüzüstü düştü ve bir dakika sonra yoğun ormanın içinde kayboldu.

Ek B'nin devamı

Avcı, komanın başında durup uzun süre geyiğe baktı, sonra birdenbire öyle bir yorgunluk çöktü ki, tüfeğini omzundan çıkarıp kendini komanın arkasındaki ağaca attı. Avcı bitkin bir halde bu şekilde oturdu. Akşam güneşi, ufukta ateşli bir kuş gibi yarım daire çizerek batıdaki Yasamal kolunun üzerine kondu.

Bunun üzerine avcı geceyi köyde geçirmek niyetiyle kalkıp uzak komanın kapısını çaldı. Kapıyı açan, yüzünde eski güzelliğinin solgun izlerini taşıyan solgun bir kadındı. Avcıyı Tanrı'nın konuğu olarak içeri aldı. Avcı komaya girdi ve kapı eşiğinde durdu. Komanın üst kısmındaki bacanın altında ateş yanıyordu. Ocağın sağında gözleri gri kaşlarının altındaki derin çukurlara gömülmüş yaşlı bir adam oturuyordu. Elinde oyduğu tahta parçalarından kaşık ve kepçeler yapardı. Ocağın solunda, şilte üzerine serilen yatağın üzerinde, battaniyenin altında biri yatıyordu.

Yaşlı adam, içeri giren misafire selam verdi, ocağın yanında ona bir yer gösterdi, sonra da üstünü çırttı, yanına döktüğü talaşı doğrayıp ocağa attı. Avcı biliyordu ki eğer söylemediği takdirde kimse ona, Allah'ın misafirine, nereden geldiğini, nereye gittiğini, kim olduğunu sormayacaktı. Yaşlı adam kekeleyerek ayağa kalktı:

"Otur oğlum." dedi, "Otur, ben birazdan dönerim."

Yaşlı adam komadan çıkınca avcı üst kata çıkmış ve o anda ocağın gözüne çarpan talaş topu birden çatırdayıp alev almış, alev bir kuş gibi kanat çırpıp kanat çırpmış ve ateşböcekleri ortaya çıkmış. Parlayan közlerden bacaya doğru uçu.

O sırada komanın duvarlarında dans etmeye başlayan kırmızı alev, ocağın yanındaki yatağı aydınlattı ve hâlâ ayakları üzerinde duran avcı, istemsizce yatakta yatan kişinin yüzüne baktı.

Genç bir kız, çiçekli çitlerden oluşan bir battaniyenin altında yatıyordu, siyah saçları yastığa dağılmıştı, solgun yüzü sanki uykusunda gördüğü görüntülere kızmış gibi kaşlarını çatmıştı.

Ev sahibesi gelip yatağın yanına oturduğunda kız gözlerini açtı, sonra elini alnına koyup başını yana çevirdiğinde avcının hâlâ ocağın başında ayakta durduğunu gördü, hızla annesinin elini tuttu ve avcıya geniş açık gözlerle baktı.

Ek B'nin devamı

Kızın bakışları altında avcının durumu da değişti, soğukkanlılığını kaybetti ve başını eğdi. Kız dönüp annesine baktı:

- Kim o anne, kim o? Annesi ellerini kızının saçlarının arasından geçirdi:

-Allah misafirdir evladım, dedi. Hemen kapıyı çalıp içeri girdi. Kız heyecanla ayağa kalkıp oturdu:

"Hayır, o! Anne, o." dedi. Annesi panik içinde kızının omuzlarına sarıldı:

-Sakin ol Perican, sakın ol hayatım, yoksa yine siyah mı kaplayacak seni?

Bu sefer kız artık dinlemedi. Sadece başını çevirdi ve komanın açık kapısından akşam karanlığının çöktüğü dağlara baktı, rüzgârın hareket ettirdiği ormanlardan gelen gizemli uğultuyu dinledi ve sonra aniden annesinin göğsüne sarılırken omuzları titredi ve patladı.

Avcı donup kalmış, kızın titreyen ince omuzlarına bakarken anne kızını kollarına alıp fısıldamıştı:

-Ağlama, gözlerine kurban, ne oldu, iyileşeceksin, ağlama, evde misafirimiz var. Eşref dede keçileri sağsin, bu saatte misafirimize sofraya açarız.

Kız başını kaldırdı ve avcıya yeniden baktı, şimdi gözyaşlarıyla yıkanmış gözlerinde, suları soğumuş sonbahar denizlerinin hüznü vardı. Avcı bu bakışlar karşısında ne yapacağını bilemeden tüfeğini ocağın yanındaki duvara dayadığında kız ona şunu sordu:

- Seni buraya geyiğim mi getirdi?

Avcı ayağa kalktı ve hayretle kıza döndü, kızın sorusuna başının bir hareketiyle cevap verdi. O sırada Peri'nin başı yastığa düştü, gezinen gözleri komanın tavanına, isli perdelerle sabitlenmişti ve sonra kendi kendine konuşuyormuş gibi oldu:

"Sonunda ortaya çıktın." dedi. Geceleri rüya görüp gündüzleri yolu beklemekten yorulup yattım.

Ek B'nin devamı

* * *

O günden sonra avcı uzak dağların esiri olarak kaldı. Ve peri yatağından hızla kalktı, çok geçmeden yabani bir dağ çiçeği gibi açıldı, dudaklarında sessiz desenler oynadı, güneş gözlerinde ateş yaktı ve kalbi meleklerle meydan okuyan bir sevinç çeşmesi gibi kaynadı.

O sırada uzun zamandır Peri'nin şarkılarına hasret kalan dağlar, vadiler onun sesini yeniden duydu, ormandaki susturulmuş insanlar ona yeniden ses verdi.

Artık köyde zaten on beş koma vardı.

Eşref dede ormandan getirdiği dallardan dümdüz bir koma ördü ve bu komada Peri ile avcı mutluluklarının sarayını göklere yükselttiler.

Artık Peri'nin her günü, bir gün yaşayan, metalik kanatlı bir kelebeğe benziyordu. Narin bir kelebeğe benzeyen şafak, serin ve ipeksi kanatlarını Peri'nin gözlerine çeker, kız uyanır, gözlerinin önünde altın kanatları olan bir dağ sabahı görür ve sonra bu narin kelebek havada dans ederken yıldızlar belirir. Yere sarılan kanatlarından düşüyor, akşama doğru yorgun kanatlarını katlıyor, batıda Yasamal'a yayılıyor, batan güneşin sarı tel tel ışınlarında çırpınıp yanıp sönüyor, sonra yavaş yavaş eriyor.

Ertesi sabah daha güzel bir kelebek gibi bir sabah daha doğar ve akşam olunca da öncekiler gibi batıdaki Yasamal üzerinde bir hayalete dönüşerek sonsuzluğun uçsuz bucaksız denizinde bir benek gibi kaybolur.

Peri ise sabahları bu kelebeğin peşinden koşup oynayan kaygısız bir bebek gibiydi. Artık güneş onu uyandırmak için doğmuş, ay ona gülümsemek için gökyüzünün ortasında süzülüyor, dağlardan esen rüzgâr saçlarını okşamak için kanatlarını açıyor, dalgın gözlerle akşamlar ona iniyormuş gibi geliyordu ona. Yeryüzü ona şarkı söylesin.

Ancak bir gece, dağlarda şiddetli bir fırtına çıktığında, Peri'nin aşk hayalleri ilk kez sarsıldı ve kızın saf mutluluk sarayından bir tuğla düştü.

Ek B'nin devamı

Fırtına gece aniden çıktı.

Peri'nin ve avcının komasının üzerinde gökyüzü dev bir mermi gibi patladı. Ormanın bir yerinde rüzgârı kıran bir ağacın çığlığı duyuldu. Peri ayağa fırladı ve uyandı. Avcı ayağa kalkıp yatağına oturdu. Kız karanlıkta kendini avcının üzerine atıp bağırdı:

- Uyan geyiklerim, geyiklerimi vurdular. Avcıyı kollarına alarak:

"Korkma güvercinim. Korkma, gök gürledi. İstersen sana su vereyim, iç!"

O anda şimşek yeniden çaktı ve kulübenin içi süt gibi berraklaştı. Perinin geniş açılmış gözlerinde, rengi solmuş yüzünde parıldayan parıltılar parladı.

Peri su içip uykudan tamamen uyanmasına rağmen hâlâ sakinleşememiş, kalbi çılginca atmaya başlamıştı. Bu fırtınalı gece ona bir şeyi hatırlattı; uzun zamandır görmediği geyik kızı hatırladı. Bütün bu günler ve haftalar boyunca kız sonsuz mutluluğuna o kadar dalmıştı ki geyiklerini tamamen unutmuştu.

Şimdi yaralı bir yırtıcı gibi dağlarda ve vadilerde uğuldayan rüzgâra, vahşi dağ nehirleri gibi kükreyen ormanlara,

Gökyüzünde patlayan ve çevresini sarsan gök gürültüsünü dinlerken kız uçuyor, geyiklerini düşünüyordu ve yüreği korkuyla dolmuştu. Bunca yıl boyunca ormandan bir geyiğin Peri'yi kontrol etmeye çıkmadığı bir gün bile geçmedi. Kışın kurt sürüleri karlı ormanlara saldırdığında hayvan koşup Peri'nin bahçesine sığınır ve geceyi kapının önünde koma halinde geçirirdi. Geyik birkaç haftadır ortalıkta yoktu. Geyik ilk kez ormanda bu kadar uzun süre kalıp köye doğru gelmedi. Avcıyı getirdiği günden itibaren hayvan ortadan kaybolur ve o günden sonra Peri'yi bir kez bile ziyaret etmemiştir.

Ek B'nin devamı

Sabah doğar doğmaz Peri kalktı ve geyik aramak için ormana gitti. Avcı uyandığında Peri'yi komada göremeyince paniğe kapıldı ancak Eşref Dede onu sakinleştirerek uzun zamandır tanıdığı bir ağacı kesmesi için ormana götürdü. Peri, büyükbaba Ashraf ve avcıdan çok sonra, ormandan yorgun ve dalgın bir şekilde akşam dönebildi. Bu arada avcı kulübede şöminenin yanında oturuyor, tüfeğini siliyor ve temizliyordu. Peri içeri girdiğinde başını çevirdi ve kasvetli gözlerle kıza baktı. Peri ocağın yanında oturdu ve dalgın gözlerle ateşe baktı, sonra başını kaldırdı ve avcının yavaşça kökün üzerinden geçen bakışını gördü:

"Aman canım!" dedi, "Çok yürüdüm, çok aradım. Sonunda geyiği buldum ama ne kadar uğraştıysam da onu geri getiremedim. Önce bir süre yanıma geldi, sonra birden dönüp ormana doğru gitti. Artık kalbim hep kalp atışında olacak..."

Avcı güldü ve başını salladı.

"Üzülme güvercinim." dedi, "Avcın ölmedi ki sen geyiksiz kaldın." Yarın tüm geyikleri bu dağlardan kovalayıp bahçene getireceğim.

Peri avcının boynuna şefkatle sarıldı:

- Hayır canım, dedi.

- Şansım sadece o geyiğe bağlı. Bu dağlardaki geyiklerin arasında onu gözümün bebeği gibi korumalıyım.

Peri, avcının gözlerinin içine yakından baktı ve hüzünlü bir gülümsemeyle gülümsedi.

Bu gülümsemeden, kızın gözlerine bakan avcının yüreğinden bir sızlanma geçti:

"Belki yine hastasıdır, Perican? Bazen geceleri uykunda inlersin."

Peri aşağıya baktı.

Ek B'nin devamı

- Aynen öyle canım, dün gece gördüğüm o kötü rüyanın yarattığı paniği hâlâ atlatamadım. Rüyamın çıkmasından korkuyorum, ellerimin başına bir şey gelmesinden korkuyorum... Gece gök gürültüsünden uyandığımda karışık bir rüya gördüm. Rüyamda birisi gökyüzünde başımın üzerinde dörtnala koşuyordu. Başımı kaldırıp yukarıya baktım. Ne göreyim canım? Zavallı geyiğimin başını geriye attığını, dallı boynuzlarını beline bastırdığını ve başını gökyüzüne doğru koştüğünü gördüm. Siyah takım elbiseli bir avcı, gözlerinden iblisler akarak, av kırmızısı bir atın üzerindeki kurşun gibi dörtnala hayvanın peşinden koşuyor. Avcının gözleri öfkeden kanla doldu. Sık sık atını kırarak geyiği kovalıyordu ve bazen bu, zavallı hayvanı neredeyse öldürmeye yetiyordu. Gökyüzünde bir tek ay vardı canım, o da kara bulutlarla el ele mücadele ediyordu. Ama bulutların elinden uçar uçmaz koştu ve hayvanın tökezlememesi için geyiğin yoluna ışık tuttu. Bir yerde kara bulutların pençesine sıkışmış geyik ve ay vardı. Kalbim tekledi sevgilim. Ama sonra geyiğimin bulutların arasından geçerek ayıyı boynuzlarından yakalayıp açıklığa çıkardığını gördüm. O saatte ay havalandı ve yükseldi, ışığını yine geyiklerimin yolunu aydınlattı. Bunu gören siyah giysili avcı aya kızdı, çığlık attı. İblisler bir yerden koşarak geldiler, ayağa fırladılar ve zavallı ayı boğmaya başladılar. Ay kırmızıya dönüp çırpınmaya başlamış, aynı anda avcı bulutların arasından çıkan bir yıldırımın ucunu yakalayıp çekiç gibi atına çarpmış, kırmızı atı siyaha dönüp ileri atlamış, avcı da onu almış. Omzundan tüfek, kurşun açıldı, geyiğime isabet edince çığlık attım geyiğim, uyandım yüzüm senin.

Avcı, "Bu kötü rüyaları unut Perican." diye seslendi. Rüya sadece rüyadır, başka bir anlamı yoktur.

Peri ocaktaki ateşe baktı ve bir an düşündü.

- Hayır canım, dedi.

Hayalim hep Çin'den çıktı. Geyiğimin kafasında bir hata var sanki. Artık sürekli göz önünde olmalıyım.

O günden sonra Peri sık sık ormanlarda ve dağlarda kayboldu.

Ek B'nin devamı

* * *

Bir akşam avcı her zamanki gibi bir grup tahtalı güvercini vurup evine döndü. Peri tahta güvercin kebabını çok severdi. Kız, Eşref dedenin nar çubuklarından yaptığı şişlerde bu kuşları kızartıyor, her akşam aileye küçük ama lezzetli bir sofraya hazırlıyordu. Avcı komaya girdiğinde bu kez içeride kimseyi bulamadı.

Kuşları ocağa attı ve komşu komadan Peri'nin annesini aradı. Avcının sesini duyan anne komadan çıktı, kızının henüz eve dönmediğini anlayınca paniğe kapıldı ve yakındaki dağlara doğru baktı:

"Ormana gitti." dedi. Kız sisin içinde mi kayboldu? Avcı anneyi sakinleştirdi ve Peri'nin peşinden ormana gitti. Orman zaten sis ve karanlıkla örtülmüştü. Avcının kendini vurmadığı yer, aramadığı açı yoktu. Ama Peri yoktu. Avcı çalılıklara çarptı, yüzünü farklı yönlerle çevirdi ve Peri'yi aradı ama karanlık ormandan hiçbir cevap gelmedi, sadece uzak tepelerde yüksek sesle uluyan çakallar vardı ve bazen sağda bazen de solda çift noktalar vardı. Ağaçların arasında ateş gibi parlıyordu. Bunlar ormanda dolaşan aç canavarlardı, bazen karanlıkta gözleri bir meşale gibi parlıyordu. Avcının alnından soğuk bir ter, dehşetle kaplandı: Kan, ölüm ve pusu tehlikesiyle nefes alan böyle bir gecede, bu ölü ve karanlık ormanda çaresiz sevgilisini bulamadı, öfkeli boğazında sıkışan Peri'yi çağıran sesi, boğulanların horlaması sadece o duyabiliyordu.

O sırada yanından siyah bir gölge geçti. Avcı karanlığa baktı. Ama hiçbir şey görmedi, yapamadı. Sadece ileride birinin ayağının altında kırılan kuru çıtırtıları duyabiliyordu. Avcı bu hışırtıyı yakaladı ve uzaklaştı. Aniden ses kesildi, avcı hemen adımlarını hızlandırdı ve önünde ne olduğunu bilmek isteyerek ateş etti. Küçük alevin böldüğü karanlığın içinden bir çift kahverengi-siyah göz parlıyordu. Bir geyikti. Avcının yaklaştığını görünce hızla kenara sıçradı ve o anda avcı, uzaktan kendisine seslenen Peri'nin sesini duydu.

Avcı deli gibi ileri atıldı, elleri ve göğsüyle Peri'nin sesinin geldiği yöne doğru ağaçların dallarını yırtıyordu.

Ek B'nin devamı

Avcı uzun bir yol yürüdü ve sonunda Peri'yi yukarıda, lale vadisinin çok yukarısında bulunan yaşlı bir kavak ağacının altında buldu.

İki gölge karanlıkta iç içe geçmişti. Uzun zaman geçti ama ikisi de tek kelime edemedi, sadece kalp atışlarını dinlediler. Zaman zaman Peri'nin sesi duyuldu:

-Laçın, diyerek başını avcının göğsüne bastırdı ve ormana doğru baktı.

-Bak, vadinin dibinde kurtların gözleri lamba gibi yanıyor. Geyik eve gitmek istemiyor. Ne kadar yalvarsam, okşasam da gitmedi...

Akşamdan beri burada duruyoruz bu kavak altında. Ormandan sesin gelince tanıd, peşinden gitti, seni getirdi, benim laçınım ama yine ortadan kayboldu.

Avcı derin bir nefes aldı ve dinlenmedi. Yüzü örtülüydü, kalbi kızgın bir öfkeyle atıyordu. Kafasından geçen düşünceler, rüzgârın sürüklediği kara bulutlar gibi ağır ve parçalıydı. Peri zaten sessizdi, başını avcının göğsüne bastırdı ve dinlemedi. Artık ikisi de sanki geleceğin uzak ve sisli aynasında bakışlarıyla kalın karanlığı delen bir şey görmek istiyormuş gibi gözlerini kısıp karanlığa bakıyorlardı.

Bazen akşamları yürüyüşe çıktıklarında buraya, lale deresinin tepesine gelirler ve şimdi bulundukları yerde, yaşlı bir kavak ağacının altında, çimenlerin üzerine yan yana oturlardı. Gündüz buradan baktıklarında sanki bütün dünya ayaklarının altındaymış gibi gözlerinin önünde uzak ve puslu ufuklar açılıyor, hayal gücüne kanat veriyordu. Arkada başlarının üstünde çok sayıda otlak, verimli çayırlar ve burunlar var. Dik kılıç kayalarıyla çıplak ve heybetli Baba Dağı yükseliyordu. Bu sırada Peri uzaktaki sisli ovalara bakar ve sorardı:

-Doğrusunu söyle muhabbet kuşum, hiç kalbinin kuşu senin geldiğin yerlere uçmak istedi mi?

Avcı cevap verir:

- Hayır, güvercinim, hayır... Kalbimin kuşu, kralını arayan bir devlet kuşuydu, sonunda gelip başının üstünde kanatlarını çırpı... Çok mutluyum güvercinim, korkarım ki hepsi bu bir rüya ve aniden uyanacağım.

Ek B'nin devamı

O sıralarda perinin gümüş renkli mutlu sesi lale dolu vadide uçuşur, Taş Şahdağ'ın karlı zirvelerine kadar yükselir, ormanlarda pes eden karacalar ve çıplak kayaların üzerinden uçan kartallar bunları dinlerdi. Kızın avcıya söylediği dağların eşsiz şarkıları:

Dağlara çiy düştüğünde, gülün üzerine çiy düştüğünde ruhum kafeste oynuyor, seni andıkça.

Dağlar dumanla doluydu, Kim'in kafası şişmişti. Çabuk gel, yüzünü göreyim, dünya benim ölüm köpeğimdir.

Dağlar, bana kar gönder, beni bağışla, bana kar gönder.

Ya bu derde ortak olun ya da ilacı gönderin.

Dağlar sis oldu, gel, Durumum kötü, gel. Güne söz vermiştin, yıllar bitti, gel.

Artık bu sisli ve karanlık gecede sanki mutluluklarının açık semasında bir yerden bir bulut gelmiş gibiydi. Belki birazdan geçip gidecek bir başıboş bulut, belki de gecenin bu karanlığından doğan ve bu karanlıkla birlikte eriyecek olan, kalplerini çarptıran sebepsiz bir heyecandır. Sonunda avcı kendini bu ağır düşüncelerden kurtarmak istiyor gibi görünüyor. Fare gibi hareket ediyordu:

-Gece geçiyor Perican hadi gidelim, annen evde endişeleniyor.

-Peki ya geyik, onu yine ormana bırakalım mı? Avcıdan yanıt gelmedi. Kız başını kaldırdı ve yüzünü görmek istedi ama karanlıkta avcının kasvetli yüzünü göremedi. Gözlerindeki ağır düşünceleri gördü.

Sessizce eve döndüler.

Baba Eşref onları elinde bir lambayla karşıladı. Yaşlı adam, lambanın kırmızı ışığında onları kızgın bir şekilde gördü ve gülümsedi.

Ek B'nin devamı

Baba Eşref bugün çok erken kalkıp, yönlendirdiği yamaçlardan yaralama adını verdiği yuvarlak kökler kazdığı sarı kayaya gitti. Artık avcı ile Perinin çekiştiğini gören yaşlı adam gidip bu yerlerden ikisini komadan çıkardı, her birine birer tane verdi ve şöyle dedi:

-Bunları ye ve uyu, sonra öyle bir rüya göreceksin ki kusmuğun sabah sisi gibi uçup gidecek.

Avcı ve Peri bu elmaları yemişler ve hemen uykuya dalmışlar ve beyaz çiçeklerle dolu neşeli bir rüya görmüşler.

Sabah uyandıklarında gece kalplerinde asılı kalan o ağır ve kasvetli duygulardan eser bile kalmamıştı. Bir çocuk sevinciyle hemen el ele ayağa kalktılar. Yukarıdan akan turna gözlü bir çeşmenin serin suyunda yıkandılar. Avcı, suyun getirdiği bir dağ çiçeğini yakalayıp Peri'ye verdi. Peri saçlarını tarayarak çiçeği dişlerinin arasına aldı, avcıya baktı ve gülümsedi. Avcı, sevgilisinin bu çiçeksi gülümsemesini görünce kendi mutluluğundan korktu ve göğsünden sevinçle şişen istemsiz bir hüznü koptu.

Sonra dut ağacının altına, çimenlerin üzerine yayılmış masaya oturdular ve avcı bütün gün sevgilisini güldürdü. Peri bir çocuk gibi öyle içten, kaygısız bir samimiyetle güldü ki avcının başı, gülmekten sarhoş oldu.

Akşam komalarının arkasındaki tepeye tırmandılar. Orada oturup Yasamal kolunda güneşin batışını, uzak ufukların sisli halini, bir yerlerde fazla dinlenen yalnız kuşların artık yuvalarına doğru koşmasını izlediler.

Daha sonra avcı, gözlerini kararan mesafeden çevirdi ve yüzünü Peri'nin saçlarına gömdü. Kızın dağ çiçekleri kokan saçlarını kokladı ve bir şeyler dinledi.

Kocaman dağlar, sık ormanlar derin bir sessizlik içinde donmuştu.

Ek B'nin devamı

Ancak bu sonsuz ve muhteşem sessizlik, bilinmeyen bir yönden gelen, ancak yere ulaşan, varlığını duyulmaktan çok hissettiren, çok uzak ve tuhaf bir sesi dinliyormuş gibiydi. Sanki milyonlarca yıl önce yıldızların ötesinde yok olup giden bir dünyanın son çığlığıydı bu, şimdi bize ulaşıyor, sönen sesiyle gecikmiş ve nafil yardım çağrısı yapıyor.

Aniden, uzakta, ormanın bir dalında arka arkaya birkaç kurşun ateşlendi. Bu sesin sessizliği cam gibi kırıldı ve devasa bir deve kervanı gibi donmuş tren, dağlarda boğuk bir uğultuya dönüştü. Sesler patladı ve sivri kayaların üzerinde gürledi, ardından karanlığın dipsiz uçurumuna bir şarapnel çığı düştü.

Peri, kalbini elinde tutarak ayağa fırladı:

- Laçın'im, dedi.

-Bunlar muhtemelen vadiden dağa tırmanan avcılardır.

Avcı dalgın dalgın uzaklara bakarak başını salladı ve cevap verdi:

- Görünüşe göre geyik avına çıkmışlar.

Bunu duyan Peri daha da heyecanlandı ve bir süre ormana bakmaya devam etti. Sonra tepeden aşağı komaya girdi.

Bir süre sonra tek nefeste tepenin üstüne çıkıp getirdiği tüfeği avcıya teslim etti:

-Gidelim canım, gidelim, geyiklerimizi Mardimazar avcısının kurşunlarından koruyalım.

Avcı hareket etmedi ve Peri'nin endişeli gözlerine hayretle baktı.

- Uyan canım, ne işin var, çabuk hareket et, yoksa geç kalacağız ve kendimizi perişan edeceğiz.

Peri öne doğru bir adım attı ve avcıyı dalarken aşağı çekti: Bir anda kızın heyecanı avcıya da sıçradı ve ikisi de tepeden aşağı ormana doğru koşmaya başladı. Ormana girerken Peri öne çıktı ve rehberlik etmeye başladı.

Ek B'nin devamı

Şimdi, o dipsiz kayalıkların üzerinde asılı duran sarp kayalıkların kenarında, bir adam zar zor sığan dik patikalara tırmanıyordu ve onu takip eden avcı, kızın kırılıp düşmesinden korkarak, Peri'nin izini takip etmeden yakından takip ediyordu. Kendi ayaklarının altına bakıyor. Avcı, epeyce tırmandıktan sonra bayılmakta olan Peri'nin kolunu yakaladı ve tuttu:

- Dur güvercinim, dur, nefesini tut, mermiler aşağıdan atılmış, yankı da yukarıdan, kayaların dallarından gelmiş olabilir.

Peri kaya duvara yaslandı ve nefesini tuttu.

"Keşke öyle olsaydı canım." dedi, "Ama madem buraya geldik, geri dönmeyelim. Tepede bir göl var. Bu sırada geyikler su içmek için oraya giderler. Hadi kalkalım, onu sağ salım göreyim, içim rahat etsin."

Şimdi zorlukla yukarı çıkıyorlardı, çapraz alacakaranlıkta dağ keçisi sürülerinin açtığı birkaç santim genişliğindeki patikaları zorlukla seçebiliyorlardı. Yolu kaybeden Peri bir yerde durdu, gözlerini kaldırdı ve gökyüzüne baktı.

"Ayın doğmasını bekleyelim." dedi, "Karanlıkta yolu bulamıyorum."

Yanındaki bir taşın üzerine oturdular. Ayın gökten doğup bulutların arasından çıkıp kayalıklara varıncaya kadar beklediler.

O zamanlar sanki dağlara, ormanlara gümüş tozundan bir nar yağmuru yağıyordu. Yukarıda, dağ yelesinin ufku kestiği çizgiye bir grup beyaz yıldız indi. Bu yıldızlara çarpıp gittiler. Ancak avcı ve Peri geçidin tepesine ulaştığında, yıldızlar ürkmüş beyaz güvercinler gibi yeleden uçtular, birer birer gökyüzüne yapıştılar ve yeniden kendi doğal alanlarında göz kırıp dans etmeye başladılar.

Avcı ve Peri, yıldızların koptuğu yelenin üzerinden geçerek o vadiye gittiler. Durmadan yürüyen Peri, bir anda yanındaki avcıyı göremeyince dönüp arkasına baktı. Avcı sanki olduğu yerde donmuş gibi biraz yukarıda hareketsiz duruyordu.

Ek B'nin devamı

Kız hızla ona doğru yürüdü ve avcının koluna dokundu.

"Neden durdun canım." dedi. "İşte buradayız."

Yavaş konuşan avcı elini aşağıya doğru uzatarak yavaşça şöyle dedi:

- Ne var Perican? Kristal ayna gibi parlayan ne var?

Peri döndü ve gülümseyerek arkasına baktı.

- İşte bahsettiğim geyik gölü bu canım, dağların geyikleri su içer oradan.

Avcı, gördüğü manzaradan gözlerini alamadı, kıza sarıldı ve fısıldadı:

- Hayır güvercinim, orası göl değil, rüya, rüya, görüşürüz...

Peri avcının yüzüne yukarıdan aşağıya baktı, gülümseyen gözleri parlıyordu.

"Hadi yaklaşalım canım." dedi. O göl, yaklaşınca insanın yüzüne gülüyormuş gibi, uzaklaşınca doluyor, sanki ağlamak istiyormuş gibi.

Ay ışığının aydınlattığı patikadan aşağı indiler, Peri yine öndeydi, avcı yüzüstü daldıydı. Her ikisinin de gözleri, sanki nefes bile almadan hareket ediyormuş gibi, sanki efsanevi bir kuşu ürkütüp uçup gitmekten korkuyormuş gibi, dümdüz karşıya bakıyordu.

Biraz aşağıda, yeşil ormanlık tepelerin arasına sığınmış küçük bir dağ gölü, ay ışığında kırık bir ayna gibi parlıyordu. Sanki yıldızlar yüzüne gümüşten bir perde çekmişti, başının üzerinde yükselen heybetli dağlar nöbet tutuyordu, kıyıya sıralanan ince ağaçlar asırlık bir manzarayı temsil ediyordu. Ve suya eğilmiş dalların titreyen yapraklarından tutkulu bir inilti çıkıyor gibiydi. Avcı, küçük taneciklerin dövdüğü büyük bir taşın kenarına toplanmış ve büyülenmiş gibi göle yakından bakıyordu. Yukarıdaki taşın üzerinde oturan Peri elleriyle dizlerini kucakladı ve başını sağ omzuna yasladı. Artık karşı karşıya duran iki dağ güzeli birbirlerine bakıyorlardı.

Ek B'nin devamı

Bunu hisseden avcı başını kaldırdı ve bir Peri'ye, bir göle baktı... Ve birden kızın güzelliği, göl, gece bir dalga gibi kükredi ve çığ gibi üzerine düştü, avcının başı döndü. Avcı istemsizce gözlerini kapattı ve alnını yanındaki soğuk taşa dayadı. O sırada gölün karşı tarafından boğuk bir ses geldi. Sonra ay ışığında gölün diğer tarafındaki ormanın içinden bir geyik geçti.

Peri ayağa kalkıp ayağa fırladı, sonra taştan yere atlayıp yarı insan yarı kuş olarak su kenarına koştu ve ona tuhaf seslerle geyik diye seslenmeye başladı.

Perinin çağrısını duyan geyik, karşı kıyıdan kopan bir taş gibi göle düştü ve hemen iki gümüş kanat suyun üzerine açılıp katlandı, ardından inciler sanki bir kolyeden çıkmış gibi gölün aynasına saçılıp yuvarlandı. Kırık bir iplikle. O sırada yıldızlar gökten düşerek göle düşüyor, küçük dalgalar da el ele sırtlarında gidiyordu.

Peri dönüp avcıya baktı ve bir çocuk gibi sevinçle bağırdı:

- Laçın, boyun kurban, yaklaş da bir bak, geyiklerimiz güvende, geyiklerimiz bize doğru yüzüyor.

Avcı yaslandığı kayadan ayrılarak Peri'ye geldi. Yıldızların çiçeklerden oluşturduğu gölün sularında dallı boynuzlarını kaldıran bir geyiğin kendilerine doğru yüzdüğünü gördü. Geyik gümüş rengi bir akıntı halinde geliyor gibiydi ve estiğinde burun deliklerinden sağa ve sola mavi kıvılcımlar uçuşuyordu. O sırada gölün suyu aniden kesildi, yıldızlar fırladı, geyikler kayboldu ve gölde sadece siyah bir parıltı kaldı.

Peri tekrar şarkı söyledi ve geyiğine seslendi, ama bu sefer sesi karanlıkta öfkeden titriyordu ve avcıya tutunan kız başını kaldırıp fısıldadı:

- Ay battı canım. Bu kara bulut nereden geldi? Geyik de geri dönmüş gibi görünüyor.

Avcı kızın saçını okşadı:

- Merak etme güvercinim, geyiklerinin sağlıklı olduğunu kendin gördün. Ancak ay yükselmezse geri dönüş yolunu bulmak zor olacaktır. Geceyi burada mı geçirmek istiyorsun?

Ek B'nin devamı

"Hadi gidelim aşkım, gidelim." diye fısıldadı Peri tutkuyla. "Alnımıza yazılmışsa bu gece hayatımızın en mutlu gecesi olsun!" Avcı hemen ormandan bir avuç kuru ot topladı ve gölün yüksek kıyısında, beyaz kavak ağaçlarının altında kendilerine bir yatak yapmalarına yardım etti. Avcının kolunu kızın kafasının altına koyduk yoruldıkları için çok çabuk uykuya daldılar.

Yakınlarda bir yerde kokulu bir ağaç çiçek açmıştı. Gecenin bir yarısı, buhur ağacının yanından esen hüzünlü rüzgâr, sürekli olarak buhur çiçeklerinin koyu kokusunu nefeslerine üflerken, avcı ve Peri, uykularında bu kokudan sarhoş olmuş gibi birbirlerine seslenirler. Uykularında kırık çığlıklar.

Ancak gece yarısı avcı aniden uyandı. Peri yanında değildi. Avcı kalkıp oturdu, etrafına baktı, hafif bir sis içinde köpüren göle baktı, başının üzerinde gece gökyüzünde şarkı söyleyen kavak yapraklarının sesini dinledi, rüzgârın getirdiği kokulu çiçeklerin kokusunu içine çekti ve bütün bunlar, kısa bir süre önce gördüğü rüyanın devamıymış gibi geliyordu ona.

Ama eğer bu onun rüyasının devamıysa o zaman Peri neredeydi? Sonuçta rüyalarında bile sevgilisinden ayrı kaldığı bir an olmamıştı...

Bir homurtu duyan avcı ayağa fırladı. Aşağı indi ve biraz ileride, mehtaplı ormanın yakınında geyiklerin ve Perinin siyah gölgelerini gördü. Avcı ne yapacağını bilemeden bir süre hareketsiz kaldı. Nefesini yutan bu sessiz gecede sadece yapraklar ve Peri'nin sesi titriyordu. Kızın sesinde bir rica vardı, geyiğin yüzünü okşuyor ve ona bir şeyler söylüyordu. Avcı birdenbire arkasını döndü ve yatağının yanına koyduğu tüfeğe doğru koştu... Ancak iki adım atmadan önce tüm iradesini toplayarak yakındaki bir ağacı yakaladı, kendini zar zor durdurdu.

Avcı nefes nefese ve boğuluyor gibi görünüyordu. Tüfeğini kapıp ormana koşar, dağlara koşar, yüreğini yılan gibi sokan zehirli acıdan kurtulmak için önüne ne çıkarsa onu avlar, erkeksi bir avcıya döner ve ağaçlara bakar. Ormanlara, dağlardaki göllere, yol kenarlarındaki taşlara, vadilerden fişkıran nehirlerle... Düşen her şeye ve dünyadaki tüm geyiklere bir kurşun sıkmak istiyordu. Bu nedenle avcının gözleri kanla dolmuştu ve sanki omzuna bir dağ düşmüş gibi ağır nefes alıyordu. Hatta bu dağlar...

Ek B'nin devamı

Çocukluğundan beri ona seslenen, ona bir şeyler vaat eden, sonunda onu getirip sözünü yerine getiren, ona dünya mutluluklarını veren bu uzak ve heybetli dağlar, birdenbire gözlerinde karardı.

Avcı bir an gözlerini kapattı ve başını ağacın gövdesine yasladı. Sonra gözlerini açtı ve sanki bir rüyadaymış gibi geriye baktı ve açıklıktaki geyiğin aniden geri sıçradığını, Peri'den uzaklaşıp ormana doğru koştuğunu gördü. Sanki Peri artık kendisinden çok uzak bir noktada, elle ya da sesle ulaşılamayacak bir mesafede duruyordu.

Geyik dönüp ormana doğru koştuğunda Peri dönüp arkasına baktığında avcının ağacın önünde durduğunu görünce kız ona hızla küfretti. Birbirlerine tek söz söylemediler, kuru otlardan yapılmış yataklarına geldiler. Bir dakika önce yorgun ve mutlu uyudukları yatak artık onlara soğuk ve rahatsız geliyordu. Birbirinin yanında göl kıyısındaki taşlar gibi oturdular ve hareketsiz kaldılar. Sonra Peri, ona zarar veriyormuş gibi görünen acımasız soğuktan titreyerek avcıya yaslandı.

"Neden dinlemiyorsun canım?" dedi, "Yoksa sana tatlı bir rüyayı mı yasakladım?"

Avcı, Peri'nin kafasını ellerinin arasına aldı ve ay ışığında gözlerinin içine baktı. Kızın gözlerinin korkudan karardığını gören avcının öfkeyle çarpan yüreği, sevgilisine karşı bir kez daha sonsuz bir şefkat uyandırdı:

- Neden solgunsun güvercinim, neden rahat değilsin, gözlerine yerleşen bu korku da ne?

"Ah, canım... Bilmiyorum bile." dedi Peri kökünü uzatıp inleyerek.

- Hayır, buna bir son verilmeli, dedi avcı, boğazında düğümlenen öfkesini bir kez daha yutarak, -dağlarda dolaşan geyik, sanki üzerinize büyü yapmış, düşüncelerinizi ve hayal gücünüzü ele geçirmiş gibi. O fırtınalı geceden sonra hep başın döner, geceleri çığlıklar atarak uyanırsın...

Avcı derin bir nefes aldı ve bir an sessiz kaldı. Sonra Peri'nin başının üzerinden derin bir sesle şöyle dedi:

Ek B'nin devamı

- Bırakın o geyik bu dağları terk etsin... Bir daha ne sizin ne de benim gözüm görmesin!

Peri avcının göğsünden başını kaldırdı:

- Hayır, hayır canım, onu gözümün önünden ayıramam. O benim şanslı geyiğim, seni buraya getirdi, beni mutlu etti. Kendisi de köyden kovuldu, ormanda tek başına kaldı... Allah korusun, o yiğit avcıya kurşun sıkılırsa ben de ölürüm canım...

Avcı kulaklarına inanamadı ve şaşkınlıktan dondu, sadece dili sallandı:

- Sen neden bahsediyorsun Perican... Neyden bahsediyorsun, diyebildi.

Peri bir an düşündü, gözlerini ay ışığında kararan ormana çevirdi ve sonra sessiz ve hüzünlü bir sesle şöyle dedi:

- Doğruyu söylüyorum canım, o geyik olmadan yaşayamam.

Avcı, yedi yıldır susuz kalan zehirli bir yılan gibi ısırıldı, nefesi kısaldı, rengi koyulaştı, gözleri büyüdü, sonra kuru otların üzerine düşüp kıvrıldı. Artık acımasız bir acı göğsünü delip geçiyor, kalbinin zonklamasıyla boğuluyor, bencil bir duygu kana susamış bir kartal pençesiyle tüm varlığını yiyor ve yok ediyordu.

Avcının ağır sessizliği karşısında paniğe kapılan Peri titreyen bir sesle şöyle dedi:

"Kapa çeneni canım." dedi, "Kapa çeneni, korkuyorum." Ancak avcı ses çıkarmadı.

Peri bir çocuk gibi onun yanına sokuldu, derinlere kök saldı ve ancak sabah alacakaranlığından yüzü kaldırılan dağ tepeleri ayaz gökyüzünün derinliklerine gömüldüğünde, ağır bir uyku kızın gözlerinin üzerine siyah bir örtü çekti.

* * *

Üç gün sonra akşam saatlerinde dağlardan gelen bir rüzgâr sessiz ve hareketsiz ağaçları salladı ve ses çıkardı. Biraz sonra tüm ormanlar azgın ve kükreyen bir denize benziyordu.

Ek B'nin devamı

Sabah evden çıkan avcı henüz ormandan dönmemişti. Peri, endişeli gözlerini ormana dikmiş, komasının arkasındaki tepede oturmuş, avcının yolunu bekliyordu.

Geyik gölünün kenarında geçirdikleri o mutlu ve felaketli gecenin ardından avcı, eve kapanmış ve üç gün boyunca ava çıkmak istememişti. Nihayet bugün Peri'nin isteğinden vazgeçmek istemeyen silahını eline aldığı anda hemen kalbinde bir heyecan hissetti, sanki bacakları hareket etmiyormuş gibi bir an tereddüt etti, sonra aniden aceleyle kendini attı. Her zamanki gibi Peri'yi kucağına alarak komadan çıktı, hatta Tanrı'ya ibadet etmeyi bile unuttu.

Peri artık tepede oturuyor, çarpınan bir beklentiyle avcının yolunu bekliyordu, bazen bugün ormana çok geç kaldığı için içinden onu azarlıyor, bazen de kendi sitemlerine itiraz ediyordu.

- Hayır, görünüşe bakılırsa bugün benim laçın avda şanslı değilmiş, diye düşündü kız kendi kendine. Yoksa ormanda asla bu kadar uzun süre kalıp beni yalnız bırakmazdı...

Güneşin ateşli çemberi artık tamamen Yasamal dalına çekilmiş ve karanlıkta kalmıştı. Başka bir rüzgâr, kızın saçına yakalanan son altın ışınları da söndürürken ormandan bir silah sesi duyuldu.

Peri ayağa kalktı ve alçak sesle bir şeyler mırıldandı. Ses nedeniyle atışın boşa gitmediğini anladı ve bir yere çarptı. Yüreğinde hissettiği talihsiz duygunun heyecanı ile daha fazla devam edemedi ve ormana doğru yokuş aşağı yürümeye başladı. Peri ormana ulaştığında avcı çalılıktan çıktı ve açıklığın içinden geçen yolda belirdi. Saçları darmadağın ve rengi solmuş olan Peri, kendini avcının üstüne attı. Avcının elinin ve çantasının boş olduğunu gören kızın heyecanı daha da arttı, zar zor nefes aldı:

- Laçınım, laçınım, dedi,

-Senin hiç boşa kurşunun olmadı, peki şimdi elin niye boş?

Ek B'nin devamı

Avcı nedense kızın gözlerine bakamadı, bir şeyler söylemek istedi ama yapamadı, sadece Peri'nin başının üzerinden baktı ve sessiz kaldı. Yorgun olduğunu hisseden Peri tüm gücünü toplayıp avcının kolunu yakalayıp sarstı.

"Neden dinlemiyorsun canım? Az önce ateşlediğin kurşun yanlış yere mi gitti?"

Bunun üzerine avcı, hissetmediği bir avlanma vahşeti ve gururuyla:

- Hayır, dedi,

- Kurşun boşa gitmemiş... Ancak hayatımda ilk defa avımı yaraladım ve yere seremedim.

Kız tüm cesaretini toplayarak şöyle dedi:

- Sonuçta deviremediğiniz avınız neydi?

- Avcıdan duyacağı cevaptan korkar gibi bir adım geri çekildi.

Gözleri hâlâ uzakta olan avcı:

"Benim avım dağlarda dolaşan o geyikti." dedi.

Peri, sorusunun cevabını duymamak için kulaklarını kapatmaya çalıştı ama artık çok geçti. Kızın göğsünden çıkan iç çekiş o kadar zayıftı ki avcı bunu duymadı, sadece yakındaki çimenler ve çiçekler titriyordu. Sonra kızın dizleri çözöldü, düşmemek için avcının koluna yaslandı ve zayıf bir sesle:

"Beni evime götür canım." dedi.

Ancak o zaman avcı sanki uyanmış gibi aniden uyandı ve düşen Peri'yi kucaklayıp kollarına aldı. Yarı baygın olan kızı yatağına getirirken aklını kaçıran ve dehşete düşen avcı, sevgilisine çılgın öpücükler yağdırdı ve onu ateşi olan bir adam gibi uyanık tuttu. Peri kendine geldiğinde kollarını kaldırdı ve avcının boynuna sarıldı. Avcı başını kızın omzuna yasladı ve şöyle dedi:

Ek B'nin devamı

- Perican, Perican, diye inledi. Hayalini başarısız bir korkudan, kalbini sürekli bir çarpıntıdan, hayallerini karanlık dehşetlerden kurtarmak için o büyüüyü bozmak istedim... Artık rahat nefes alacaksın canım... Artık benimsin, yalnızca benim, yalnızca benim, yalnızca benim, sevgilim!

Perinin rengi solmuş dudaklarında soluk bir gülümseme belirdi. Kız avcının kafasını şefkatle göğsüne bastırdı:

-Ah deli laçınım, dedi.

- Meleklerin gözleri mutluluğumuzu elimizden almadı. Yıldızlar aklını karıştırdı, kendi ellerimizle göğsümüze bir dağ ördüler... Hatırlıyor musun canım, o gece sana ne demiştim göl kenarında... Kurşun isabet ederse demiştim. O geyik, ben de öleceğim... O benim gerçeğim, sözüm canım... Kaç yıl çaldı o geyik, kaç yıl kaldım ateşle su arasında... Bir yandan, geyiğimin ormana gitmesini engellemeye çalışıyordum, bir yandan da onu beklediğimi bulmasını, gelip onu kovalamasını ve köye getirmesini istiyordum. Nihayet o gün geldi. Laçın, seni kovaladı... Ama o fırtınalı geceden sonra yüreğim yine panikle doldu. Benim fikrim onu avcının kurşunundan korumaktı... Ama sonunda bakın sorun nereden çıktı.

Haklı olarak, saydığınızı sayın ve gökyüzünün ne saydığını görün, denilmiştir. Şimdi sen onun aşkının yerine onu incitirsen ben hayatta kalamam canım... Bu ezelden beri alnıma yazılmıştır. Yaşlı bir falcı beni bu konuda uyarmıştı... Deprem yılıydı. Yaşlı ve deli bir kadın köylerimizi ziyaret eder, fal bakardı. O yıl herkes fal baktı canım, ben on yumurta verdim, fal yaptırdım. İlk başta kadın gözlerime çok iltifat etti, ben de utandım.

Başımı eğdim, sonra dedi ki senin kaderinde avcı olmak var kızım. Bir geyik onu sana getirecek. Ama dikkatli olun, dedi, o şanslı geyiği avcının kurşunundan koruyun, kurşun yarasından düşerse ölüm yatağından kalkamazsınız.

Ek B'nin devamı

Peri bir an sessiz kaldı, avcının boynundaki kolları açıldı, tek nefeste söylediklerinden yorularak gözlerini kapattı. Avcı başını kaldırdı ve deli gözlerle kıza baktı, kuru dili kımıldamadı. Sanki duyduğu kelimeler yüzünden konuşması kaybolmuştu. Peri tekrar gözlerini açtı, komanın tavanına, isli perdelere baktı ve fısıldadı:

- Öyle görünüyor ki onu yerinden oynattın canım. Gitmek-

Ağzımı yıkadığım anda ölüm kuşu üzerime uçtu.

Sonra avcı:

"Hayır" diye bağırdı etkileyici bir sesle. Hayır güvercinim, bu bir tesadüf, talihsiz, acımasız bir tesadüf. Geriye kalan her şey yalandır, boş bir inançtır, falcılığa inanmayın, büyücülüğe inanmayın, inanmayın!

Alnındaki yazıya inanma hayatım, inanma aşkım, ölmeyeceksin!

Avcıya sonsuz sevgiyle bakan perinin dudaklarında yine soluk bir gülümseme belirdi:

- Hayır canım, sanki kalbim mum gibi eriyor, geyik artık bir yerlerde bitkin düşmüş, dayanamıyormuş gibi görünüyor.

Onu bulsan canım, yarasına merhem sürüp sarsan...

Kim bilir belki...

Yatağın yanında dizlerinin üzerine düşen avcı sıçrayıp ayağa kalktı. Denize batan enkazlara sarılmıştı da tüm umudunu "Kim bilir belki..." ye bağlamış, başı ve yakası açık olarak kendini komadan atıp ormana doğru yürümüştür.

Ancak karanlık orman yollarında ölümcül şekilde yaraladığı hayvanın kanlı izlerini bulamadı. Avcı, epeyce yürüdükten sonra nihayet geyik göletine doğru yola çıktı. Tahmininde yanılmadı. Geyik, göl kenarına, suya yakın bir yere düştü ancak kanlı dudaklarıyla suya ulaşamadı. Avcı yanına oturdu, geyiğin kafasını kaldırıp dizlerinin üzerine koydu, eğilip avuçlarını gölden doldurarak yaralı hayvana su verdi, ardından tasmayı yırtıp geyiğin yarasını sardı. Ölmekte olan geyik avcısına baktı. Hayvanın gözlerinde siyah bir parıltı parladı ve ardından ani bir titreme tüm vücudunu kapladı.

Ek B'nin devamı

Avcı sessiz bir şekilde geyiğe yalvardı. Hayvanın kalkıp kendisiyle birlikte köye gitmesi, Peri'nin kapıya çıkıp geyiklerini sağ salim görmesi için yalvardı, sonra... Sevgilisini bu dağlardan, bu kader geyiklerinden alacaktı. Kahinlerden, cadılardan, yeni ışıklar vaat eden tüm bu batıl inançlı kara gölgelerden, uzak ufuklara kaçırdı...

Avcı aniden ayağa kalktı. Uzak yıldızların ölü ışıkları geyiğin camsı gözlerinde titreyordu. Mucize gerçekleşmedi, geyik artık nefes almıyordu.

Avcı ayağa kalktı, tüfeğini omzundan çıkardı ve göle attı. Av bitmiş, tutkusunun akrebi dönüp kendi kendine oynamıştı. Son kurşunla öldürdüğü son avı artık kendi mutluluğuydu.

* * *

Avcı köye döndüğünde saat gece yarısını çoktan geçmişti. Yarı karanlık komada annesi yanında olan Peri'nin başının üstünde bir mum yanıyordu. Avcı içeri girince annesi ayağa kalktı ve gitti. Peri gözlerini açtı ve bir süre buğulu gözlerle kapı eşiğinde duran avcıya baktı. Kız önce onu tanıyamadı, sonra aniden tanıyınca ayağa fırladı ve seslendi:

- Laçın ne oldu kafan bembeyaz. Laçın'im, kör olası Perin, başına bela getirdim.

Avcı, Peri'nin yatağının yanına çöktü ve kızın dizlerinin üzerine çöktü:

"Başıma bir değil bin bela gelsin aşkım!" dedi. "Kalk güvercinim, kalk!"

Peri, ürperen avcının kafasını dizlerinden kaldırıp kolları arasına aldı, bir süre sessiz kaldı, gözleri başka tarafa döndü, sonra kız hüznü bir sesle şarkı söyledi:

Güvercin gökte ağlar, tarla kuşu yuvada ağlar.

Seni düşündükçe saçlarım ağlıyor.

Avcı başını kaldırdı, mumun titreyen ışığında sevgilisinin gözlerine baktı. Avcıya bakmaya devam edemeyen Peri, ona tüm gücüyle sarıldı:

Ek B'nin devamı

-Hayır, öyle bakma canım, bütün geyikler, bütün Periler sana feda! Ne olursa olsun kaderimiz bu... Git canım, artık bu yerlerde kalma. Eline dön, evine dön, işte buradasın, gözünü yoldan ayırma. Bu gece canım, bu gece yola çıkar, belki dağılır o uzun yollardaki hüznler...

Avcıya sarılan kızın kolları yavaş yavaş açıldı, boynu vurulmuş bir kuş gibi yana eğildi, başı yastığa düştü. Sonra komadaki avcıda sağır edici bir sessizlik çınladı. Sevgilisinin sonsuza dek bu sessizliğe gömüldüğünü gören avcı içini çekerek mumu üfledi. Avcı, ocağının sönmesiyle komada korkunç bir karanlıkla karşı karşıya kaldı.

* * *

Periyi gömdükten sonra bütün köyü ve on dört avcıyı lale vadisinin kenarına götürdü. Eşref dede, avcının başının üzerinden sisle kaplı uzaklara baktı ve şöyle dedi:

- Bu yolları düz takip edersen avcı, seni geldiğin yere ulaştıracaktır... Git avcı, senin yüzünden dağlarımız geyiksiz, köyümüz Perisiz kaldı ama biz sana lanet etmiyoruz. Görünüşe göre çok sıkıntı çektin ve kafan bir gecede beyaza döndü.

Avcı yola çıktı.

Yalnızca bir kez geriye dönüp, bıraktığı topraklara baktı. Karartılmış ormanlar, çatık kaşlı yüksek dağlar onu ağır bir sessizlik içinde uzaklaştırdı.

Sonra bir daha arkasına bakmadı. Dağlardan inen patikalardan, ovalardaki yollardan sanki rüyadaymış gibi geçiyordu. Sabahın erken saatleri ile karanlık akşamlar arasındaki farkı anlayamıyordu. Yaşadığı yere geldiğinden bu yana ne kadar zaman geçtiğini ve doğduğu evin kapısını çaldığını fark etmedi.

Annesi kapıyı açtığında oğlunu gördü ve kendini onun üstüne atarak bağırdı:

"Ölüm kapında oğlum!" dedi, "Avlanmaya çıktığında başını nereye çevirdin?"

Aniden annesinin kollarında ölümcül bir yorgunluk hisseden avcı, istemsizce gözlerini kapattı:

Ek B'nin devamı

"Uzakta anne!" dedi, "Çok uzakta... Efsanevi dağlarda."

* * *

O zamandan beri avcı evinde kilitli kaldı. Birbirini kovalayan, tutkuyla kendisini çağıran av sezonlarına artık kayıtsız kalmıyordu. Günlerini düşüncelerle geçiriyor, gözleri duvardaki soluk gölgeye, bir zamanlar tüfeğini astığı, şimdi boş olan yere bakıyor, gelip saatlerce pencerenin önünde oturuyor, gezinen gözleri onu takip ediyordu. Sabahın alacakaranlığında evinin önünden omuzlu pompalı tüfekli gölgeler geçiyor.

Sabah ve akşam dönüşümlü olarak penceresinden beyaz ve siyah perdeler sarkıyor ama avcı bunu fark etmiyor, hayatını sürüklemiş.

Geçen zamanın çifte dalgası ne gece ne de gündüz onu kaldığı noktadan, geçmişin anılarının kıyısından ayıramadı. Ancak ne zaman bir fırtına çıksa ne zaman kara bulutlar gökyüzünde hareket etse sık ormanlardaki ağaçların tepeleri kaynıyor, dağlardan boğuk bir uğultu çıkıyordu. Ardından avcının yüreği kükreyen bir deniz gibi tedirgin olurdu.

Bir şeyi amansız bir çılgınlık, kasvetli bir heyecan içinde dinlerdi. Bütün bu uğultu ve uğultuların ortasında başka bir ses avcıya seslenirdi.

Bu ses çok uzaklardan, geyiksiz dağlardan, Perisiz köylerden geliyormuş gibiydi ve sisin içinde peşini bırakmıyordu.

Avcı bu sırada dağın omuzlarını ezen ağırlığını aşmaya çabalar, bir yere kaçma ihtiyacı hisseder, uzaktaki dağların zirvesine çıkıp güneşin doğuşunu, ufukların geniş çemberini görmek ister, kaynayan ve dalgalanan ormanlar.

Sonunda bir gün avcı kararlılıkla kalktı, hızla evden çıktı ve bir yere gitti, ancak akşamları yanında bir yığın kitapla geri döndü. Sonra babasından kalma eski, desenli bir kitaplık buldu ve getirdiği kitaplarla iki gözünü doldurdu.

Annesi içeri girdiğinde oğlunun nereye gitmeye hazırlandığını görünce paniğe kapıldı:

Ek B'nin devamı

-Yine nereye yolculuk oğlum? Avcı başını kaldırdı:

- Uzaklara anne, çok uzaklara... Efsanevi dağlara. Orada kitap yok, oraya kitap götürmem gerekiyor. Batıl inanç ormanında yok olan sevgilimin intikamını almalıyım. Orada batıl gölgelere, hurafelere sıkışmış kurşun geri dönüp kalbime çarptı. Sonra uyandım. Kişisel felaket benim için öğretmen oldu. Artık bu kitaplar benim silahım, artık parlayan bu silahla sonsuza kadar karanlığa karşı savaşacağım.

Bakü, 1939